FRIEDRICH NIETZSCHE

PUTLARIN ALACAKARANLIĞI

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE

PUTLARIN ALACAKARANLIĞI

YA DA

ÇEKİÇLE NASIL FELSEFE YAPILIR?

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:

MUSTAFA TÜZEL

putların alacakaranlığı ya da çekiçle nasıl felsefe yapılır?
FRIEDRICH NIETZSCHE
özgün adı: GÖTZEN-DÄMMERUNG ODER WIE MAN MIT DEM HAMMER PHILOSOPHIRT
almanca aslından çeviren: MUSTAFA TÜZEL
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama: TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1947

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Önsöz

Karanlık ve ölçülerin üzerinde sorumluluk gerektiren bir davanın ortasında neşesini korumak, hiç de azımsanmayacak bir meziyettir: üstelik, neşeden daha gerekli ne vardır? Delice neşeden payını almamış hiçbir şey başarıya ulaşmaz. Ancak güç fazlasıdır, gücün kanıtı. — Tüm değerlerin bir yeniden değerlendirilişi, bu soru işareti öyle kara öyle devasadır ki, gölge salar, onu koyanın üstüne — böyle bir görev yazgısı zorlar her an, güneşe koşmaya, çok ağırlaşmış bir ciddiyeti üstünden silkip atmaya. Her yol mubahtır bunun için, her "vaka" bir mutluluk vakasıdır. Özellikle de savaş. Savaş her zaman büyük akıllılığıydı çok manevileşmiş, çok derinleşmiş tinlerin; yaralanmada bile iyileştirici bir güç vardır hâlâ. Kaynağını, bilginlerin merakından sakladığım bir söz, çoktandır sloganım olmuştu:

Increscunt animi, virescit volnere virtus.[1]

Duruma göre daha çok tercih ettiğim bir başka iyileşme de, putları yoklamaktır... Gerçekliklerden fazla put var dünyada: budur benim "kötü bakışım" bu dünyaya, benim "kötü kulağım"dır aynı zamanda... Burada bir kez çekiçle sorular sormak ve belki, yanıt olarak o ünlü içi boş sesi dinlemek, o şişkin barsaklardan geleni — nasıl da çekicidir bu, kulaklarının ardında da kulakları olan biri için — tam da sessiz kalmak isteyenin, karşısında yüksek sesli olması gerektiği,eski bir psikolog ve fareli köyün kavalcısı olan benim için...

Bu yazı da — başlığı ele veriyor ya — her şeyden önce bir dinlenme, bir güneş lekesi, bir psikologun tembelliğine kaçmaktır. Belki yeni bir savaştır da? Yeni putlar da yoklanacak mı?.. Bu küçük yazı bir büyük savaş ilanıdır; putları yoklamaya gelince, burada bir diyapozonla dokunur gibi çekiçle dokunulacak olanlar, bu defa çağın putları değil

ezeli putlardır, — bunlardan daha eski, daha ikna olunmuş, daha şişirilmiş putlar yoktur kesinlikle... Yoktur, daha içi boş olanları da... Kendilerine en çok inanılmış putlar olmalarını engellemez bu durum; üstelik, en seçkin örnekte bile, kesinlikle put denilmez onlara...

Torino, 30 Eylül 1888,

Tüm Değerlerin Yeniden Değerlendirilişi'nin

ilk kitabının[2] bittiği gün.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Özdeyişler ve Oklar

1

Aylaklık her psikolojinin başıdır. Nasıl? yoksa psikoloji bir — günah mıydı?'[3]

2

İçimizdeki en cesur bile nadiren cesaret eder, asıl bildiğine...

3

Yalnız yaşamak için bir hayvan ya da bir tanrı olunmalı — diyor Aristoteles. Üçüncü durum eksik: ikisi birden olunmalı — filozof...

4

"Basittir her hakikat" — Bir yalan değil mi bu iki kat?[4] —

5

Birçok şeyi asla ve asla bilmek istemiyorum. — Bilgelik bilgiye de sınırlar çizer.

6

Kişi kendi yabanıl doğası içinde dinler kafasını en iyi, kendi doğadışılığından, tinselliğinden...

7

Nasıl? insan yalnızca tanrının bir hatası mı? Yoksa tanrı yalnızca bir hatası mı insanın? —

8

Yaşamın Savaş Okulu'ndan. — Beni öldürmeyen, beni güçlü kılar.

9

Kendine yardım et: Sonra da herkes yardım eder sana. Komşunu sevme ilkesi.

10

Kişi eylemlerinin karşısında korkaklığa kapılmamalı! Onları sonradan ortada bırakmamalı! — Vicdan azabı, yakışıksızdır!

11

Bir Eşek Trajik Olabilir mi? — Ne taşıyabildiği, ne de sırtından atabildiği bir yük altında telef olduğu için?... Filozofların durumu.

12

Kişi yaşama ilişkin kendi neden?ine sahipse, hemen hemen her nasıl?la uyum gösterebilir. — İnsan mutlu olmaya çalışmaz; yalnızca bir İngiliz yapar bunu.

13

Erkek kadını yarattı — peki nereden? Bir kaburga kemiğinden tanrısının; — "ideal"inin...

14

Ne? arıyor musun? on katına, yüz katına mı çıkmak istiyorsun? yandaşlar mı arıyorsun? — Sıfırları ara! —

15

Ölümlerinden Sonraki insanlar — örneğin ben — daha kötü anlaşılacaklardır, çağdaşlarından, ama daha iyi işitileceklerdir. Daha katısı: hiç anlaşılmayacağız — işte buradan kaynaklanıyor otoritemiz.

16

Kadınların Arasında. — "Hakikat? Ah, tanımıyorsunuz siz hakikati! Bir suikast değil midir o, tüm utanmalarımıza?" —

17

Benim sevdiğim türden bir sanatçı bu, mütevazıdır gereksinimlerinde: aslında iki şey istiyor, ekmeğini ve sanatını — panem et Circen...[5]

18

İstencini olayların içine katmasını bilmeyen, hiç olmazsa bir anlam katar işin içine: yani orada zaten bir istencin olduğuna inanır ("inanma" ilkesi).

19

Nasıl? erdemi seçtiniz ve göğsünüzü kabarttınız ve aynı zamanda sakıncası olmayanın yararlarına mı bakıyorsunuz, hasetle? — Ama erdemle vazgeçilir, "avantajlardan"... (bir antisemitin evinin kapısına.)

20

Yetkin kadının edebiyat yapışı, küçük bir günah işleyişi gibidir: denemek için, eğreti, etrafına bakınarak, birisi fark ediyor mu diye ve birisi fark etsin diye...

21

Yalnızca, sahte erdemlere sahip olunamayacak durumlara girmek; daha çok, ip üstündeki bir cambaz gibi, ya düşülecek ya da ayakta durulacak — ya da ucuz kurtulunacak...

22

"Kötü insanların şarkıları yoktur." — Nasıl oluyor da, Rusların şarkıları oluyor?

23

"Alman tini" ; on sekiz yıldır bir contradictio in adjecto.[6]

24

Başlangıçları aramaktan, kanser olunur. Tarihçi geriye doğru bakar; sonunda geriye doğru da inanır.

25

Hoşnutluk, soğuk algınlığından korur. İyi giyinmesini bilen bir kadının üşüdüğü görülmüş müdür? — Yani, handiyse giyinmiş bir kadından söz ediyorum.

26

Tüm sistematikçilerden kuşku duyuyorum ve onları görünce yolumu değiştiriyorum. Sistem istemi, dürüstlük yokluğudur.

27

Kadının derin olduğu kabul edilir — neden? çünkü asla inilemez onun temeline. Kadın, sığ bile değildir henüz.

28

Kadın, erkek erdemlerine sahipse, kaçıp gitmeli ondan; erkek erdemlerine sahip değilse, zaten kendisi kaçıp gider.

29

"Eskiden ne çok kemirecek şeyi vardı vicdanın kendi kendisini?[7] nasıl da iyi dişleri vardı? — Ya bugün? neyi eksik?" — Bir diş hekiminin sorusu.

30

Düşüncesizlik etmenin bir defayla sınırlı kalması çok enderdir. Kişi ilk düşüncesizliğinde, her zaman çok fazla şey yapar. Tam da bu yüzden ikinci bir düşüncesizlik daha yapar — bu defa da çok az şey yapar...

31

Üzerine basılan solucan kıvrılır. Akıllıcadır bu. Yeniden üzerine basılma olasılığını azaltmış olur böylelikle. Ahlakın diliyle: Alçakgönüllülük. —

32

Yalana ve aldatmaya yönelik, aşırı duyarlı bir namus anlayışından kaynaklanan bir nefret vardır; yalan tanrısal bir buyrukla yasaklandığı sürece, korkaklıktan kaynaklanan benzer bir nefret de vardır yalana yönelik. Yalan söyleyemeyecek kadar korkak...

33

Ne kadar az şey gerekir mutluluğa! Bir gaydanın sesi. — Müziksiz yaşam bir hata olurdu. Almanların gözlerinde canlandırdıkları tanrı bile şarkı söylüyordur.

34

On ne peut penser et écrire qu'assis.[8] (G. Flaubert). — İşte elimdesin, nihilist! Kıçının üstünde oturmak, kutsal ruha karşı işlenmiş bir günahtır özellikle. Yalnızca dolaşan düşüncelerin değeri vardır.

35

Biz psikologların, atlar gibi olduğumuz vakalar vardır, huysuzlaştığımız: Kendi gölgemizi görürüz önümüzde ve dizlerimizin bağı çözülür. Bir psikologun herhangi bir şeyi görebilmesi için, kendini görmezden gelmesi gerekir.

36

Biz ahlak-sızlar[9] erdeme zarar mı veriyoruz? — Anarşistlerin, hükümdarlara verdiğinden daha az. Hükümdarlar, ancak kendilerine ateş edilmesinden bu yana, yeniden sağlam oturuyorlar tahtlarında. Ahlak: ahlakı vurmalı.

37

Önden gidiyorsun öyle mi? — Çoban olduğun için mi? yoksa istisna olduğun için mi? Bir üçüncü seçenek de kaçıp kurtulan olmaktır... Birinci vicdan sorusu.

38

Sahici misin? yoksa yalnızca bir oyuncu mu? Bir temsilci mi? yoksa temsil edilenin kendisi mi? — Yoksa nihayetinde taklit edilen bir oyuncu musun sadece... İkinci vicdan sorusu.

39

Hayal Kırıklığına Uğrayan Konuşuyor: Büyük insanlar aradım, her zaman, yalnızca onların idealinin maymunları

oldu, bulduğum.

40

Seyreden biri misin? yoksa omuz veren mi? — yoksa, başını çevirip, yoluna giden mi?.. Üçüncü vicdan sorusu.

41

Birlikte yürümek mi istersin? önden yürümek mi? yoksa kendi başına yürümek mi?... kişi bilmeli istediği şeyin ne olduğunu, ve onu istiyor olduğunu. Dördüncü vicdan sorusu.

42

Bunlar birer basamaktı benim için, onların üzerine çıktım — bunun için onların üstünden geçmem gerekti. Ama onların üstünde dinlenmek istediğimi düşündüler...

43

Ne önemi var ki benim haklı oluşumun! Çok fazla hakkım var benim — ve günümüzde en iyi gülen, en son gülen de oluyor.

44

Mutluluğumun formülü: bir evet, bir hayır, düz bir çizgi, bir hedef...

Sokrates'in Sorunu

1

Yaşam hakkında, tüm zamanlarda en bilgeler hep aynı yargıya varmışlardır: değmez... Her zaman ve her yerde aynı ses duyulmuştur ağızlarından, — kuşku dolu, efkâr dolu, yaşam yorgunluğu dolu, yaşama karşı direnme dolu bir ses. Sokrates bile demişti ki ölürken: "yaşamak — uzun süre hasta olmak demek: kurtarıcı Asklepios'a bir horoz borçluyum." Sokrates bile bıkmıştı. — Neyi kanıtlar bu? Neye işaret eder bu? — Eskiden denilmişti ki, (— ah, dediler bunu, hem de yeterince yüksek sesle ve bizim kötümserlerimizden önce!): "Burada her halükârda bir hakikat payı bulunmalı! Consensus sapientum,[10] hakikati kanıtlar." — Bugün de hâlâ böyle mi konuşacağız? hakkımız var mı buna? Burada her halükârda bir hastalık payı bulunmalı" — biz de yanıt veriyoruz: bu tüm zamanların bilgeleri, onları önce bir yakından görmeli! Belki hepsi de ayaklarının üstünde sağlam duramıyorlardı artık? geç? sallantılı? dekadanlar? Yoksa bir karga gibi mi görünür bilgelik yeryüzünde, en ufak bir leş kokusuyla heyecanlanan?...

2

Bu kadirbilmezlik, büyük bilgelerin çöküş-tipleri oldukları, ilkin tam da onların karşısında en güçlü bir biçimde aydın ve aydın olmayan bir önyargının bulunduğu bir vakada geldi aklıma: Sokrates'i ve Platon'u yıkılış semptomları olarak gördüm. Yunan çözülmesinin araçları olarak, sözde Yunan olarak, anti-Yunan olarak ("Tragedyanın Doğuşu" 1872). Söz konusu consensus sapientum — bunu her geçen gün daha iyi kavradım — üzerinde uzlaşıma vardıkları şey konusunda haklı olduklarını kanıtlamaktan çok uzak: asıl kanıtladığı, onların, bu en bilgelerin herhangi bir konuda fizyolojik

olarak uzlaştıklarıdır. Yaşama karşı aynı biçimde negatif durmak — durmak zorunda olmak için. Yaşam hakkında, yaşamdan yana ya da ona karşı yargılar, değer yargıları, nihayetinde asla doğru olamazlar, — bu tür yargılar kendi başlarına birer budalalıktırlar. Kesinlikle parmağını buna doğru uzatmak ve kavramak gerekir, bu şaşırtıcı finesse'i,[11] yaşamın değerinin kestirilemeyeceğini. Yaşayan biri tarafından değil, çünkü böyle biri bir taraftır, hatta tartışma konusudur ve yargıç değildir; bir ölü tarafından da olamaz, başka bir nedenle. Bir filozof açısından ise yaşamın değerinde bir sorun görmek, böylelikle hatta kendisine karşı bir itiraz, bilgeliğin üzerinde bir soru işareti, bir bilge olmayış olarak kalır. — Nasıl? ve tüm bu büyük bilgeler — yalnızca dekadan olmakla kalmayıp, bilge bile değil miydiler? — Ama ben Sokrates'in sorununa dönüyorum.

3

Sokrates, kökeni gereği, halkın en alt tabakasındandı: Sokrates avamdı. Biliniyor, hâlâ bizzat görünüyor, ne kadar çirkin olduğu. Ne ki, kendi başına bir itiraz olan çirkinlik. Yunanlıların arasında handiyse bir aksini kanıtlamadır. Sokrates bir Yunanlı mıydı ki? Çirkinlik, melezlenmiş, melezlenme yoluyla ket vurulmuş bir gelişmenin anlatımıdır çoğu kez. Bir başka örnekte, gerileyen bir gelişme olarak görünür. Kriminologlar arasındaki antropologlar, tipik suçlunun çirkin olduğunu söylüyorlar bize: monstrum in fronte, monstrum in animo.[12] Ama suçlu bir dekadandır. Sokrates tipik bir suçlu muydu? — Sokrates'in dostlarına bu kadar itici gelen, en azından o ünlü fizyonom-yargısıyla çelişmiyor. Yüz hatlarından anlayan bir yabancı, Atina'ya geldiğinde, Sokrates'in yüzüne karşı söyledi, onun bir canavar olduğunu, — tüm kötü huyları ve hırsları içinde barındırdığını. Ve Sokrates sadece şu yanıtı verdi: "Beni tanıyorsunuz, bayım!" —

4

Sokrates'teki dekadansa işaret eden, yalnızca içgüdülerindeki, itiraf ettiği kargaşa ve anarşi değildir: mantıksal olanın üst üste döllenmesi ve onun ayırt edici özelliği olan, o raşitik cinfikirliliğidir. "Sokrates'in daymenionu"[13] diye, dinsel olarak yorumlanan o işitme halüsinasyonlarını da unutmayalım. Ondaki her şey abartılı, komik, karikatürdür, her şey aynı zamanda gizlenmiş, art niyetli, yeraltındadır. — Sokrates'in kurduğu akıl = erdem = mutluluk denkleminin hangi alerjiden kaynaklandığını kavramaya çalışıyorum: gelmiş geçmiş en tuhaf denklemdir bu ve eski Helenlerin tüm içgüdülerini karşısına alır üstelik.

5

Sokrates'le birlikte, Yunanlıların zevki, diyalektikten yana değişir: ne oluyordu aslında burada? Her şeyden önce, böylelikle seçkin bir beğeni yenilmektedir; ayaktakımı, diyalektikle baş olmaktadır. Sokrates'ten önce, seçkinlerin arasında diyalektik tavırlar reddedilirdi: kötü tavırlar olarak görülür, kişiyi küçük düşürürlerdi. Gençler de bu tavırlara karşı uyarılırdı. Gerekçelerin bu tarzda sunuluşuna da kuşkuyla bakılırdı. Edepli konular, tıpkı edepli insanlar gibi, gerekçelerini ellerinde böyle taşımazlar. Beş parmağını birden göstermek yakışık almaz, ilkin kanıtlanmayı gerektiren, pek de değerli değildir. Otoriterin henüz iyi ahlaka dahil olduğu, "gerekçelendirme"nin değil, emretmenin geçerli olduğu her yerde, diyalektikçi bir tür soytarıdır: gülünür ona, ciddiye alınmaz. — Sokrates kendisini ciddiye aldırtan soytarıydı: ne olmuştu aslında orada? —

6

Ancak, elde başka yöntem olmayınca başvurulur diyalektiğe. Onunla kuşku uyandırıldığı, onun pek ikna edici olmadığı bilinir. Bir diyalektikçi-etkisi, izleri en kolay silinebilecek şeydir: konuşulan her toplantının deneyimi kanıtlar bunu. Başka silahları kalmayanların elinde bir meşru müdafaa olabilir ancak. Hakkını söke söke almış olmak gerekir: diyalektikten yararlanılmasa daha iyidir. Yahudiler bu yüzden diyalektikçiydiler; kurnaz tilki Rein-ecke Fuchs[14] öyleydi: ne? yoksa Sokrates de mi öyleydi? —

7

— Sokrates'in ironisi, dile gelişi midir ayaklanmanın? ayaktakımı hıncının? Ezilen biri olarak tasımın bıçak darbelerinde, kendi gaddarlığının tadını mı çıkarıyor? hayran bıraktığı seçkinlerden intikam mı alıyor? — Bir diyalektikçi, acımasız bir silah tutmaktadır elinde, onunla kendini bir tiran yapabilir; galip geldiğinde, rezil eder. Diyalektikçi, bir budala olmadığını kanıtlamaya zorlar rakibini: öfkelendirir, aynı zamanda çaresiz bırakır onu. Bir diyalektikçi, rakibinin anlağını iktidarsız kılar. — Nasıl? diyalektik yalnızca bir intikam biçimi midir Sokrates'te?

8

Sokrates'in neyle itici olabileceğini anlaşılır kıldım: onun büyüleyici olması da bir o kadar açıklanmayı beklemektedir. — Yeni tür bir Agon[15] keşfetmiş oluşu; Atina'nın seçkin çevreleri için bunun ilk kılıç ustası oluşu bir şeydir. Helenlerin agonal dürtülerine seslenerek büyüledi — genç erkeklerle oğlanların yaptığı güreşin bir başka çeşidini ortaya koydu. Sokrates aynı zamanda büyük bir erotikçiydi.

9

Ama Sokrates daha da fazlasını bildi. Seçkin Atinalıların ardındakini gördü; kendi davasının, kendi dava alerjisinin çoktandır bir istisna oluşturmadığını kavradı. Aynı türden bir dejenerasyon, her yerde alttan alta hazırlanıyordu: eski Atina, sonuna yaklaşıyordu. — Ve Sokrates tüm dünyanın kendisine gerek duyduğunu anladı — onun yöntemine, onun tedavisine, onun kişisel kendini-koruma becerisine... Her yerde içgüdüler anarşi içindeydi: her yerde taşkınlıkta beş adım ötedeydi: monstrum in animo genel bir tehlikeydi. "Dürtüler tiran olmak istiyorlar; daha güçlü olan bir karşı tiran bulmalı"... O fizyonomist, Sokrates'in ne — tüm kötü hırsların bir mağarası — olduğunu yüzüne karşı söylediğinde, büyük ironici, ona anahtar veren bir sözcük daha söyledi. "Doğrudur bu," dedi, "ama hepsinin efendisi oldum." Sokrates, kendisinin üstesinden nasıl geldi? — onun davası yalnızca uç bir örnekti, yalnızca o zamanlar genel bir zorunluluk haline gelmeye başlayanın, en göze çarpan örneğiydi: artık hiç kimsenin kendine egemen olamadığının, içgüdülerin birbirlerine karşı yöneldiklerinin. Sokrates bu uç örnek olarak büyüler — onun korkutucu çirkinliği, onu her göze bildirdi: kendiliğinden anlaşılacağı gibi, daha da büyüledi, bir yanıtı, bir çözümü, bir tedavi görünüşü olarak, bu vakanın. —

10

Sokrates'in yaptığı gibi, aklı bir tiran yapmak gerekiyorsa, başka bir şeyi tiran yapma tehlikesi hiç de küçük olmamalı. Akılcılık o zamanlar bir kurtarıcı olarak düşünülmüştü, ne Sokrates'in ne de "hastalarının" keyfine kalmıştı akılcı olmak — de rigueur'dü,[16] onların son çaresiydi bu. Tüm bir Yunan düşünmesinin, kendini akılcılığın üstüne atışındaki fanatizm, bir acil durumu ele veriyor: tehlikedeydiler, tek bir seçenekleri vardı. Ya yok olmak ya da — abes-akılcı olmak... Platon'dan itibaren Yunan filozoflarının ahlakçılığı patolojik koşulların ürünüdür; diyalektiğe verdikleri değer de öyle.

Akıl = erdem = mutluluk sadece şu anlama gelir: Sokrates'in yaptığı gibi yapmalı ve karanlık arzulara karşı sürekli bir gün ışığı oluşturmalı — aklın gün ışığı. Ne pahasına olursa olsun, akıllı, berrak, aydınlık olunmalı: içgüdülere, bilinmeyene verilen her taviz, aşağıya çeker...

11

Sokrates'in neyle büyülediğini açıkladım: bir hekim, bir kurtarıcı gibi göründü. Onun "ne pahasına olursa olsun akılcılık" inancındaki yanılgıyı göstermek gerekli mi? — Filozofların ve ahlakçıların kendi kendilerini kandırmalarıdır, dekadansa karşı savaşmakla, onun dışına çıktıklarını düşünmeleri. Dışına çıkmak, onların gücünü aşar: çare olarak, kurtuluş olarak seçtikleri de, yine dekadansın bir anlatımıdır — onun anlatımını değiştiriyorlar, kendisini ortadan kaldırmıyorlar. Sokrates bir yanlış anlamaydı; tüm iyileşme ahlakı, Hıristiyan ahlakı da bir yanlış anlamaydı... En gözalıcı gün ışığı, ne pahasına olursa olsun akılcılık; aydınlık, soğuk, dikkatli, bilinçli, içgüdüsüz yaşamın, içgüdülere karşı direnen yaşamın kendisi yalnızca bir hastalıktı, bir başka hastalıktı — ve kesinlikle "erdem"e, "sağlık"lılığa, mutluluğa geri dönmenin bir yolu değildi... içgüdülerle savaşmak zorunda olmak — budur dekadansın formülü: yaşam yükseldiği sürece, mutluluk eşittir içgüdü. —

12

— Kendisi de kavradı mı bunu, kendini kandıranların bu en akıllısı? Sonunda söyledi mi bunu kendine, ölüme karşı sergilediği cesaretin bilgeliğiyle?... Sokrates istiyordu ölmeyi: — Atina değil, o verdi kendi kendisine zehir çanağını... "Sokrates bir hekim değil, dedi usulca kendi kendine: yalnızca ölümdür burada hekim... Sokrates yalnızca, uzun süredir hastaydı..."

Felsefede "Akıl"

1

Soruyorlar bana, nedir filozoflardaki bütün bu alerji diye?... Sözgelimi tarih duygusu eksiklikleri, oluşun düşünülmesine bile duyduktan nefret, Mısırcılıkları.[17] Bir davayı tarihsellikten çıkarmakla, ona bir saygınlık kazandırdıklarını sanıyorlar, sub specie aeterni,[18] — bu davayı bir mumyaya dönüştürmekle. Filozofların binlerce yıldan beri kullandıkları her şey, kavram-mumyalarından ibaretti; gerçek olan hiçbir şey ellerinden canlı kurtulamadı. Tapındıklarını öldürürler, içini boşaltıp doldururlar, kavram-putlarına tapan bu beyler, her şey için yaşamsal bir tehlike oluştururlar, tapındıklarında. Ölüm, değişim ve yaşlılık kadar dölleme ve büyüme de birer itirazdır onlar için, — hatta birer aksini kanıtlamadır. Var olan oluşmaz; oluşan var değildir... Şimdi, hepsi, hatta ümitsizlik içinde, var olana inanıyorlar. Ne ki, onu ele geçiremedikleri için, onun kendilerinden gizlenmesinin nedenlerini arıyorlar. "Var olanı algılamamıza engel olan bir görünüş, bir hile olmalı: nerede bu hilebaz?" — "Yakaladık onu", diye bağrışıyorlar, sevinçle, "duyusallıktır o! Zaten ahlaksız olan bu duyular, hakiki dünya hakkında aldatıyorlar bizi. Ahlak: duyuların aldatmacasından, oluştan, tarihten, yalandan kurtulmaktır — tarih duyulara, yalana inanmaktan başka bir şey değildir. Ahlak: hayır demektir, duyulara inandıran her şeye, insanlığın geri kalanına: hepsi "halk" bunların. Filozof olmak, mumya olmaktır, bir mezarcı mimiğiyle monotono-teizmi[19] oynamaktır! — Her şeyden önce de, bırakalım şu bedeni, duyuların bu zavallı sabit fikrini! Var olan bütün mantık yanılgılarına kapılmıştır o, çürütülmüştür, olanaksızdır hatta, gerçekmiş gibi davranacak kadar küstah olmasına karşın!"...

2

Büyük bir saygıyla, Herakleitos'un adını ayrı tutuyorum. Başka filozoflar duyuların tanıklığını çeşitlilik ve değişim gösterdikleri için reddederlerken, Herakleitos şeyleri kalıcı ve birlikliymişler gibi gösterdikleri için reddetti duyuların tanıklığını. Herakleitos da duyulara haksızlık etti. Duyular, ne Elealıların ne de Herakleitos'un inandığı tarzda yalan söylerler — hiç yalan söylemezler. Onların tanıklığından bizim ne yaptığımızdır, yalanı asıl oluşturan, örneğin birlik yalanını, şeysellik, töz, süreklilik yalanını... Duyuların tanıklığını çarpıtmamıza "akıl" neden olur. Duyular oluşu, yok oluşu, değişimi gösterdikleri sürece yalan söylemezler... Ama Herakleitos, varlığın boş bir kurgu olduğu konusunda, sonsuza dek haklı kalacaktır. Biricik dünya "görünüşte" dünyadır: "hakiki dünya" onun üstüne eklenmiş bir yalandır yalnızca.

3

— Nasıl da hassas gözlem aletleridir duyularımız! Örneğin, hiçbir filozofun saygıyla ve şükranla söz etmediği şu burun, şu sıralar elimizin altındaki en hoş araçtır: bir spektroskopun bile saptayamadığı en küçük devinim farklarını saptayabilir. Bugün bilimde, duyuların tanıklığını kabul etmeye karar verecek kadar ilerideyiz — onları daha da keskinleştirmeyi, silahlandırmayı, sonuna dek düşünmeyi öğrenecek kadar. Geri kalanı sakat doğumdur ve henüz-bilim-değildir: başka bir deyişle metafiziktir, teolojidir, psikolojidir, bilgi kuramıdır. Ya da biçimler-bilimidir, simgeler öğretisidir: tıpkı mantık gibi ve şu uygulamalı mantık, matematik gibi. Onlarda gerçekliğe bir sorun olarak bile rastlanmaz; mantık gibi bir simgeler-uzlaşımının değerinin ne olduğu sorusu olarak bile rastlanmaz. —

4

Filozofların diğer alerjisi de daha az tehlikeli değil: sonuncuyu ve birinciyi birbirinden ayırt edememeye dayanıyor. En son geleni — ne yazık! hiç gelmemeliydi! — "en yüksek kavramları", yani en genel, en boş kavramları, buharlaşan gerçekliğin son buğusunu en başa, başlangıç olarak yerleştiriyorlar. Bu da yine onların saygı duyma tarzının bir anlatımı sadece: yüksek olan, alçak olandan yetişemez, yetişmiş olamaz... Ahlak: birinci sınıf olan ne varsa kendi kendinin nedeni olmalıdır. Kökeninin başka bir şeyde olması bir itirazdır, değerden-duyulan kuşkudur. Tüm üstün değerler birinci derecedendirler, tüm yüksek kavramlar, var olan, mutlak olan, iyi, hakiki, yetkin — tüm bunlar oluşum ürünü olamazlar, dolayısıyla kendi kendisinin nedeni olmalıdırlar. Tüm bunlar birbirinden farklı, kendi kendisiyle çelişkili de olamaz... Böylelikle o müthiş "tanrı" kavramlarına varıyorlar... En sonuncu, en ince, en boş olanın en birinci olduğu, kendinde neden, ens realissimum[20] olduğu kabul ediliyor... insanlık hastalıklı örümceklerin beyin hasarlarını ciddiye almak zorundaydı sanki! — Pahalıya ödedi bunun bedelini!..

5

— Nihayet, bunun karşısına bizim — (nezaket icabı "biz" diyorum...) yanılgı ve görünüş sorununu nasıl değişik bir tarzda ele aldığımızı koyalım. Eskiden başkalaşma, değişme, hatta oluşum, görünüşteliğin kanıtı olarak, bizi yanıltan bir şeyin var olması gerektiğinin bir işareti olarak kabul edilirdi. Bugün ise tam tersine, tam da akıl-önyargısının, bizi, birliği, özdeşliği, sürekliliği, tözü, nedeni, şeyselliği, varlığı kabul etmeye zorladığı kadar, bir ölçüde yanılgıya düştüğümüzü, yanılgıya zorunlu olduğumuzu görüyoruz; sıkı bir gözden geçirme temelinde, öyle eminiz ki, yanılgının burada yattığına. Büyük yıldızın devinimlerindekinden farklı değil durum: onun devinimlerinde gözlerimiz, burada ise dilimiz yapıyor yanılgının avukatlığını. Dil, oluşumu gereği,

psikolojinin en tortulaşmış biçimidir: dil metafiziğinin, açıkçası: aklın, temel varsayımlarını bilince çıkardığımızda, kaba bir fetişin içine gireriz. Odur her yerde bir eyleyen ve bir eylem gören: istencin neden olduğuna inanır; "Ben"e inanan, varlık olarak, töz olarak Ben'e inanan, ve Ben-tözüne duyduğu inancı tüm şeylere yansıtan — böylelikle "şey" kavramını yaratmış olur... Varlık her yerde neden olarak düşünülür, atfedilir; "varlık" kavramı "ben" kavramının ardından, ondan türetilmiş olarak gelir... Başlangıçta istencin, etkiyen bir şey olduğu — istencin bir yeti olduğu yanılgısının doğurduğu büyük felaket vardır... Bugün onun yalnızca bir sözcük olduğunu biliyoruz... Çok çok sonradan, bin kat aydınlanmış bir dünyada, filozoflar aklın kategorilerini kullanmaktaki güvenliğin, öznel güvenliğin bilincine şaşırarak vardılar: bu kategorilerin deneyden kaynaklanmayacağı sonucunu çıkardılar — deneyin tümü onlarla çelişki içindeydi. Peki bu kategoriler nereden geliyor? — Sonra, Hindistan'da da, Yunanistan'da da aynı hataya düşüldü: "daha önce, daha yüksekteki bir dünyada yaşamış olmalıyız (— çok daha alttaki bir dünya denilseydi: hakikate uygun olurdu!) tanrısal olmuş olmalıyız, çünkü aklımız var!"... Aslında şimdiye kadar hiçbir şey, örneğin Elealıların formüle ettiği biçimiyle, varlık yanılgısından daha naif bir ikna gücüne sahip olmamıştır: söylediğimiz her sözcük, her cümle ondan yanadır! Elealıların karşıtları da hâlâ onların varlık-kavramının baştan çıkartıcılığının etkisindendir: diğerlerinin yanı sıra, Atom'unu bulduğunda Demokritos... Dilde "akıl": ah ne yaşlı hilebaz kadındır o! Korkarım ki kurtulamayacağız tanrıdan, hâlâ gramere inandığımız için...

6

Bu kadar önemli, bu kadar yeni bir kavrayışı dört sav halinde toparladığım için şükran duyulacaktır bana:

böylelikle anlamayı kolaylaştırıyorum, böylelikle karşı çıkılmasını kışkırtıyorum.

Birinci önerme: "Bu" dünyanın görünüşte olarak tanımlanmasında gösterilen gerekçeler, asıl onun gerçekliğini temellendirirler — başka türden bir gerçeklik, kesinlikle kanıtlanamaz.

İkinci önerme: Şeylerin "hakiki varlığına" verilmiş olan kıstaslar, var olmayışının, hiçliğin kıstaslarıdır — "hakiki dünya" gerçek dünyayla çelişme üzerine kurulmuştur: aslında, yalnızca ahlaksal-optik bir yanılgıdan ibaret olduğu için görünüşte bir dünyadır.

Üçüncü önerme: Bu dünyadan "başka" bir dünya masalı uydurmanın, –içimizde yaşamın karalanması, küçültülmesi, kuşkulu hale sokulması yönünde bir içgüdünün egemen olmadığını varsayarsak–, hiçbir anlamı yoktur: aksi halde yaşamdan "başka", "daha iyi" bir yaşamın hayaliyle intikam almış oluruz.

Dördüncü Önerme: Dünyayı "hakiki" ve "görünüşte" dünyalara ayırmak, ister Hıristiyanlığın, ister Kant'ın (nihayetinde o da sinsi bir Hıristiyan) yaptığı biçimde olsun, yalnızca dekadansın bir telkinidir — çökmekte olan yaşamın bir belirtisidir... Sanatçının görünüşe gerçeklikten daha büyük bir değer vermesi, bu önermeye bir itiraz oluşturmaz. Çünkü burada "görünüş" bir kez daha gerçeklik anlamındadır, ancak ondan yapılmış bir seçme, bir güçlendirme, bir düzeltidir... Trajik sanatçı kötümser değildir, — tam da kuşkulu ve korkunç olan her şeye evet diyendir, o Dionysosçudur...

"Hakiki Dünya"nın Sonunda Bir Masal Oluşu

Bir Yanılgının Öyküsü

1. Hakiki dünya bilge, dindar, erdemli kişi için ulaşılabilir — kendisi o dünyanın içinde yaşar, kendisi o dünyadır.

(Bu fikrin en eski biçimi, görece akıllıca, basit, ikna edici. "Ben, Platon, hakikatin kendisiyim" cümlesinin yeniden yazılmış hali.)

2. Hakiki dünya, şimdi ulaşılamaz, ama bilge, dindar, erdemli kişiye vaat edilmiştir ("tövbe eden günahkâra").

(Fikrin gelişmesi: daha incelmiştir, daha kuşkulu, daha akıl almaz, — kadınlaşmıştır, Hıristiyanlaşmıştır...)

3. Hakiki dünya, ulaşılamaz, kanıtlanamaz, vaat edilemez, ama şimdiden bir avuntu, bir yükümlülük, bir buyruk olarak düşünülmüştür.

(Aslında yine aynı güneş, ama sisin ve kuşkunun arasından ışıldıyor; fikir yüceltilmiştir, solgun, kuzeyli, Königsbergli[21] olmuştur.)

4. Hakiki dünya — ulaşılamaz? En azından ulaşılmadı. Ulaşılmadığı için bilinmiyor da. Dolayısıyla avutucu, kurtarıcı, yükümleyici de değil: bilinmeyen bir şey bizi neye yükümleyebilir ki?

(Sabah griliği. Aklın ilk esneyişi. Pozitivizmin horoz ötüşü.)

5. "Hakiki dünya" — artık hiçbir şeye yaramayan, daha fazla yükümleyici bile olmayan bir fikir, — yararsız, gereksizleşmiş bir fikir, dolayısıyla çürütülmüş bir fikir: ortadan kaldıralım onu!

(Gün ışığı; kahvaltı; sağduyunun ve neşenin geri gelişi; Platon'un utançtan kızarması; tüm özgür tinlilerin şeytani gürültüsü.)

6. Hakiki dünyayı ortadan kaldırdık: hangi dünya kaldı geriye? belki görünüşteki dünya?... Ama olamaz! Hakiki dünya ile birlikte bu görünüşteki dünyayı da ortadan kaldırdık!

(Öğlen; gölgenin en kısa düştüğü an; en uzun yanılgının sonu; insanlığın doruk noktası; INCIPIT ZARATHUSTRA.)[22]

Karşı Doğa Olarak Ahlak

1

Tüm tutkuların, sadece felaket getirdikleri, kurbanlarını aptallığın ağırlığıyla aşağıya çektikleri bir dönemleri vardır — bir de, tinle evlendikleri, "tinselleştikleri", ileri, çok ileri bir dönemleri. Eskiden, tutkudaki aptallık yüzünden, tutkunun kendisine savaş açılmıştı: onu yok etmeye yemin edilmişti — tüm eski ahlak-canavarları "il faut tuer les passions"[23] diye ağız birliği etmişlerdi. Bunun en ünlü formülü Yeni Ahit'te, laf aramızda, olaylara kesinlikle yüksekten bakılmayan şu dağ vaazında yer almaktadır. Orada örneğin cinsellik hakkında, kıssadan hisse niyetine "gözün sürçmene neden oluyorsa koparıp at onu"[24] denilmektedir: ne mutlu ki hiçbir Hıristiyan bu talimata uymuyor. Tutkuları ve hırsları, salt onların aptallıklarını ve aptallıklarının nahoş sonuçlarını önlemek için yok etmek, bugün bizim günümüzde bizzat aptallığın iflah olmaz bir biçimidir. Her diş ağrısını, dişi söküp atarak dindirme yoluna giden dişçilere hayranlık duymuyoruz artık... Biraz dürüst olunursa, Hıristiyanlığın yetiştiği zeminde, "tutkunun tinselleştirilmesi" gibi bir kavramın kurulmasının olanaksızlığı kabul edilecektir. Bilindiği gibi ilk kilise, "tin yoksulları"ndan yana, "zekilere"[25] karşı savaşmıştı: tutkuya karşı zekice bir savaş yürütmesi nasıl beklenirdi ki ondan? — Kilise, tutkuya karşı, her anlamda kesip atma yöntemiyle savaşıyor: kilisenin pratiği, "tedavi yöntemi" kastrasyondur. Asla sormuyor: "nasıl tinselleştirilir, güzelleştirilir, tanrısallaştırılır bu tutku?" — tüm zamanlar boyunca, disiplin vurgusunu kökünü kazımak (tinselliğin, gururun, iktidar hırsının, mülkiyet hırsının, intikam hırsının) üzerinde yapmıştır. — Ne ki, tutkuların köküne vurmak, yaşamın köküne vurmaktır: kilisenin pratiği yaşama düşmandır.

2

Aynı yöntem, iğdiş etme, kökünü kazıma yöntemi, hırslarına gem vuramayacak kadar zayıf istençli, dejenere kişiler tarafından da bir hırsla savaşmak için seçilir: kendileri ile bir tutku arasında benzetme yapacak olursak (ve benzetme yapmadan —) la Trappe'ye,[26] herhangi bir kesin düşmanlık-ilanına, bir uçuruma gerek duyan yapıdaki kişiler tarafından. Radikal yöntemler sadece dejenere olmuşlar için kaçınılmazdır; istencin zayıflığı, daha doğrusu, bir uyarıya tepki vermeme yeteneksizliği, dejenerasyonun yalnızca bir başka biçimidir. Tenselliğe karşı radikal bir düşmanlık, can düşmanlığı, düşündürücü bir semptomdur: böylelikle bu tür aşırı birinin genel durumu üzerine tahminlerde bulunma hakkımız doğar. — Söz konusu düşmanlık, söz konusu nefret, doruk noktasına ancak bu tür kişileri radikal bir tedavi için, "şeytan"larını reddetmek için gereken dayanıklılığa artık sahip olmadıklarında ulaşır. Din adamlarının ve filozofların tüm bir tarihini, sanatçılarınki de dahil, gözden geçirelim: duyulara karşı en zehirli sözler, iktidarsızlar tarafından değil, münzeviler tarafından da değil, münzevi olamayanlar, münzevi olmayı gereksinmişler tarafından söylenmiştir...

3

Tenselliğin tinselleştirilmesinin adı, aşktır: Hıristiyanlığa karşı büyük bir zaferdir bu. Bir başka zafer de, düşmanlığı tinselleştirmemizdir. Bu zafer düşmanlara sahip olmanın derin değerini kavramaya dayanır: kısacası, eskiden yapıldığından tam tersi yönde eylemeye ve sonuç çıkarmaya dayanır. Kilise, tüm zamanlarda düşmanlarını yok etmek istemişti: biz, biz ahlak-sızlar ve Deccaller, kilisenin varlığını sürdürmesinin kendi yararımıza olduğunu görüyoruz... Politik alanda da düşmanlık tinselleşmiştir artık, — çok daha akıllı, çok daha düşünerek, çok daha acıyarak. Hemen her parti, rakip partinin zayıflamamasının, kuvvetten

düşmemesinin, kendi varlığını korumasının çıkarına olduğunu kavrıyor; aynı şey büyük çaplı politika için de geçerli. Özellikle yeni bir yaratım, örneğin yeni bir krallık, dostlardan çok düşmanlara gerek duyar: ancak karşıtlık içinde kendini zorunlu hisseder, ancak karşıtlık içinde zorunlu olur... "içimizdeki düşman"a da farklı davranmayız: düşmanlığı orada da tinselleştirmiş, orada da değerini kavramışızdır. Ancak çelişki dolu olmak pahasına verimli olunur; ancak ruhun gevşememesi, huzuru özlememesi koşuluyla genç kalınır... Eskiden en çok özlediğimiz şey, "ruhun barışı", Hıristiyan özlemi, şimdi bize en yabancı şey olmuştur; ahlak-ineğinden ve temiz vicdanın besili mutluluğundan daha az kıskandığımız bir şey yok. Savaştan vazgeçildiğinde, büyük yaşamdan vazgeçilmiş oldu... oysa birçok durumda "ruhun barışı" bir yanlış anlamadır yalnızca, — daha onurlu bir ad alamayan başka bir şeydir. Dolambaçsız ve önyargısız birkaç örnek. "Ruhun barışı" örneğin zengin dirimselliğin ahlaksal (ya da dinsel) alana tatlı tatlı ışıması olabilir. Ya da yorgunluğun başlangıcı, akşamın, her türden akşamın saldığı ilk gölgedir. Ya da havanın rutubetli olduğunun, güney rüzgârlarının yaklaştığının bir işaretidir. Ya da iyi bir sindirim sonucunda farkında olmadan hissedilen şükran duygusudur (bu arada "insan sevgisi" deniliyor buna). Ya da nekahet döneminde, her şeyin tadını yeni alan ve bekleyen bir hastanın huzura-kavuşmasıdır... Ya da egemen tutkumuzun sıkıca bir doyurulmasını izleyen durumdur, ender bir doygunluğun verdiği hoşnutluk duygusudur. Ya da istencimizin, arzularımızın, günahlarımızın yaşlılık zayıflığıdır. Ya da kibrin kandırmasıyla, kendini ahlaksal olarak donatmama tembelliğidir. Ya da edimin, yaratımın, etkimenin, istemenin ortasında olgunluk ve ustalığın anlatımıdır, dinginlik içinde soluk almadır, ulaşılmış "istenç özgürlüğü"dür... Putların-Alacakaranlığı: kim bilir? Belki bu da yalnızca bir tür "ruh barışı"...

4

— Bir ilkeyi kısaca anlatıyorum. Ahlaktaki her doğalcılık, yani her sağlıklı ahlak bir yaşama içgüdüsünün egemenliğindedir — yaşamın herhangi bir buyruğu belirli bir "yapmalı" ve "yapmamalı" yasasıyla yerine getirilir, böylelikle yaşamın yolunun önündeki herhangi bir engel ve düşmanlık bertaraf edilir. Doğa karşıtı ahlak, yani şimdiye dek öğretilmiş, saygı duyulmuş ve vaaz edilmiş olan hemen her ahlak, tam tersine, tam da yaşamın içgüdülerine karşı yönelir — bu içgüdülerin kâh gizliden gizliye, kâh yüksek sesle ve küstahça yargılanışıdır. "Tanrı kalbin içini bilir"[27] demekle, yaşamın en düşük ve en yüce arzularına hayır der ve tanrıyı yaşamın düşmanı olarak görür... Tanrının hoşuna giden aziz, ideal hadımdır... "Tanrının krallığı"nın başladığı yerde, yaşam sona erer...

5

Diyelim ki yaşama karşı, Hıristiyanlıkta adeta dokunulmazlık kazanmış olan böyle bir itirazdaki küstahlık kavranılmış olsun, böylelikle, ne iyi ki, başka bir şey de kavranılmış olur: böyle bir itirazın yararsızlığı, görünüşteliği, saçmalığı, yalancılığı. Yaşananın, yaşayanlar cephesinden yargılanması, sonunda yine de belirli bir yaşam tarzının belirtisi olarak kalır: haklı mı, haksız mı olduğu sorusu ise henüz ortaya atılmış bile değildir. Yaşamın değeri sorununa değinebilmek için bile: yaşamın dışında bir konumda bulunmak gerekirdi ve öte yandan, yaşamı onu yaşamış biri, birçokları, herkes kadar iyi tanımak gerekirdi: bu sorunun, bizim için ulaşılamaz bir sorun olduğunu kavramak için yeterli gerekçeler bunlar. Değerlerden söz ettiğimizde, yaşamın esinlemesiyle, yaşamın bakış açısıyla konuşuyoruz: yaşamın kendisi zorluyor bizi, değerler koymaya, yaşam bizim aracılığımızla değerleniyor, değerleri koyduğumuz zaman... Buradan anlaşılıyor ki, tanrıyı yaşamın karşı

kavramı ve yaşamın yargılanışı olarak kavrayan ahlakın karşı doğası da, yalnızca yaşamın bir değer yargısıdır — hangi yaşamın? hangi yaşam tarzı? — Ama yanıtını verdim zaten: çökmekte olan, zayıflamış, yorgun, yargılanmış yaşamın. Ahlak, şimdiye kadar anlaşıldığı haliyle — son olarak da, Schopenhauer tarafından tanımlandığı gibi "yaşama istencinin olumsuzlanması" olarak — dekadans-içgüdüsünün ta kendisidir, kendini bir buyruk haline getirir: ve der ki: "Yok ol!" — yargılanmışların yargısıdır bu...

6

Sonunda bir de "insan şöyle ve şöyle olmalıydı!" demenin nasıl bir saflık olduğunu düşünelim. Gerçeklik bize büyüleyici bir tip zenginliğini, geçici bir biçim oyunu ve değişimi bolluğunu gösteriyor: köşesinde oturan zavallı ahlakçının biri de diyor ki: "Hayır! insan başka türlü olmalıydı"?.. Hatta biliyor da, nasıl olması gerektiğini, bu sefil yobaz, duvara çiziyor kendini ve "ecce homo!" diyor... Ama, ahlakçı salt bir bireye yönelse ve ona "sen şöyle ve şöyle olmalıydın!" dese bile, gülünç duruma düşmekten kurtulamaz. Birey bir parça yazgıdır, önden ve arkadan, gelecek ve olacak olan her şey için fazladan bir yasa, fazladan bir zorunluluktur. Ona "kendini değiştir" demek, her şeyin değişmesini istemektir, geriye yönelik olarak bile... Ve gerçekten, tutarlı ahlakçılar vardı, insanın farklı, yani erdemli olmasını istediler, onun kendi suretlerine göre, yani yobaz olmasını istediler: bu amaçla dünyayı olumsuzladılar! Az buz bir çılgınlık değil! Haddini bilmezliğin haddini bilen bir türü değil!... Ahlak, yargıladığı sürece yaşamı düşünmek, gözetmek, hedeflemek açısından değil, kendi başına, özgül bir yanılgıdır, acımamak gerekir ona, dejenere olmuşların alerjisidir, tarifsiz zararlar vermiştir!... Biz ötekiler, biz ahlaksızlar, tam tersine, kalbimizi geniş tuttuk, her türden anlama, kavrama, onaylamaya. Kolay kolay olumsuzlamıyoruz, evetleyen olmakta arıyoruz onurumuzu.

Gitgide daha çok açıldı gözlerimiz, din adamının ilahi deliliğinin, din adamındaki hastalıklı aklın horgördüğü her şeyi kullanacağını ve onlardan yararlanacağını bilen ekonomiye; iğrenç yobaz, din adamı, iffetli türlerinden bile kendine pay çıkaran, yaşamın yasasındaki o ekonomiye, — hangi yararı? — Ama biz kendimiz, biz ahlak-sızlarız işte bunun yanıtı...

Dört Büyük Yanılgı

1

Neden ile sonucu karıştırma yanılgısı. — Sonucu neden ile karıştırmaktan daha tehlikeli bir yanılgı yoktur: aklın asıl rezilliği diyorum ben buna. Yine de bu yanılgı insanlığın en eski ve en yeni alışkanlıklarındandır: bizim aramızda bile kutsanmıştır ve "din", "ahlak" adını almıştır. Dinin ve ahlakın kurduğu her cümle, bu yanılgıyı içerir; din adamları ve ahlakyasası-koyucular aklın bu rezilliğinin müellifidirler. — Bir örnek vereyim: ünlü Cornaro'nun[28] kitabını herkes bilir, bu kitapta sıkı diyetini uzun ve mutlu bir yaşamın — ve de erdemli — reçetesi olarak önerir. Bu kadar çok okunan pek az kitap vardır; bu kitap, bugün bile İngiltere'de her yıl binlerce nüsha basılmaktadır. Hiç kuşkum yok ki, başka hiçbir kitap, (gereği gibi, İncil dışında) bu iyi niyetli tuhaflık kadar belaya yol açmamış, bu kadar çok yaşamı kısaltmamıştır. Bunun nedeni: sonucun nedenle karıştırılmasıdır. Bu dar kafalı İtalyan, diyetini uzun yaşamasının nedeni olarak görmüştü: oysa uzun yaşamın önkoşulu, metabolizmanın olağanüstü yavaşlığı, kısıtlı tüketim, onun sıkı diyetinin nedeniydi. Az ya da çok yemek onun elinde değildi, ölçülülüğü bir "özgür istenç" değildi: daha fazla yediğinde hasta oluyordu. Sazan balığı değilse kişi, adamakıllı yemekle iyi bir iş yapmış olur, bunu yapmak zorundadır da. Bizim çağımızda yaşayan bir bilgin, sinirsel enerjisini çok hızlı tükettiği için, Cornaro'nun rejimiyle, yaşamını da tüketecektir. Crede experto.[29] —

2

Her dinin ve her ahlakın temelinde yatan en genel formül: "Şunları ve şunları yap, şunları ve şunları yapma — mutlu olursun. Aksi halde..." şeklindedir. Her ahlak, her din bu

buyruktan oluşur, — aklın büyük ilk günahı, ölümsüz akılsızlık diyorum ben buna. Benim dilimde bu formül tersyüz oluyor — "tüm değerleri yeniden değerlendirme"min ilk örneği: iyi gelişmiş, "mutlu" bir insan belirli eylemleri yapmalıdır ve başka bazı eylemlerden de içgüdüsel olarak kaçınır; fizyolojik açıdan oluşturduğu düzeni, insanlarla ve nesnelerle olan ilişkilerine aktarır. Formüle edersek: erdemi, mutluluğunun sonucudur... Uzun bir yaşam, zengin bir döl, erdemin ödülü değildir, metabolizmanın yavaşlatılması erdemin kendisidir ve başka şeylerin yanı sıra uzun bir yaşamla ve zengin bir dölle, kısacası Cornarizmle sonuçlanır. — Din kurumu ve ahlak diyorlar ki: "bir soy, bir halk, günah ve lüks yüzünden yok olur." Benim yeniden oluşturulmuş aklım diyor ki: bir halk yok oluyorsa, fizyolojik olarak yozlaşıyorsa, bunun ardından günah ve lüks gelir (yani, yaratılmış her doğanın bildiği, hep daha güçlü ve daha sık uyarılara duyulan gereksinim). Bu genç adam erkenden sararıp solar. Dostları derler ki: şu ve şu hastalıktır bunun suçlusu. Ben diyorum ki: onun hasta oluşu, onun hastalığa direnmeyişi, zaten yoksullaşmış bir yaşamın, kalıtımsal bir tükenmişliğin sonucuydu. Gazete okuru der ki: Böyle bir hata, partiyi çökertir. Benim daha yüksek politikam diyor ki: Böylesi hatalar yapan bir parti, zaten bitmiştir — içgüdüsel-güvenliği kalmamıştır artık. Her anlamda her hata içgüdüsel yozlaşmanın, istencin dağılmasının bir sonucudur: kötü olan hemen hemen böyle tanımlanır. İyi olan ne varsa içgüdüdür — ve dolayısıyla kolay, zorunlu, özgürdür. Zahmet bir itirazdır, tanrı, kahramandan tipik olarak farklıdır (benim dilimde: ayağı hafif olmak, tanrısallığın en birinci ayırt edici özelliğidir).

3

Yanlış Bir Nedensellik Yanılgısı. — Tüm zamanlar boyunca, bir nedenin ne olduğunun bilindiğine inanıldı: peki bu bilgimizi, daha doğrusu, böyle bir bilgiye sahip olduğumuz

inancını nereden aldık? Hiçbirinin gerçekten kendini kanıtlamadığı ünlü "içsel gerçekler" alanından. İsteme ediminde kendimizin bile nedensel davrandığımıza inanıyorduk; orada hiç olmazsa nedenselliği işbaşında yakaladığımızı düşünüyorduk. Bunun gibi, bir eylemin tüm antecedentia'larının,[30] nedenlerinin bilinçte aranmaları gerektiğinden ve arandığında orada bulunacaklarından kuşku duyulmuyordu. — "gerekçeler olarak: yoksa o eylemi yapmakta özgür, ondan sorumlu olunmazdı. Son olarak, bir düşünceye neden olunduğuna kim karşı çıkmıştır? Düşünceye Ben'in neden olduğuna?... Nedenselliğin güvencelenmiş göründüğü bu üç "içsel gerçek"ten birincisi ve en ikna edici olanı neden olarak istençtir; bir bilincin ("tinin") neden olarak kavranışı ve daha sonra da Ben'in ("özne"nin) neden olarak kavranışı istencin nedenselliği bir veri olarak, empiri[31] olarak sabit kabul edildikten sonra doğmuştur... Bu arada bu konu üzerinde daha iyi düşündük. Bugün artık tüm bunların tek sözcüğüne bile inanmıyoruz. "İçsel dünya" hayaller ve seraplarla doludur: istenç de onlardan biridir, istenç artık devinmiyor, dolayısıyla artık bir şeyi de açıklamıyor — salt olaylara eşlik ediyor, etmeyebilir de. Şu "güdü" denilen şey: bir başka yanılgı. Bilincin salt bir yüzey fenomeni, eylemin sadece eşlikçisi, bir eylemin antecedentia'sını oluşturmaktan çok, onları gizliyor. Ve hatta şu Ben! Bir masal oldu, bir kurmaca, bir sözcük oyunu: düşünmeyi, hissetmeyi ve istemeyi tamamen bıraktı!.. Bu ne demektir? Tinsel nedenler diye bir şey yoktur! Bunların sözümona empirisi, mortu çekmiştir, işte bu demektir! — Ve biz söz konusu "empiri"yi kibarlıkla kötüye kullandık, dünyayı bunun üzerine yarattık, bir nedenler-dünyası olarak, bir istenç dünyası olarak, bir tinler-dünyası[32] olarak. En eski ve en uzun psikoloji işbaşındaydı burada, kesinlikle başka bir şey değildi yaptığı: tüm olup biten bir edimdi onun gözünde, tüm edimler bir istencin sonucuydu, dünyayı bir eylemler çokluğu olarak gördü, her olayın altında bir eylemci

(bir "özne") çıkıyordu. İnsan, en sıkı inandığı üç "içsel gerçeği"ni, istenci, tini, Ben'i, kendi üzerine yansıttı — önce varlık kavramını Ben kavramından türetti, "şeyler"in kendi suretine göre, kendi ‘neden olarak Ben' kavramına göre var olanlar olduklarını varsaydı. Daha sonra, şeylerde hep kendisinin onların içine koyduklarını bulması ne sürpriz? — Şeyin kendisi, bir kez daha söyleyelim, şey kavramı, neden olarak Ben'e duyulan inancın bir yansımasıdır yalnızca... Sizin şu atomunuz bile, mekanikçi ve fizikçi beyefendiler, ne kadar çok yanılgı, ne kadar çok psikoloji tortusu kalmış sizin atomunuzda! — "Kendinde şey"in, metafizikçilerin horrendum pudendum'unun'[33] sözünü bile etmiyorum! Neden olarak tin yanılgısı gerçeklikle karıştırıldı! Ve gerçekliğin ölçütü yapıldı! Ve adına tanrı denildi! —

4

Hayali Nedenler Yanılgısı. — Düşlerden başlayalım: belirli bir duyumsamaya, örneğin uzaktaki bir top atışının sonucunda oluşan bir duyumsamaya sonradan bir neden atfedilir (çoğu kez, başkahramanı tam da düşü gören olan küçük bir roman yazılır). Bu arada söz konusu duyumsama, bir rezonans tarzında devam eder: ön plana çıkmak için nedensel dürtünün ona izin vermesini bekler adeta, — artık bir rastlantı olarak değil, "anlam" olarak. Top atışı nedensel bir biçimde, zamanın açıkça tersine çevrilmesiyle ortaya çıkar. Daha sonraki, güdülenme ilkönce çoğu kez yıldırım hızıyla geçen yüzlerce ayrıntıyla yaşantılanır, top atışı da onu izler... Ne olmuştur? Belirli bir duyumsamanın ürettiği tasarımlar, bu durumun nedeni olarak yanlış anlaşılmışlardır. — Gerçekten, uyanıkken de aynısını yaparız. Genel duygularımızın çoğu — organların etkileşimindeki — her türlü ketvurma, baskı, gerilim, özellikle nervus sympathicus'un[34] durumunda olduğu gibi, — bizim nedenler dürtümüzü uyarırlar: bir neden'e sahip olmak, şöyle ya da böyle duyumsamak, — kendimizi kötü ya da iyi

hissetmek isteriz. Kendimizi şöyle ya da böyle hissediyor oluşumuz yalın gerçeğini saptamak asla yetmez bize: bu gerçeğe izin vermemiz — onun bilincine varmamız — ancak ona bir tür güdülenme atfettikten sonra mümkün olur. — Böyle bir durumda, bilgimizin dışında faaliyete geçen bellek, aynı türden benzeri durumları ve bunlarla iç içe geçmiş nedensel yorumlamaları da ortaya çıkarır, — onların nedenselliğini değil. Gerçi tasarımların, eşlik eden bilinç-olaylarının, nedenler olduklarına ilişkin inanç, bellekle birlikte gelir. Böylelikle, hakikatte nedenin araştırılmasını engelleyen ve hatta dışlayan, belirli bir nedenler-yorumu alışkanlık halini alır.

5

Bunun Psikolojik Açıklaması. — Bilinmeyen bir şeyi, bilinen bir şeye dayandırmak, hafifletir, sakinleştirir, tatmin eder, ayrıca bir güç duygusu verir. Bilinmeyenle birlikte tehlike, huzursuzluk, endişe gelir, — ilk içgüdü, rahatsız edici durumları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Birinci ilke: herhangi bir açıklama, hiçbir açıklama olmamasından iyidir. Temelde yalnızca, sıkıcı bir tasarımdan kurtulmak söz konusu olduğundan, kurtulma yöntemlerini seçmekte pek de katı davranılmaz: bilinmeyeni bilinen olarak gösteren ilk düşünce, o kadar iyi gelir ki, onun "doğruluğu kabul edilir". Doğruluğun kıstası olarak haz ("kuvvet") kanıtı. — Demek ki, neden-dürtüsü koşulludur ve korku duygusuyla uyarılır. "Neden?" sorusu bir biçimde sorulabiliyorsa, kendisi için nedeni değil, daha çok bir neden türünü bulmak için sorulur — sakinleştirici, özgürleştirici, hafifletici bir nedeni. Zaten bilinen, yaşantılanmış, belleğe kaydedilmiş bir şeyin neden olarak varsayılması, bu gereksinimin ilk sonucudur. Yeni, yaşantılanmamış, yabancı olan, neden olarak dikkate alınmaz. — Demek ki aranan neden olarak yalnızca bir açıklama türü değil, yabancı, yeni, yaşantılanmamış duygusunu en sıklıkla ortadan kaldıran seçilmiş ve tercih

edilen bir açıklama türü, — en bildik açıklamalar aranmaktadır. — Sonuçta: Bir tür neden varsayımı her zaman ağır basar, sistemleşmeye doğru yoğunlaşır ve sonunda başat olarak ortaya çıkar, yani öteki nedenleri ve açıklamaları basitçe dışta bırakır. — Banker hemen "işi" düşünür, Hıristiyan "günah"ı, genç kız da aşkını.

6

Tüm Ahlak ve Din Alanı Bu Hayali Nedenler Kavramına Girer. — Hoşa gitmeyen genel duyguların "açıklanışı". Bu duyguların doğmasına, bize düşman varlıklar yol açar (kötü ruhlar: en ünlü vaka — histeriklerin cadılar olarak yanlış anlaşılması). Bu duyguların doğmasına, uygun bulunmayan eylemler yol açar ("günah" duygusu, "günahkârlık" duygusu fizyolojik bir hoşnutsuzluğa yüklenir — insan kendisiyle barışık olmamak için her zaman gerekçeler bulur). Bu duygular cezalar olarak, yapmamış olmamız gereken, olmamış olmamız gereken bir şeyin, bedeli olarak doğarlar (Schopenhauer'in bunu küstah bir biçimde genelleştirdiği cümlede, ahlak, neyse o olarak, yaşamı asıl zehirleyen ve ona iftira eden olarak görünüyor: "ister bedensel olsun, ister ruhsal, her büyük acı, neyi hak ettiğimizi bildirir; çünkü onu hak etmeseydik, bize gelemezdi." İstenç ve Tasarım Olarak Dünya, 2, 666). Bu duygular iyi düşünülmemiş, yolunda gitmeyen eylemlerin sonuçları olarak doğarlar (— duygulanımlar, duyular neden olarak, "suç" olarak kabul edilirler; fizyolojik olağanüstü durumlar, başka olağanüstü durumların yardımıyla "hak edilmiş" olarak yorumlanırlar.) — Hoşa giden genel duyguların "açıklanışı". Bu duygular tanrıya güvenmekten doğarlar. Bu duygular iyi eylemlere ilişkin bilinçten doğarlar ("vicdan rahatlığı" denilen şey, rahatlatıcı bir sindirime tıpatıp benzeyen, fizyolojik bir durumdur). Bu duygular girişimlerin başarıyla sonuçlanmasından doğarlar (— naif bir yanlış çıkarım: bir girişimin başarıyla sonuçlanışı, bir hastalık hastasında, ya da

Pascal'da kesinlikle hoşa giden genel duygular uyandırmaz). Bu duygular inanç, sevgi ve umut yoluyla doğarlar — Hıristiyan erdemleri —. Aslında tüm bunlar, sonuç durumların sözümona açıklamalarıdır ve adeta hoşlanma ya da hoşlanmama duygularının yanlış bir lehçeye tercüme edilişidir: fizyolojik temel duyu yine güçlü ve zengin olduğu için, umut etmeye yatkındır kişi; doluluk, kuvvet duygusu insana huzur verdiği için, tanrıya güvenilir. — Ahlak ve din tamamen yanılgı psikolojisi alanına girer: her tekil vakada neden ve sonuç birbiriyle karıştırılır; ya da hakikat, hakiki olduğuna inanılanın sonucuyla karıştırılır; ya da bilincin bir durumu, bu durumun nedeniyle karıştırılır.

7

Özgür istenç Yanılgısı. — Bugün artık "özgür istenç" kavramıyla duygudaşlık kurmuyoruz: çok iyi biliyoruz sadece, ne olduğunu — insanlığı onların anladığı anlamda "sorumlu" kılmak, yani onları kendine bağımlı kılmak amacına yönelik, gelmiş geçmiş teolog-marifetlerinin en kötü ünlüsü... Burada yalnızca tüm bu "sorumlu" kılma psikolojisini veriyorum. — Sorumlulukların arandığı her yerde bu kavram, sorumluluk arayanı cezalandırmak ve yargılamak isteme içgüdüsü olur. Herhangi bir şöyle-ve-şöyle-olma istenci, niyetler, sorumluluk edimlerine dayandırıldığında, oluş masumiyetinden yoksun bırakılır: istenç öğretisi esasen cezalandırma, yani suçlu-bulmak-isteme amacına hizmet için uydurulmuştur. Eski psikolojinin tamamının, istenç-psikolojisinin temelinde onları yaratanların, eski insan topluluklarının tepesindeki din adamlarının kendilerine, ceza verme hakkını tanımak istemeleri — ya da tanrıya böyle bir hakkı tanımak istemeleri yatar... İnsanların "özgür" oldukları düşünülmüştür ki yargılanabilsinler, cezalandırılabilsinler, — suçlu olabilsinler: dolayısıyla her eylemin isteyerek yapıldığının, her eylemin sebebinin bilinçte yattığının

düşünülmesi gerekmiştir (böylelikle in psychologicis[35] en temel kalpazanlık, psikolojinin kendi ilkesi yapılmıştır...) Ters yönde bir harekete geçtiğimiz, özellikle biz ahlak-sızların var gücümüzle suç kavramını ve ceza kavramını dünyadan yeniden atmaya çalıştığımız ve psikolojiyi, tarihi, doğayı, toplumsal kurumları ve yaptırımları, bu kavramlardan arındırmaya çalıştığımız günümüzde; bizim gözümüzde, "törel dünya düzeni" kavramıyla oluşun masumiyetine "ceza" ve "suç" bulaştırmaya devam eden teologlardan daha radikal bir rakip yoktur. Hıristiyanlık bir cellat metafiziğidir...

8

Bizim öğretimiz yalnızca ne olabilir? — İnsana niteliklerini hiç kimsenin vermediği, ne tanrının, ne toplumun, ne anne-babasının ve atalarının, ne de kendi kendisinin (— burada son reddedilen düşüncenin saçmalığı, "düşünülür özgürlük" olarak Kant tarafından, belki daha önce Platon tarafından da, öğretilmiştir). Hiç kimse sorumlu değildir, varoluşundan, şu ve şu yapıda oluşundan, bu koşullarda, bu ortamda oluşundan. Varlığın yazgısallığı, var olmuş ve var olacak olan her şeyin yazgısallığından koparılamaz. Kendine ait bir niyetin, bir istencin, bir amacın sonucu değildir o; onunla bir "insan ideali"ne ya da bir "mutluluk ideali"ne ya da bir "ahlaksallık ideali"ne ulaşma denemesi yapılıyor değildir, — onun varlığını herhangi bir amaca armağan etmek istemek saçmadır. "Amaç" kavramını biz uydurduk: gerçeklikte yoktur amaç... Kişi zorunludur, felaketin bir parçasıdır, bütüne aittir, bütünün içinde vardır, — bizim varlığımızı yargılayabilecek, ölçebilecek, kıyaslayabilecek, mahkûm edebilecek bir şey yoktur... Zaten, bütünün dışında hiçbir şey yoktur! — Hiç kimsenin daha fazla sorumlu kılınamayacağı, var olma tarzının bir causa prima'ya[36] dayandırılamayacağı, dünyanın ne bilinç ne de "tin" olarak bir birlik oluşturduğu, işte budur ilk büyük özgürleşme, — ancak böylelikle yeniden kurulmuştur, oluşun masumiyeti...

"Tanrı" kavramı şimdiye kadar, varoluşa karşı en büyük itirazdı... Tanrıyı yadsıyoruz, tanrıya karşı sorumlu olmayı yadsıyoruz: ancak böylelikle kurtarıyoruz dünyayı. —

İnsanlığı "İyileştirenler"

1

Filozoflardan ne istediğim biliniyor: kendilerini iyinin ve kötünün ötesine koysunlar, — ahlaksal yargının yanılsamasının üstüne çıksınlar. Bu istem, ilk kez benim formüle ettiğim bir kavrayışa dayanıyor: ahlaksal gerçekler diye bir şey yoktur. Ahlaksal yargının, dinsel yargıyla ortak yanı: olmayan gerçekliklere inanmasıdır. Ahlak belirli fenomenlerin yalnızca bir yorumlanışıdır, daha doğrusu, bir yanlış yorumlanışıdır. Ahlaksal yargı da, dinsel yargı gibi, gerçek olan kavramının, gerçek olan ile hayali olan arasındaki ayrımın bile henüz bulunmadığı bir cahillik basamağına aittir: dolayısıyla, böyle bir basamakta, "hakikat" denildiğinde, bizim bugün "kuruntular" dediğimiz şeyler tanımlanmış olur sadece. Bu bakımdan, ahlaksal yargıyı asla harfi harfine almamak gerekir: bu haliyle her zaman yalnızca saçmalık içerir. Ama semiyotik olarak paha biçilmezliğini korur: en azından bilenlerin nezdinde, kendi kendilerini "anlamayı" yeterince "bilememiş" kültürlerin ve iç dünyaların en değerli gerçekliklerini açığa vurur. Ahlak salt bir işaret dili, salt semptomatolojidir, ondan yararlanabilmek için neyin söz konusu olduğunu önceden bilmek gerekir.

2

İlk olarak, eğreti bir örnek. Tüm zamanlarda insanları "iyileştirmek" istenmiştir: her şeyden önce buna ahlak denilmiştir. Ne ki, aynı sözcüğün altında çok farklı bir eğilim de gizlidir. Hem vahşi insanın evcilleştirilmesine, hem de belirli bir insan türünün terbiye edilmesine "iyileştirme" denilmiştir: ancak bu zoolojik terimler dile getiriyorlar gerçeklikleri — elbette, tipik "iyileştirici", din adamı bu

gerçeklikleri bilmez — bilmek istemez... Bir hayvanın evcilleştirilmesine "iyileştirme" adını vermek, bizim kulaklarımıza adeta bir şaka gibi gelmektedir. Hayvanat bahçelerinde neler olup bittiğini bilen biri, orada canavarın "iyileştirilebildiğinden" kuşku duyar. Orada hayvan zayıflatılır, daha az zararlı hale getirilir, depresif korku duygusuyla, acıyla, yaralarla, açlıkla hastalıklı bir canavara dönüştürülür. — Din adamlarının "iyileştirdiği", evcilleşmiş insanın durumu da farklı değildir. Kilisenin pratikte her şeyden önce bir hayvanat bahçesi olduğu erken ortaçağda, dört bir yanda "Sarışın canavar"ın en güzel örneklerine sürek avı düzenlendi — örneğin seçkin Cermenler "iyileştirildi". Bunun ardından manastıra götürülen, böyle "iyileştirilmiş" bir Cermen neye benziyordu? Bir insan karikatürüne, bir hilkat garibesine: bir "günahkâr" olmuştu, kafese tıkılmıştı, korkunç kavramların arasına hapsedilmişti... Orada yatıyor işte, hasta, zavallı, kendine karşı çok kötü davranıyor; yaşam dürtülerine karşı nefretle dolu, hâlâ güçlü ve mutlu kalmış her şeye karşı kuşkuyla dolu. Kısacası bir "Hıristiyan"... Fizyolojik açıdan söylersek: hayvanla savaşımda, onu zayıf kılmanın biricik yöntemi onu hastalandırmak olabilir. Kilise bunu anladı: insanı mahvetti, zayıflattı — ama onu "iyileştirmiş" olduğunu iddia etti...

3

Ahlak denilen şeyin diğer durumunu, belirli bir ırkın ve türün terbiye edilmesi durumunu ele alalım. Bunun en muazzam örneğini, "Manu Yasası"[37] olarak bir din haline getirilmiş olan Hint ahlakı vermektedir. Burada en az dört ırkı bir defada terbiye etmek görevi konulmuştur: bir ruhban ırkı, bir savaşçı ırk, bir tüccar ve çiftçi ırk ve nihayetinde bir hizmetçiler ırkı, şudralar. Belli ki artık hayvan terbiyecilerinin arasında değiliz: böyle bir terbiye etme planını tasarlamak için bile yüz kat daha yumuşak ve daha akıllı bir insan türü gerekir. İnsan, Hıristiyan hastalar ve

zindanlar havasından bu daha sağlıklı, daha yüksek, daha geniş dünyaya girdiğinde, nefes alır. Ne kadar da sefildir "Yeni Ahit", Manu karşısında, nasıl da pis kokar! — Ama bu düzenlemenin de korkunç olması gerekiyordu, — bu defa hayvanla değil, onun karşıt-kavramıyla, terbiye-edilmemiş-insanla, karışık insanla, çandalayla[38] savaşımında. Bu defa da, tehlikesiz kılmak, zayıflatmak için, onu hasta yapmaktan başka çaresi yoktu, — "büyük sayı"ya karşı bir savaştı bu. Belki de bizim duygularımıza, Hint ahlakının bu koruyucu ölçütlerinden daha aykırı gelen bir şey yoktur. Örneğin üçüncü buyruk (Avadana-Şastra I), "pis sebzelere" ilişkindir. Kutsal metnin onlara tahıl taneleri ve taneli meyveler ya da su ve ateş verilmesini yasaklayışını dikkate alarak, çandalanın yemesine izin verilen biricik gıdanın, sarımsak ve soğan olması gerektiğini emreder. Aynı buyruk, çandalanın gereksindikleri suyu ne ırmaklardan, ne kaynaklardan ne de gölcüklerden alabileceklerini, ancak bataklık kenarlarındaki ve hayvanların ayak izleriyle oluşan çukurlardaki suyu içebileceklerini belirler. Aynı şekilde, çandalaların ellerini yıkamaları ve yıkanmaları da yasaklanmıştır, çünkü onlara lütfedilen su, ancak susuzluğu gidermek için kullanılabilecektir. Son olarak, şudra kadınlarının, çandala kadınlarına doğum yardımı yapmalarını yasaklar; çandala kadınlarının bu olayda birbirlerine yardım etmeleri de yasaktır... — Böyle bir sağlık polisi başarısız kalmaz: ölümcül salgınlar, iğrenç zührevi hastalıklar ve dolayısıyla yine erkek çocuklarının sünnet edilmesini, kız çocuklarının ferç dudaklarının kesilmesini emreden "bıçak yarası" — Manu'nun kendisi der ki: "Çandalalalar zina, ensest ve suç ürünüdürler (— terbiye etme kavramının varacağı zorunlu sonuç budur). Giysi olarak, ancak cesetlerin üstündeki paçavraları örtünebilirler; tabak olarak yalnızca kırık çanakları; süs olarak hurda demirleri kullanabilirler, ancak kötü ruhlara ibadet edebilirler; rahat yüzü görmeden bir yerden bir yere dolaşıp

durmaları gerekir. Soldan sağa doğru yazmaları ve sağ ellerini yazı yazmak amacıyla kullanmaları yasaklanmıştır: sağ elin kullanılması ve soldan sağa yazma yalnızca erdemlilerin ayrıcalığıdır, ırktan insanların." —

4

Bu emirler yeterince öğretici: bir kere aryan insanlığı var onlarda, tamamen katışıksız, tamamen başlangıçsal — "saf kan" kavramının, masum bir kavramın zıddı olduğunu öğreniyoruz. Öte yandan, bu "insanlığa" karşı nefretin, bu çandala-nefretinin hangi halkta ölümsüzleştiği, bir din, bir deha haline geldiği anlaşılıyor... Bu görüş açısından, İnciller birinci derecede önemli birer belgedirler; Enoş'un[39] kitabı daha da önemlidir. — Yahudi kökenlerinden filizlenen ve anlaşılabileceği gibi bu toprağın ürünü olan Hıristiyanlık, her terbiye etme, ırk, ayrıcalık ahlakının karşı hareketini oluşturur: — kusursuz bir anti-aryan dinidir: Hıristiyanlık tüm aryan değerlerinin yeniden değerlendirilişidir; çandala değerlerinin zaferidir; yoksullara, düşüklere vaaz edilen İncil'dir, tüm ezilmişlerin, sefillerin, nasipsizlerin, tutunamayanların, "ırk"a karşı genel-ayaklanmasıdır — ölümsüz çandala-intikamı: sevgi dini...

5

Terbiye etme ahlakı ve evcilleştirme ahlakı, kendilerini kabul ettirmek için kullandıkları araçlar açısından, tamamen yakışırlar birbirlerine: en üst ilke olarak şunu koyabiliriz ki: ahlak yapmak için, onun karşısında, koşulsuz istence sahip olunmalıdır. Beni en uzun süre ardında koşturan, en büyük, en tekinsiz sorundur bu: insanlığı "iyileştirenler"in psikolojisi. Küçük ve temelde mütevazı bir olgu, pia fraus[40] denilen olgu, bu soruna bir ilk yaklaşımda bulunmamı sağladı: pia fraus, insanlığı "iyileştiren" tüm filozofların ve din adamlarının, ata yadigârı. Ne Manu, ne Platon, ne

Konfüçyus, ne de Yahudi ve Hıristiyan öğretmenler, yalan söyleme hakkına sahip olduklarından hiç kuşku duymadılar... Çok başka haklardan da kuşku duymadılar, özlü bir biçiminde söyleyecek olursak: şimdiye kadar insanlığı ahlaklı yapmak için kullanılan tüm yöntemler, temelde ahlakdışıydılar. —

Almanlarda Eksik Olan Ne?

1

Almanların arasında, tin sahibi olmak yetmiyor günümüzde: bir de onu üstlenmek, tin sahibi olmayı üstüne almak gerekiyor...

Belki tanıyorumdur Almanları, belki onlara bir çift hakikati bizzat söylemeye hakkım vardır. Yani Almanya önemli bir miktarda ırsi ve eğitimle alınmış beceriklilik sergiliyor, dolayısıyla yığılan enerji hazinesini bir süre boyunca savurganca elden çıkarabiliyor. Onunla egemenlik kazanan, yüksek bir kültür değildir, ne de içgüdülerin güzel bir tadı, seçkin bir "güzelliği"dir; Avrupa'nın herhangi bir ülkesinin ortaya koyabileceğinden daha erkekçe erdemlerdir. Daha fazla özgüven ve özsaygı, ilişkilerde, görevlerin karşılıklılığında daha fazla güven, çok çalışkanlık, çok sebat — ve köstek olunmaktan çok teşvik edilmesi gereken ırsi bir ölçülülük. Burada, itaat etmekle küçük düşülmeden itaat edildiğini de ekleyeyim buna... Ve hiç kimse aşağılamıyor düşmanını...

Görüyorsunuz Almanlara karşı adil olmak arzusundayım: kendime ihanet etmek istemiyorum bu konuda, — onlara itirazımı da söylemeliyim yani. Pahalıdır bedeli, iktidara gelmenin: iktidar aptallaştırır... Almanlar — düşünürlerin halkı denilmişti bir zamanlar onlara: düşünüyorlar mı bugün hâlâ? — Almanların canı sıkılıyor şimdi tinden, Almanlar güvenmiyorlar şimdi tine, politika yutuyor gerçekten tinsel şeyler için gereken tüm ciddiyetlerini, — "Almanya, Almanya her şeyin üstünde"[41] Korkarım ki, buydu Alman felsefesinin sonu... "Alman filozofları var mı? Alman şairleri var mı? iyi Alman kitapları var mı?" diye soruyorlar bana yurtdışında. Kıpkırmızı kesiliyorum, ama ümitsiz durumlarda da

koruduğum cesaretle, yanıt veriyorum: "Evet, Bismarck!" — Bugün hangi kitapların okunduğunu söylemeye de dilim varabilseydi... Lanetli ortalamalık içgüdüsü! —

2

— Alman tini ne olabilirdi, şimdiye kadar bu konuda kim melankolik düşünceler kurmadı ki! Ama bu halk bile isteye aptallaştırdı kendini, şöyle bir bin yıldır nerdeyse: Avrupa'nın iki büyük uyuşturucusu, alkol ve Hıristiyanlık, başka hiçbir yerde böyle günahkârca kötüye kullanılmamıştır. Hatta son zamanlarda bir üçüncüsü de eklendi buna; tek başına yeterlidir o, tinin tüm ince ve cesur devingenliğini öldürmeye: müziktir bu, bizim kabız olmuş, kabız edici Alman müziğimiz. — Ne kadar çok asık suratlı ağırlık, uyuşukluk, rutubet, pijama, ne kadar çok bira var Alman zekâsında! Nasıl oluyor da, varlıklarını tinsel hedeflere adayan genç erkekler, tinselliğin ilk içgüdüsünü, tinin kendini koruma içgüdüsünü içlerinde hissetmiyorlar da — bira içiyorlar?... Bilgin gençliğin alkolikliği belki de onların bilginliği açısından henüz bir soru işareti değil — tin olmadan da büyük bir bilgin olunabilir hatta —, ama başka her açıdan bir sorun olarak kalıyor. — Biranın tine kattığı tatlı soysuzlaşma nerede yok ki! Bir defasında, adeta ünlü bir örnekte, böyle bir yozlaşmaya parmak basmıştım — ilk Alman özgür düşünürümüzün, akıllı David Strauss'un[42] birahane İncil'inin ve "yeni inancın" yazarı olarak yozlaşmasına... Boşuna değildi "sevimli esmer"e[43] övgü dolu dizeler yazması — ölümüne sadakat...

3

— Alman tininden söz ettim: kabalaştığından, sığlaştığından. Yeterli mi bu? — Aslında bambaşka bir şey, beni dehşete düşüren: Alman ciddiyeti, Alman derinliği, tinsel konulardaki Alman tutkusu, hep daha fazla başaşağı

gidiyor. Pathos değişti, entelektüellik değil yalnızca. — Zaman zaman bir el sürüyorum Alman üniversitelerine: nasıl bir hava var bilginleri arasında, nasıl da ruhsuz, nasıl da yetingen ve ılıklaşmış bir tinsellik! Büyük bir yanlış anlama olurdu, burada Alman bilimi örnek gösterilerek itiraz edilmek istenseydi bana — ve ayrıca, benden tek bir satırın bile okunmadığının bir kanıtı olurdu bu. On yedi yıldır yorulmadım, şimdiki bilim sektörümüzün tinsizleştirici etkisini ortaya koymak için. Bilimlerin muazzam kapsamının günümüzde her bireyi mahkûm ettiği katı kölelik, daha dolu, daha zengin, daha derin yaratılıştaki insanların artık kendilerine uygun bir eğitim ve eğitici bulamayışlarının bir nedenidir. Bizim kültürümüz hiçbir şeyden çekmemektedir, kibirli koltuk-miskinlerinden[44] ve kırıntı-insanlıkların aşırı bolluğundan çektiği kadar; bizim üniversitelerimiz, istekleri hilafına, tindeki içgüdü-kötürümleştirilmesinin bu türünün asıl seraları olmuşlardır. Ve tüm Avrupa'nın bu konuda bir fikri vardır — büyük politika kimseyi yanıltmaz... Almanya'nın Avrupa'nın düz ülkesi[45] olduğu, her geçen gün daha çok kabul edilmektedir. — Ben kendi tarzımca ciddi olabileceğim bir Alman arıyorum hâlâ, — bir o kadar daha da çok arıyorum neşeli olabileceğim bir tanesini! Putların-Alacakaranlığı: ah, kim kavrıyor bugün, burada bir münzevînin nasıl bir ciddiyetten kendini toparladığını! — Bu neşe, bizim en anlaşılmaz yanımız...

4

Bir tahminde bulunalım: Alman kültürünün çöktüğü apaçık değildir sadece, bunun için yeterli nedenler de var. Nihayetinde hiç kimse, elindekinden fazlasını harcayamaz — bireyler için geçerlidir bu, halklar için de. Kişi kendini iktidar, büyük politika, ekonomi, dünya ticareti, parlamentarizm, askeri-çıkarlar için harcarsa — kendindeki akıl, ciddiyet, istenç, kendini aşma miktarını b u yönde harcarsa, öteki yönde bunlar eksik kalır. Kültür ve devlet — bu konuda

kendimizi aldatmayalım — birbirleriyle uzlaşmaz zıtlıktadırlar: "Kültür-devleti" modern bir düşünceden ibarettir. Biri diğerinin sırtından beslenir, biri diğerinin zararına genişler. Tüm büyük kültür dönemleri, siyasal çöküş dönemleridir: kültür anlamında büyük olan şeyler, politika dışıydılar, hatta antipolitiktiler. — Goethe yüreğini Napolyon fenomenine vermişti — "özgürlük savaşları"nda geri almıştı... Almanya'nın bir büyük güç olarak yükselmesiyle aynı anda, Fransa kültür devleti olarak değişmiş bir önem kazanıyordu. Bugün bile çok sayıda yeni ciddiyet, çok sayıda tinsel tutku Paris'e göç etmiştir; pesimizm sorunu örneğin, Wagner sorunu, hemen hemen tüm psikolojik ve sanatsal sorunlar, orada Almanya'dakilerden daha hassas ve daha ayrıntılı ele alınmışlardır — Almanların kendileri bu tarz bir ciddiyete yeteneksizdirler, — Avrupa kültürünün tarihinde "Reich"ın[46] doğuşunun her şeyden önce bir anlamı vardır: ağırlık merkezinin ötelenmesi. Her yerde şimdiden biliniyor ki: asıl meselede — ve bu kültürdür hâlâ — Almanların esamesi artık okunmuyor. Soruyorlar: Avrupa için hesaba katılacak tek bir tin gösterebilir misiniz? Goethe'nizin, Hegel'inizin, Heinrich Heine'nizin, Schopenhauer'inizin katıldığı gibi? — Artık tek bir Alman filozofunun bulunmayışına şaşırmanın sonu gelmez. —

5

Almanya'daki tüm yüksek eğitim sistemi, asıl meseleyi elden kaçırmıştır: amaca götüren araç olarak amacı. Eğitimin, yetişimin bizzat amaç olduğu — "Reich"ın değil — bu amaçla eğiticilere gerek olduğu — lise öğretmenlerine ve üniversite bilginlerine değil — unutuldu... Kendileri de eğitimli eğiticiler gerekiyor, üstün, seçkin tinler, her an kanıtlanan, konuşarak ve susarak kanıtlanan, olgunlaşmış, tatlılaşmış kültürler, — lisenin ve üniversitenin bugün gençliğin karşısına "yüksek dadı"lar olarak çıkarttığı, okumuş hödükler değil. Eğiticiler eksik, istisnaların

istisnaları sayılmazsa, eğitimin birinci koşulu: bu yüzdendir Alman kültürünün çöküşü. — O en ender bulunur istisnalardan birisi de, Basel'deki saygıdeğer dostum Jakob Burckhardt'tır:[47] öncelikle ona borçludur Basel, insanlıktaki üstünlüğünü. — Almanya'nın "Yüksek Okulları"nın gerçekten başardıkları şey ise, olabildiğince az zaman kaybıyla, çok sayıda genç erkeği devlet hizmeti için yararlı, yararlanılabilir kılmak amacıyla, gaddarca bir terbiyedir. "Yüksek Eğitim" ve çok sayı — en baştan çelişir birbiriyle. Her yüksek eğitim yalnızca istisnaya aittir: böyle yüksek bir ayrıcalık hakkına sahip olmak için, ayrıcalıklı olmak gerekir. Tüm büyük, tüm güzel şeyler asla herkesin ortak malı olamazlar: pulchrum est paucorum hominum.[48] Alman kültürünün çöküşünü belirleyen nedir? "Yüksek eğitim"in artı bir ayrıcalık olmayışı — "genel" orta malı haline gelmiş "yetişim"in demokratizmi... Askeri ayrıcalıkların, yüksek okullara çok-fazla-gidilmesini, yani onların çöküşünü, resmen zorladıklarını da unutmamalı. — Bugünkü Almanya'da artık hiç kimse çocuklarına seçkin bir eğitim vermekte özgür değildir: "Yüksek" okullarımızın tümü de, en muğlak ortalamalığa göre düzenlenmişlerdir, öğretmenleriyle, öğretim planlarıyla, öğretim hedefleriyle. Ve her yerde yakışıksız bir telaş, sanki genç adam 23 yaşında "tamam" olmamışsa, "asıl soru"ya: hangi meslek? sorusuna henüz bir yanıt veremiyorsa, bir şeyler kaçırılmış gibi. — Daha yüksek türde bir insan, izninizle söyleyelim ki, "meslekleri" sevmez, tam da kendini görevlendirilmiş[49] bildiği için... Zamanı vardır, kendine zaman tanır, aklından bile geçirmez "tamam" olmayı, — kişi, yüksek kültür açısından, otuz yaşında, henüz yeni başlayan biridir, bir çocuktur. — Bizim ağzına kadar dolu liselerimiz, aşırı yüklenmiş, serseme çevrilmiş lise öğretmenleriniz bir skandaldır: bu durumları, geçenlerde Heidelberg profesörlerinin yaptığı gibi, korumaya almak için sebepler vardır belki, — gerekçeleri yoktur bunun.

6

— Evet diyen ve karşı çıkma ve eleştiriyle yalnızca dolaylı, yalnızca gönülsüz bir ilişkisi bulunan tarzımın dışına çıkmamak için, eğitimcilere gereksinim duyulan üç görev belirliyorum hemen. Görmeyi öğrenmeli, düşünmeyi öğrenmeli, konuşmayı ve yazmayı öğrenmeli: bu üçünün de hedefi seçkin bir kültürdür. — Görmeyi öğrenmek — gözü dinginliğe, sabra, kendine-yaklaşılmasına-izin-vermeye alıştırmak; yargıyı bir kenara bırakıp, tekil örneği dört bir yandan kuşatmayı ve kavramayı öğrenmek. Tinselliğin ilk öneğitimidir bu: bir uyarana hemen tepki vermemek, engelleyici, dışlayıcı içgüdüleri işe koşmak. Görmeyi öğrenmekten, benim anladığım, felsefedışı söyleyişle güçlü istenç denilen şeydir: burada asıl olan "istiyor" olmamaktır, kararı askıya alabilmektir. Tüm tindışılık, tüm sıradanlık, bir uyarıya direniş gösterememe yeteneksizliğine dayanır — tepki vermek gerekiyordur, her itilime uyulur. Birçok durumda böyle bir zorunluluk zaten hastalıklılıktır, çöküştür, tükeniş belirtisidir — felsefedışı kabalığın "günah" adıyla tanımladığı hemen her şey, tepki vermeme fizyolojik yeteneksizliğinden ibarettir. — Görmeyi-öğrenmiş-olmanın yararlı bir uygulaması: öğrenen biri olarak kişi yavaş, kuşkucu, karşı koyucu olacaktır. Her türden yabancıya, yeninin yaklaşmasına ilkin düşmanca bir sessizlikle izin verecektir — elini ondan geri çekecektir. Tüm kapıları açık bırakmak, her küçük gerçek karşısında, itaatkârca yüzü-koyun-uzanmak, her zaman sıçramaya hazır bir kendini başkalarının ve başka şeylerin yerine koymak, yerine çökmek, kısacası ünlü modern "nesnellik" kötü beğenidir, par excellence[50] bayağılıktır.

7

Düşünmeyi öğrenmek: bizim okullarımızda artık bundan eser yok. Üniversitelerde, hatta asıl felsefe bilginleri

arasında bile mantık, kuram olarak, pratik olarak, zanaat olarak ölmeye yüz tuttu. Alman kitaplarını okuyun: düşünmenin bir teknik, bir öğretim planı, bir ustalık istenci gerektirdiğinin en küçük bir anısı bile kalmamış — düşüncenin de dans etmenin gerektirdiği gibi, bir tür dans etmek olarak öğrenilmeyi gerektirdiğinin... Tinsel alandaki hafif ayakların tüm kaslara zerk ettiği o ince ürpertiyi, Almanların arasında kendi deneyiminden bilen var mı hâlâ? — Tinsel davranışlarda küt sakarlık, elin kavrayıştaki hantallığı — yurtdışında Alman özüyle karıştırılacak kadar Almanlara özgüdür bu. Almanın nüanslara hassas parmakları yoktur... Almanların filozoflarına, özellikle de gelmiş geçmiş o en çarpık kavram-kötürümüne, büyük Kant'a katlanmış olmaları bile, Alman zarafeti hakkında küçük bir fikir vermez. — Her biçimde dans etmek, seçkin eğitimin dışında tutulamaz, ayaklarla, kavramlarla, sözcüklerle dans edebilmek; kalemle de dans edebilmek gerektiğini söylememe gerek var mı hâlâ, — yazmayı öğrenmek gerektiğini? — Ama bu noktada, Alman okurları için tam bir bilmece olurum...

Zamana Aykırı Birinin Göz Gezdirmeleri

1

Benim Olanaksızlarım. — Seneca: ya da erdemin boğa güreşçisi. — Rousseau: ya da impuris naturalibus'ta[51] doğaya geri dönüş — Schiller: ya da Säckingen'in ahlak-trompetçisi. — Dante: ya da mezarlarda edebiyat yapan sırtlan. — Kant: ya da düşünülür karakter olarak boş laf.[52] — Victor Hugo: ya da saçmalık denizindeki Pharus.[53] — Liszt: ya da âşinalık okulu — kadınlara. — George Sand: ya da lactea ubertas,[54] açıkçası: "güzel üsluplu" sağmal inek. — Michelet:[55] ya da ceketini çıkartan coşku... Carlyle:[56] ya da geri tepmiş öğlen yemeği olarak kötümserlik. — John Stuart Mill: ya da inciten berraklık, — Les frères de Goncourt:[57] ya da Homeros'la savaşan iki Aias.[58] Offenbach'ın müziği. — Zola: ya da "pis kokma sevinci" —

2

Renan. — Teoloji, ya da aklın "ilk günah" aracılığıyla mahvedilmesi (Hıristiyanlık). Bir kez genel türden bir evet ya da hayır diyerek riske girdiği anda, sefil bir düzenlilikle ıskalayan Renan'ın tanıklığı. Örneğin la science[59] ve la noblesse'i bir araya getirmek istedi: ama la science demokrasiye aittir, apaçık ortada değil mi? Hiç de azımsanmayacak bir hırsla, bir tin aristokratizmi sergilemeyi arzuluyor: ama aynı zamanda onun tam karşıt öğretisinin, évangile des humbles'ın[60] karşısında diz çöküyor, yalnızca diz de çökmüyor... İç organlarıyla Hıristiyan, Katolik ve hatta rahip kaldıktan sonra, tüm özgür düşünürlük, modernlik, alaycılık ve rüzgârgülü kıvraklığı neye yarar! Renan'ın tüm yaratıcılığı, tıpkı bir Cizvit ve bir günah çıkartma

papazındaki gibi, ayartıcılığındadır; tinselliğinde papazların bıyık altından geniş geniş gülümsemesi bile eksik değildir — tüm din adamları gibi, sevdiği zaman tehlikelidir ancak. Hiç kimse boy ölçüşemez onunla, yaşamı tehdit eder bir biçimde tapınmakta... Renan'ın bu tini, sinir bozucu bir tin, fazladan bir beladır yoksul, hasta, iradesi hasta Fransa'nın başına. —

3

Sainte-Beuve.[61] — Erkeklikten eser yok; tüm erkek tinlerine karşı küçük bir öfkeyle dolu. Dolaşıyor ortalıkta, hassas, meraklı, canı sıkılmış, kolaçan edercesine, — temelde bir kadın kişi, kadın-intikamı ve kadın-duyarlığı ile. Psikolog olarak bir médisance[62] dehası; bitmez tükenmez araçları da var bunun için, hiç kimse daha iyi beceremez, bir övgüye zehir katmayı. En düşük içgüdülerde avam, ve Rousseau'nun hıncıyla akraba: dolayısıyla romantik — çünkü her türlü romantizmin altından, Rousseau'nun hınç içgüdüsü hırsla böğürüyor. Devrimci, ama korku yoluyla adamakıllı dizginlenmiş. Güçlü olan hiçbir şeyin karşısında özgür değil (kamuoyu, akademi, saray, ve hatta Port Royal[63]). İnsanlardaki ve nesnelerdeki her büyüklüğe, kendi kendine inanan her şeye kızgın. Büyük olanı bir de güç olarak hissetmeye yetecek kadar edebiyatçı ve yarı-kadın; kendini sürekli üstüne basılmış hisseden ünlü solucan gibi, sürekli iki büklüm. Eleştirmen olarak ölçütsüz, belkemiksiz ve omurgasız, birçok konuda kozmopolit bir sefihin diliyle konuşuyor, ama sefahati itiraf etmeye bile cesareti yok. Tarihçi olarak felsefeye, felsefi bakışın gücüne sahip değil, — bu yüzden tüm temel konularda yargıya varma görevini yadsıyor, "nesnellik" maskesinin ardına sığınarak. İncelmiş, yıpranmış bir beğeninin en yüksek merciyi oluşturduğu konulara karşı başka türlü davranıyor: bu arada gerçekten kendi başına olmaya cesareti var, kendinden haz alıyor — orada bir usta. — Birkaç sayfa sonra Baudelaire'in bir ön biçimi. —

4

Imitatio Christi,[64] fizyolojik bir tepki göstermeden elimde tutamadığım kitaplardandır: yaydığı sonsuz kadınsılık parfümü için zaten bir Fransız olmak gerekir — ya da bir Wagnerci... Bu azizin aşktan öyle özgün bir söz ediş tarzı vardır ki, Parisli kadınlarda bile merak uyandırır. — Fransızlarını, bilimin dolambaçlı yolu üzerinden Roma'ya çıkartmak isteyen o en akıllı Cizvitin, A. Comte'un, bu kitaptan esinlendiği söyleniyor bana. İnanırım buna: "yüreğin dini"...

5

G. Eliot.[65] — Hıristiyan tanrısından kurtuldular ve şimdi Hıristiyan ahlakına bağlı kalma gerektiğine daha bir inanıyorlar: bir İngiliz tutarlılığıdır bu, onu Eliot usulü ahlak kadıncıkları yüzünden çiğnemek istemiyoruz, İngiltere'de teolojiden her küçük özgürleşim karşılığında, korkunç bir biçimde bir ahlak-fanatiği olarak yeniden saygınlık kazanmak gerekir. Orada ödenen bedel budur. — Biz başkaları için durum başkadır. Hıristiyan inancından vazgeçildiğinde, Hıristiyan ahlakına sahip olma hakkının zemini de ortadan kalkmış olur. Bu kesinlikle kendiliğinden anlaşılır bir durum değildir: bu noktayı, İngiliz düzkafalılarına inat, hep yeniden ortaya sermek gerekir. Hıristiyanlık bir sistemdir, şeylerin bir arada düşünülmüş ve toplu bir görünümüdür. Ondan bir temel kavram, tanrıya duyulan inanç çıkartıldığında, böylelikle bütün sistem de çöker: elde artık zorunlu bir şey kalmaz. Hıristiyanlık, insanın kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilmediğini, bilemeyeceğini varsayar: bunu bir tek bilene, tanrıya inanır. Hıristiyan ahlakı bir emirdir: kökeni aşkındır; her türlü eleştirinin, her türlü eleştiri hakkının ötesindedir; ancak hakikat tanrı ise, sahiptir hakikate — tanrıya inançla birlikte ayakta durur ve yıkılır. — İngilizler gerçekten, neyin

iyi, neyin kötü olduğunu, kendiliklerinden, "sezgisel" olarak bildiklerine inanıyorlarsa; bunun sonucunda, ahlakın garantisi olarak Hıristiyanlığa artık gereksinimlerinin kalmadığını düşünüyorlarsa, bu sadece Hıristiyan değer yargısının egemenliğinin bir sonucudur ve bu egemenliğin gücünün ve derinliğinin bir anlatımıdır: öyle ki, İngiliz ahlakının kökeni unutulmuştur; öyle ki, bu ahlakın var olma hakkının son-derece-koşullu oluşu artık duyumsanmamaktadır. İngilizler için ahlak henüz bir sorun değildir...

6

George Sand. — Lettres d'un voyageur'deki[66] ilk mektupları okudum: tıpkı Rousseau'nun elinden çıkma her şey gibi sahte, yapmacık, şişirmece, abartılı. Bu alacalı bulacalı duvar kâğıdı üslubuna dayanamıyorum; cömert duygulara yönelik ayaktakımı-hırslarına dayanamadığım gibi. Elbette en berbatı da, erkeksilikleri, eğitimsiz delikanlıların tavırlarını içeren kadın işvebazlığı. — Tüm bunlara karşın ne kadar da soğuk biri olmuş olmalı, bu dayanılmaz kadın sanatçı! Bir saat gibi kurdu kendini — ve yazdı... Soğuk, Hugo gibi, Balzac gibi, edebiyat yapan tüm romantikler gibi! Nasıl da kendinden hoşnut uzanmış olmalı, tıpkı ustası Rousseau gibi, kötü anlamda bir Alman yanı bulunan bu verimli yazı-ineği, ve her halükârda ancak Fransız beğenisinin çöküşüyle mümkün olabilmiş olan! — Ne ki Renan tapıyordu ona...

7

Psikologlar için Ahlak. — Dedikodu-psikolojisi yapmamalı! Asla gözlemlemek için gözlemlememeli! Yanlış bir bakış kazandırır bu, bir şaşılık, zorla elde eden ve abartan bir bakış. Yaşantılamak-istemek olarak yaşantılamak — yürümez bu. Yaşantıda kişi dönüp de kendine bakamaz, burada her

bakış "kem gözlü"dür. Doğuştan bir psikolog, içgüdüyle sakınır kendini, görmek için görmekten; doğuştan ressam için de geçerlidir aynısı. Asla "doğaya göre" çalışmaz, — içgüdülerine, kendi karanlık odasına bırakır "vaka"nın, "doğa"nın, "yaşantılanan"ın süzgeçten geçirilmesini ve anlatılmasını... Ancak genel olan, son, sonuç gelir onun bilincine: tekil durumların keyfi olarak soyutlanmasını bilmez o. — Başka türlü yapıldığında ne olur? Örneğin Parisli romancıların tarzıyla büyük ve küçük dedikodu-psikolojisi yapıldığında? Gerçekliğe adeta pusu kurar bu, eve her akşam bir avuç tuhaflığı yanında getirir bu... Ama bakın, sonunda ne çıkıyor bundan — bir lekeler yığını, en iyi durumda bir mozaik, her halükârda birbirine-eklenmiş, huzursuz, canhıraş renklerden oluşan bir şey. Bunun en kötüsünü Goncourt'lar başardı: gözü, psikolog-gözünü düpedüz acıtmayan üç cümleyi bile yan yana getiremiyorlar. — Sanatsal olarak küçümsenen doğa bir model değildir. Abartır, çarpıtır, boşluklar bırakır. Doğa rastlantıdır. "Doğaya göre" çalışmak, bana kötü bir işaret gibi görünüyor: boyun eğmeyi, zayıflığı, yazgıcılığı ele veriyor — bu petit faits'ten[67] önce toz-toprak-içinde-uzanmak bütüncül bir sanatçıya yakışmaz. Görmek, nedir olan — başka türden tinlerin işidir bu, anti-artistiklerin, gerçek tinlerin. Bilmeli kişi, kim olduğunu...

8

Sanatçının Psikolojisi Üzerine. — Sanatın var olması için, herhangi bir estetik edimin ve bakmanın olması için, fizyolojik bir ön kabul kaçınılmazdır: coşkunluk. Coşkunluğun önce, tüm mekanizmanın uyarılabilirliğini artırmış olması gerekir: daha önce bir sanata varılmaz. Birbirlerinden çok farklı koşullanan tüm coşkunluk türlerinin gücü yeter buna: öncelikle de cinsel uyarım coşkuluğunun, bu en eski ve en başlangıçsal coşkunluk biçiminin. Tüm büyük hırsların, tüm güçlü duygulanımların sonucunda

doğan coşkunluk da öyledir; şölen coşkunluğu, yarışma, yiğitlik gösterisi, zafer coşkunluğu, tüm aşırı hareketlerin coşkunluğu; yıkımdan duyulan coşkunluk; belirli meteorolojik etkiler altındaki coşkunluk, örneğin bahar coşkunluğu, ya da uyuşturucuların etkisiyle doğan coşkunluk; son olarak da istencin coşkunluğu, aşırı yüklenmiş ve kabarmış bir istencin coşkunluğu — Coşkunluğun asıl özelliği gücün artması ve doluluk duygusudur. Bu duygudan nesnelere de verilir, nesneler bizden onu almaya zorlanır, onlara tecavüz edilir, — bu sürece idealize etmek denir. Burada bir önyargıdan kurtaralım kendimizi: idealize etmek, genellikle sanıldığı gibi, küçük olanın, ikincil olanın çıkartılmasına ya da hesaba katılmamasına dayanmaz. Asıl belirleyici olan, ana özelliklerin olağanüstü vurgulanmasıdır, böylece ötekiler ortadan kaybolurlar.

9

Bu durumda kişi her şeyi kendi bolluğuyla zenginleştirir: ne görüyorsa, ne istiyorsa, onu kabarmış, sıkı, kuvvet yüklü görür. Bu durumdaki insan, şeyleri, kendi gücünü yansıtıncaya kadar dönüştürür — kendi mükemmelliğinin yansımaları oluncaya kadar. Bu mükemmele dönüştürmek zorunda olmak — sanattır — kişinin kendisi dışındaki her şey yine de kendinden haz duymasını sağlar; sanatta insan kendinden mükemmellik olarak haz duyar. — Karşıt bir durum, içgüdünün özgün bir anti-sanatçılığı düşünülebilir, — tüm nesneleri yoksullaştıran, incelten, ince hastalıklı yapan bir var olma tarzı. Ve aslında, tarihte bol bol vardır bu tür anti-sanatçılardan, böyle yaşam açlığı çekenlerden: zorunluluk içinde şeyleri içine almak, onları kemirmek, zayıflatmak zorunda olanlardan. Bu, örneğin sahici Hıristiyanların, örneğin Pascal'ın durumudur: aynı zamanda sanatçı olan bir Hıristiyan vaki değildir... Çocukça davranıp da Raffael'i ya da on dokuzuncu yüzyılın herhangi bir

homeopatik[68] Hıristiyanını örnek vererek itiraz etmeyin bana: Raffael, evet diyordu, Raffael evet yapıyordu, dolayısıyla Raffael Hıristiyan değildi...

10

Tarafımdan estetik bilimine sokulmuş, ikisi de coşku türleri olarak kavranmış Apolloncu ve Dionysosçu karşıt-kavramları, ne anlama geliyor? — Apolloncu coşku her şeyden önce gözü, vizyon gücüne sahip olacak kadar uyarılmış tutuyor. Ressam, heykeltıraş, destancı kusursuz vizyonerlerdir. Buna karşılık, Dionysosçu durumda duygulanım sistemi tamamen uyarılmış ve yükseltilmiştir: öyle ki, tüm anlatım araçlarını bir defada boşaltır ve serimleme, taklit etme, değiştirme, dönüştürme, her türden mimik ve oyunculuk gücünü aynı anda dışarı boca eder. Asıl özellik olarak metamorfoz, tepki vermemeye yeteneksiz olma (— her işaret karşısında her role giren belirli histeriklere benzer biçimde). Dionysosçu insanın, herhangi bir telkini anlamaması olanaksızdır, hiçbir duygulanım işaretini atlamaz, anlayan ve çözen içgüdüye en yüksek derecede sahiptir, bildirme-sanatına da. Her teze, her duyguya bürünür: sürekli değişir. — Bugün anladığımız biçimiyle müzik de duygulanımların hep birden uyarılması ve boşalmasıdır, ama yine de duygulanımın çok daha tam bir anlatım-dünyasının kalıntısıdır yalnızca, Dionysosçu pantomimciliğin salt bir tortusudur. Müziği ayrı bir sanat olarak olanaklı kılmak için, bir dizi duyu, özellikle de kas duyusu susturulmuştur (en azından görece olarak: çünkü her türlü ritim bir ölçüde hâlâ kaslarımıza hitap eder): insan hissettiği her şeyi hemen bedeniyle taklit etmesin ve sergilemesin diye. Yine de bu asıl Dionysosçu normal durumdur, her halükârda başlangıçtaki durumdur; müzik bu durumun, ona en yakın yeteneğin yok olması pahasına yavaş yavaş ulaşılmış bir özelleştirilişidir.

11

Tiyatro oyuncusu, mim sanatçısı, dansçı, müzisyen, lirik şair içgüdülerinde temelde akrabadırlar ve özünde aynıdırlar, ama zamanla uzmanlaşmış ve birbirlerinden ayrılmışlardır — karşıt konumlarda yer alacak kadar. Lirik şair en uzun süre müzisyenle bir ve aynı kişi olmuştur; tiyatro oyuncusu da dansçıyla. — Mimar ne Dionysosçu ne de Apolloncu bir durum oluşturur: burada büyük istenç edimi, dağları yerinden oynatan istenç, sanatın gerektirdiği büyük istencin coşkusu vardır. En güçlü insanlar, her zaman mimarlara esin vermişlerdir; mimar her zaman iktidarın telkini altında kalmıştır. Yapıda gururun, ağırlık karşısındaki zaferin, güç istencinin görünür olması gerekir; mimarlık, iktidarın biçimlerle ikna ediciliğidir bir tür, kimi zaman ikna eder, hatta gönül okşar, kimi zaman da yalnızca emreder. En yüksek iktidar ve güvenlik duygusu, büyük üslubu olanda dile gelir. Başka kanıta gerek duymayan iktidar; hoşa gitmekle aşağılanan; zor yanıt veren; çevresinde hiçbir tanık hissetmeyen; bilincinde olmadan, kendisine karşı çıkılması sayesinde yaşayan; kendi kendine dayanan, yazgısal, yasalardan bir yasa: Bu söz eder büyük üslup olarak, kendisinden. —

12

Thomas Carlyle'ın yaşamını okudum, bilgiye ve istence aykırı bu farsı, hazım bozukluğu durumlarının bu kahramanca-ahlaksal yorumunu. — Carlyle, güçlü sözcüklerin ve tavırların adamı, zorunluluktan dolayı belagatçi, sürekli güçlü bir inanca sahip olma isteminin v e buna yeteneksiz olma duygusunun kamçıladığı (— bu bakımdan tipik bir romantik!). Güçlü bir inanç istemi güçlü bir inancın kanıtı değildir, tam tersidir. Bu inanca sahip olunduğunda, güzel kuşku lüksüne sahip olma hakkını da tanır kişi kendine: yeterince güvenilir, yeterince sağlamdır, yeterince bağlanmıştır bunun için. Carlyle güçlü inançlara sahip insanlara duyduğu saygıyı çok yüksek sesle dile

getirerek ve daha az saf olanlara hiddetlenerek, kendi içindeki bir şeyi uyuşturuyor: gürültüye gereksiniyor. Kendi kendine karşı sürekli tutkulu bir dürüst olmayış — budur onun proprium'u,[69] bununla sağlıyor ve koruyor ilginçliğini. — Elbette, İngiltere'de tam da dürüstlüğü yüzünden hayranlık duyuluyor ona... İmdi, bu İngilizlere özgüdür; ve İngilizlerin kusursuz boş laf halkı oldukları dikkate alınırsa, yalnızca anlaşılır değil, doğru da. Aslında Carlyle, bir İngiliz ateistidir ve öyle olmamakta arıyor onurunu.

13

Emerson.[70] — Carlyle'dan daha aydınlanmış, daha gevşek, daha basit, daha incelmiş, her şeyden önce de daha mutlu... İçgüdüsel olarak sadece Ambrossia'dan[71] beslenen, şeylerin hazmedilemez yanını içlerinde olduğu gibi bırakan biri. Carlyle'la kıyaslandığında bir beğeni adamı. Emerson'u çok seven Carlyle, yine de şöyle demişti onun hakkında: "yeterince ısıracak şey vermiyor bize": bu sözler haklı görünebilir, ama Emerson'un aleyhine değil. — Her türlü ciddiyetin cesaretini kıran o iyi niyetli ve zeki neşe vardır Emerson'da; kesinlikle bilmez şimdiden ne kadar yaşlı olduğunu ve daha ne kadar genç kalacağını, — Lope de Vega'nın[72] bir sözüyle "yo me succedo a mi mismo"[73] diyebilirdi kendisi hakkında. Tini daima bir neden bulur, hoşnut ve hatta müteşekkir olmak için, ve zaman zaman teğet geçer, bir aşk randevusundan tamquam re bene qesta[74] geri dönen saf adamın neşeli aşkınlığına. "Ut desint vires, diye konuştu şükranla, tamen est laudanda voluptas"[75] —

14

Anti-Darwin. — Şu ünlü "yaşam uğruna savaş" kanıtlanmış olmaktan çok öne sürülmüş gibi geliyor bana. Rastlanılmıyor değil buna, ama bir istisna olarak; zorluk durumu, açlık

durumu değil, zenginlik, bolluk, hatta saçma bir israftır daha çok, yaşamın genel görünümü, — savaşılan yerde, iktidar için savaşılır... Malthus'u doğayla karıştırmamalı. — Diyelim ki ama, vardır bu savaş — ve aslında rastlanmaktadır da buna —, o zaman ne yazık ki Darwin okulunun istediğinden, belki onlarla birlikte isteyebileceğimizden tam tersi yönde işlemektedir; yani güçlü, öncelikli, mutlu istisnaların zararına. Türler mükemmellik içinde gelişiyor değiller: zayıflar gitgide daha çok, güçlülere hükmediyorlar — çünkü, sayısal üstünlük onlarda, daha da akıllılar... Darwin, tini unuttu (— İngilizlere özgüdür bu!), zayıflarda daha çok tin var... Tine sahip olabilmek için, tine gerek duymak gerekir, — ona artık gerek duyulmadığında, yitirilir tin. Güç sahibi olan, tinden vazgeçer (— "bırak gitsin!" diye düşünülüyor bugünlerde Almanya'da — "İmparatorluk kalmalı bizde" [76]...). Tin deyince, görüldüğü gibi, özeni, sabrı, hileyi, çarpıtmayı, kendine tamamen hâkim olmayı ve taklitçilik olan her şeyi anlıyorum, (sonuncusuna, erdem denilen şeyin büyük bir bölümü de giriyor).

15

Psikolog-Kazuistiği.[77] — Bir insan sarrafıdır bu: niye inceler ki aslında insanları? Onların üzerinden küçük menfaatler kapmaya bakar, ya da büyük, — o bir Politikus'dur![78]... Şuradaki de bir insan sarrafıdır: ve diyorsunuz ki, bundan kendisi için bir şey beklemez, büyük bir "kendini düşünmeyen"dir o. Daha keskin gözlerle bakın! Belki daha da kötü bir menfaat bekliyordur: insanlardan üstün olduğunu hissetmek, onlara tepeden bakabilmek, artık kendini onlarla bir tutmamak. Bu "kendini düşünmeyen" bir insan-aşağılayandır: şu birincisi ise, ilk bıraktığı izlenim ne olursa olsun, daha insani bir türdür. Hiç olmazsa eşit bir yere koymaktadır kendini, insanların içine...

16

Almanların psikolojik ölçüsünün bir dizi vakada kuşku götürür olduğunu düşünüyorum, bu vakaların listesini vermeye mütevazılığım engel oluyor. Bir vakada, savımı gerekçelendirmek için büyük bir vesile eksikliği çekmeyeceğim: Almanları, Kant hakkında ve benim deyişimle onun "Arka kapılar felsefesi" hakkında yanılmış olmalarından ötürü affedemiyorum — bu entelektüel dürüstlük tipi değildi — Duymak bile istemediğim diğer şey ise kötü ünlü bir "ve"; Almanlar "Goethe ve Schiller" diyorlar, — korkarım "Schiller ve Goethe" diyorlar... Tanımıyorlar mı hâlâ bu Schiller'i? — Daha kötü "ve"ler de var, kulaklarımla duydum, yine de sadece üniversite-profesörleri arasında "Schopenhauer ve Hartmann" denildiğini...

17

Tinsel insanlar, ama içlerinden en yüreklileri, çoğun en acılı trajedileri de yaşarlar: işte tam da bu yüzden saygı duyarlar yaşama, onların karşısına en büyük muhalefetiyle çıktığı için.

18

"Entelektüel Vicdan" Üzerine. — Günümüzde sahici bir ikiyüzlülükten daha ender bulunan şey yokmuş gibi geliyor bana. Bu bitkiye, kültürümüzün yumuşak havasının yaramadığına ilişkin kuşkum çok büyük: ikiyüzlülük güçlü inanç çağına aittir: kişinin başka bir inanca sahipmiş gibi görünmek zorunluluğu altında bile, kendi inancından kopmadığı bir çağa. Bugün kopuluyor ondan; ya da, daha yaygın olanı, ikinci bir inanç daha ekleniyor üstüne, dürüst kalınıyor her halükârda. Hiç kuşkusuz, günümüzde, eskiden olduğundan çok daha büyük sayıda inanca sahip olmak olanaklı: olanaklı yani serbest, yani zararsız. Kendi kendine karşı hoşgörü buradan kaynaklanıyor. — Kendi kendine karşı hoşgörü de birden fazla inanca izin veriyor: bunlar bir arada

uyum içinde yaşıyorlar; günümüzde tüm dünyanın yaptığı gibi, rezil olmaktan kaçınıyorlar. Bugün nasıl rezil olunur? Tutarlı olunduğunda. Düz bir çizgide yüründüğünde. Beş anlamlı olunmadığında. Sahici olunduğunda... Modern insanın bazı günahları işlemeyecek kadar rahat olduğundan korkuyorum: bu yüzden özellikle bu günahların soyu tükeniyor. Güçlü istence bağlı olan her türlü kötü — ve belki de istenç güçlülüğü olmazsa, kötü de olmaz — bizim ılık iklimimizde, bir erdem olarak yozlaşıyor... Tanıdığım az sayıdaki ikiyüzlü, ikiyüzlülük taklidi yapıyorlardı: bugün hemen hemen her on insandan biri gibi, birer oyuncuydular. —

19

Güzel ve Çirkin. — Hiçbir şey bizim güzellik duygumuzdan daha koşullu, yani daha sınırlı değildir. Bu duyguyu, insanın insandan duyduğu hazdan bağımsız olarak düşünmek isteyen, ayaklarının altındaki zemini yitirir hemen. "Kendinde güzel" bir laftır yalnızca, bir kavram bile değil. Güzellikte, insan mükemmellik ölçütü olarak kendini koyar; seçilmiş örneklerde, kendine tapar. Bir tür, bundan başka hiçbir biçimde yalnızca kendine evet diyemez. En alttaki içgüdüsü, kendini koruma ve kendini çoğaltma içgüdüsü böyle yüceltmelerde bile parıldamaktadır. İnsan dünyanın güzellikle dolup taştığına inanıyor — bunun nedeninin kendisi olduğunu unutuyor. Yalnızca kendisiydi, dünyaya güzelliği armağan eden, ah! yalnızca çok insanca-pek insanca bir güzelliği... Aslında insan kendini nesnelerde yansıtıyor, ona kendi imgesini geri yansıtan her şeyi güzel kabul ediyor: "güzel" yargısı onun türünün-kibirliliğidir... Elbette, şüphecinin kulağına küçük bir kuşku şöyle fısıldayabilir: insanın onu güzel kabul etmesiyle, dünya gerçekten güzelleştirilmiş midir? Dünyayı insanlaştırdı o: hepsi bu. Oysa bize, güzelin modelininin insan olduğunu güvenceleyen bir şey yoktur, hiçbir şey. Daha üstün bir

beğeni yargıcının gözünde nasıl göründüğünü kim bilebilir? Belki tehlikeli? Hatta belki eğlendirici? Belki biraz gelişigüzel?... "Ah, tanrı Dionysos, neden çekiyorsun kulaklarımı?" diye sormuştu Ariadne, Naxos'taki[79] o ünlü diyalogda, felsefi sevgilisine. "Bir tür mizah buluyorum kulaklarında, Ariadne: neden daha uzun değiller?"

20

Hiçbir şey güzel değildir, yalnızca insan güzeldir: her estetik bu naifliğe dayanır, onların birinci hakikatidir bu. Derhal ikincisini de ekleyelim buna: hiçbir şey yozlaşmış insandan daha çirkin değildir — estetik yargı alanının sınırlarını böylece belirlemiş oluyoruz — Fizyolojik olarak düşünüldüğünde, çirkin olan her şey insanı zayıflatır ve kederlendirir. Çürümeyi, tehlikeyi, güçsüzlüğü anımsatır ona; gerçekten güç kaybettirir bu sırada. Çirkin olanın etkisi dinamometre ile ölçülebilir. İnsanın morali ne zaman bozulsa, yakınlarda "çirkin" bir şey bulunduğunun kokusunu almıştır. Güç duygusu, güç istenci, yürekliliği, cesareti — çirkinle azalır, güzelle artar bunlar... Her iki durumdan da bir sonuca varırız: bunun öncülleri, içgüdüde bol miktarda birikmiştir. Çirkin olan, dejenerasyonun bir işareti ve belirtisi olarak anlaşılır: en uzaktan bile dejenerasyonu anımsatan, bizde "çirkin" yargısını doğurur. Her tür tükenmişlik, ağırlık, yaşlılık, yorgunluk belirtisi, her türlü özgürsüzlük, sancı olarak, felç olarak, özellikle de çözülmenin, çürümenin kokusu, rengi, biçimi, simgesel denecek kadar seyrelmiş olsa bile — tüm bunlar aynı reaksiyonu, "çirkin" değer yargısını doğurur, Bir nefret çıkar ortaya: kimden nefret ediyordur burada insan? Hiç kuşku yok ki buna: kendi tipinin çöküşünden. Türünün en derindeki içgüdüsüyle nefret ediyordur; bu nefrette ürperti, özen, derinlik, uzağı görüş vardır — nefretinin en derinden gelenidir bu. Onun sayesindedir sanatın derinliği...

21

Schopenhauer. — Schopenhauer, dikkate alınmaya değer son Alman (— Goethe gibi, Hegel gibi, Heinrich Heine gibi bir Avrupa olayıdır ve salt yerel, "ulusal" değildir) bir psikolog için birinci sınıf bir vakadır: yani, yaşamın nihilist bir toptan-değersizleştirilmesi uğruna, tam da karşı mercileri, "yaşama istenci"nin büyük çapta kendini-olumlamalarını, yaşamın bolluk biçimlerini sahaya sürmek gibi kötü niyetli, dahiyane bir çaba olarak. Schopenhauer, sırasıyla sanatı, kahramanlığı, dehayı, güzelliği, büyük duygudaşlığı, bilgiyi, hakikat istencini, tragedyayı, "olumsuzlama"nın ya da "istencin" olumsuzlama gereksiniminin sonuçları olarak yorumladı — tarih boyunca, Hıristiyanlığı saymazsak, gelmiş geçmiş en büyük psikolojik kalpazanlık. Daha yakından bakılırsa, Schopenhauer'in yalnızca Hıristiyan yorumunun mirasçısı olduğu görülür: ancak o, Hıristiyanlığın reddettiği, insanlığın büyük kültür-gerçeklerini daha Hıristiyanca, yani nihilist bir anlamda olumlamayı bilmişti (— elbette "kurtuluş"a götüren yollar olarak, "kurtuluş"un önbiçimleri olarak, "kurtuluş" gereksiniminin uyaranları olarak...)

22

Tek bir örneği ele alıyorum. Schopenhauer güzellikten, melankolik bir hararetle söz ediyor. — Neden ola ki? çünkü güzelliği, üzerinden daha öteye varılan, ya da daha öteye varma arzusu duyulan bir köprü olarak görüyor... Güzellik onun gözünde "istenç"ten bir anlığına kurtuluştur — daimi kurtuluşa cezbeder... Schopenhauer güzelliği "istencin odak noktasından", cinsellikten kurtardığı için över, güzellikte dölleme dürtüsünün olumsuzlandığını görür... İlahi adam! Sana karşı çıkan birisi var, korkarım, doğadır o. Doğada sesin, rengin, kokunun, ritmik devinimin güzelliği niye vardır? güzelliği açığa çıkartan nedir? — Ne mutlu ki bir

filozof da karşı çıkıyor ona. Hiç de öyle zayıf bir otorite değil bu, tanrısal Platon (— Schopenhauer böyle adlandırıyor onu) başka bir cümle kuruyor: tüm güzellik döllemeye kışkırtır, diyor — tam da budur, diyor, onun etkisinin özel ismi, en tenselinden en tinseline...

23

Platon daha da ileri gidiyor. "Hıristiyan" değil, Yunanlı olmayı gerektiren bir masumiyetle, Atina'da böyle güzel oğlanlar olmasaydı, Platon felsefesi diye bir şeyin de olamayacağını söylüyor: bu oğlanlara bakmak, filozofun ruhunda erotik bir coşku doğurmakta ve tüm yüce şeylerin tohumlarını böyle güzel bir toprağa ekinceye kadar rahat vermemektedir ruha. Bir başka ilahi adam! — insan kulaklarına inanamıyor, Platon'a inansa bile. En azından anlıyoruz ki, Atina'da felsefe başka türlü, özellikle alenen, yapılıyordu. Bir münzevinin kavramları örümcek-ağı-gibi örmesinin, Spinoza'nın tarzıyla amor intellectualis dei'nin[80] Yunanlılıkla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Platon'un tarzınca felsefe, daha çok erotik bir rekabet olarak tanımlanabilirdi, agonal jimnastiğin ve bunun koşullarının sürdürülmesi ve içselleştirilmesi olarak... Platon'un bu felsefi erotizminden ne ortaya çıktı sonunda? Yunan agon'unun yeni bir sanat biçimi: diyalektik. — Hâlâ anımsıyorum Schopenhauer'e karşı ve Platon'un onuruna, klasik Fransa'nın bütün yüksek kültür ve edebiyatının cinsel ilgi zemininde yetiştiğini. O kültür ve edebiyatın her yerinde âşıkanelik, duyular, cinsel-rekabet, "kadın" arayabilirsiniz — eliniz asla boş kalmayacaktır...

24

L'art pour l'art.[81] — Sanatta bir amaç bulunmasına karşı savaş, her zaman, sanattaki ahlaklılaştırıcı eğilime, sanatın ahlaka tabi kılınmasına karşı savaştır. L'art pour l'art: "ahlakı

şeytan götürsün!" demektir — Ama henüz bu düşmanlık bile, önyargının ağır bastığını ele verir. Ahlak vaazı ve insanları-iyileştirme amacı sanattan dıştalandığında, daha uzunca bir süre, sanatın genel olarak amaçsız, hedefsiz, anlamsız, kısacası l'art pour l'art — kendi kuyruğunu ısıran bir solucan — olduğu sonucu çıkmaz bundan. "Ahlaksal bir amaç olacağına, hiç amaç olmasın daha iyi!" — böyle konuşur yalın tutku. Buna karşılık, bir psikolog şu soruyu sorar: tüm sanat ne yapıyor? övmüyor mu? yüceltmiyor mu? seçmiyor mu? tercih etmiyor mu? Tüm bunlarla belirli değer biçmeleri güçlendiriyor ya da zayıflatıyor... Bu yalnızca bir yan ürün mü? Bir rastlantı mı? Sanatçının içgüdüsünün bunda asla payı yok mu? Ya da: Sanatçının sanatçı olabilmesinin koşulu değil mi bu?.. sanatçının en temel içgüdüsü sanata mı dayanıyor, yoksa daha çok sanatın anlamına, yaşama mı? yaşamın arzulanır oluşuna mı? — Sanat yaşamak için en büyük uyarandır: nasıl olur da amaçsız, hedefsiz, l'art pour l'art olarak anlaşılabilir? — Bir soru kalıyor geriye: sanat yaşamın birçok çirkin, sert, kuşku götürür yanını da görünür kılıyor — böylelikle yaşamdan soğutmuş görünmüyor mu? Aslında, ona bu anlamı veren filozoflar da vardı: Schopenhauer, sanatın genel-hedefi'nin "istençten kurtulma" olduğunu öğretti, tragedyanın en büyük yararının "tevekkül ruh haline sokma" olduğunu övdü. — Ama bu — daha önce zaten açıklamıştım — kötümserlerin-bakışıdır ve "kem gözlü"dür —: sanatçıların kendilerine danışmak gerekir. Tragedya sanatçısı, kendisine ilişkin neyi iletmektedir? Gösterdiği durum korkunç olanın ve kuşku götürür olanın karşısında tam da korku içermeyen bir durum değil midir? — Bu durum son derece arzulanır bir durumdur; bu durumu bilen, en büyük saygıyla onurlandırır onu. Onu iletir, iletmesi gerekir, bir sanatçı, bir iletme dehası olduğu sürece. Güçlü bir düşman, üstün bir felaket, dehşet verici bir sorun karşısındaki duygunun cesurluğu ve özgürlüğü — bu muzafferane durumdur tragedya sanatçısının seçtiği, yücelttiği. Tragedya'dan önce

ruhlarımızdaki savaşçı yön, Saturnalia[82] şenliklerini kutluyordu; acıya alışkın olan, acıyı seçen, kahraman insan, tragedyayla birlikte kendi varoluşunu över — yalnızca ona sunar tragedya sanatçısı, bu en tatlı vahşetin içkisini. —

25

İnsanlara gönül indirmek, yüreğinin kapılarını herkese açık tutmak, liberal bir tavırdır, ama yalnızca liberal. Seçkin bir konukseverliğe yetkin olan yürekler, sıkı sıkıya çekilmiş perdelerinden ve örtülmüş panjurlarından anlaşılırlar: en iyi odalarını boş tutarlar. Neden mi? — "gönül indirmenin" söz konusu olmadığı konukları bekledikleri için...

26

Kendimizi anlattığımızda, kendimize yeterince değer vermiyoruz. Asıl yaşantılarımız kesinlikle boşboğaz değillerdir, isteseler de kendilerini anlatamazlar. Çünkü, anlatacak sözcük bulamıyorlar. Bir şeyi anlatacak sözcükleri bulabiliyorsak, onun dışına da çıkmışızdır çoktan. Her konuşmada bir nebze aşağılama da vardır. Dil, öyle görünüyor ki, yalnızca ortalama, orta boy, anlatılabilir olan için bulunmuştur. Dille birlikte, konuşan kişi de kabalaştırır kendini — Sağır dilsizler ve diğer filozoflar için geçerli bir ahlaktan.

27

"Bu portre büyüleyici güzellikte!"[83]... Edebiyat-kadını, tatminsiz, heyecanlanmış, yüreği ve iç organları ıssız, organizmasının derinliklerinden "aut liberi aut libri"[84] fısıldayan buyruğa, sancılı bir merakla her an itaat etmeye hazır: edebiyat-kadını, doğanın sesini Latince konuşsa bile anlayacak kadar kültürlü, öte yandan gizliden gizliye kendi kendisiyle Fransızca şöyle konuşacak kadar da kibirli ve

aptal: "je me verrai, je me lirai, je m'extasierai et je dirai: Possible, que j'aie eu tant d'esprit?"[85]...

28

"Kendini düşünmeyenler" konuşuyor. — "Bizim için bilgece, sabırlı, üstün olmaktan daha kolayı yok. Bağışlama ve duygudaşlık akıyor üstümüzden, saçmalığa varan bir biçimde adiliz, her şeyi bağışlıyoruz. Tam da bu yüzden biraz daha katı olmamız gerekti; tam da bu yüzden, zaman zaman küçük bir heyecan, bir heyecan günahı beslememiz gerekti. Acı gelebilir bu bize; kendi aramızda gülebiliriz bile, suratımızı ekşitmiş halimize. Ama ne çare! Başka bir yolunu bilmiyoruz kendimizi aşmanın: budur bizim çileciliğimiz, bizim tövbekârlığımız"... Kendini düşünmek — "kendini düşünmeyenler"in erdemi...

29

Bir Doktora Sınavından. — "Tüm yüksek okul sisteminin görevi nedir?" — Bir insandan makine yapmak. — "Bunun yöntemi nedir?" — Sıkılmayı öğrenmeli. — "Nasıl ulaşılır buna?" — Ödev kavramıyla. "Kimi örnek almalı?" — Filologu: ineklemeyi öğretir. — "Kimdir mükemmel insan?" — Devlet-memuru. — "Devlet-memuru için en üstün formülü hangi felsefe verir?" — Kant'ınki: kendinde şey olarak devlet memuru, görünüş olarak devlet memurlarının üzerinde hâkim kılınmıştır. —

30

Aptallık Hakkı. — Bitkin ve yavaş soluyan işçi, iyi niyetli bakan, olayları oluruna bırakan: günümüzde, çalışma (ve "İmparatorluk"! —) çağında, toplumun tüm sınıflarında rastlanan bu tipik figür: bugün özellikle sanatı sahipleniyor, kitaplar ve hepsinden önce, dergiler dahil olmak üzere — bir

o kadar da, güzel doğayı, İtalya'yı... Akşam insanı, Faust'un sözünü ettiği "uykuya dalmış yabani dürtüleriyle" yaz tatiline, deniz kıyısına, buzula, Bayreuth'a gereksinir... Böyle zamanlarda sanatın katıksız budalalık hakkı vardır, — tin, espiri ve maneviyat için bir tür tatil olarak. Wagner bunu anlamıştı. Katıksız budalalık tazeler...

31

Bir Diyet Sorunu Daha. — Julius Caesar'ın kendini hastalıklardan ve baş ağrısından koruduğu yöntemler: muazzam yürüyüşler, en basit yaşam tarzı, sürekli açık havada kalma, sürekli meşguliyet — bunlar, genel olarak, bakım ve koruma önlemleridir, aşırı kırılganlığına karşı, adına deha denilen, o narin ve en ağır baskı altında çalışan makinenin. —

32

Ahlak-sız Konuşuyor. — İnsan, arzuladığı sürece, bir filozofun beğenisine en çok aykırı düşen şeydir... Filozof, insanı yalnızca edimlerinde gördüğünde, bu en cesur, en kurnaz, en dayanıklı hayvanı labirent gibi durumlarda yolunu şaşırmış bir halde bile görse, nasıl da hayranlık uyandırıcı olarak görünecektir ona insan! Hâlâ ona hitap ediyordur... Ama filozof, arzulayan insanı horgörür, "arzulayabilen" insanı da, genel olarak insanın tüm arzularını, tüm ideallerini. Bir filozof nihilist olabilseydi, insanın tüm ideallerinin ardında hiçbir şey bulamadığı için olurdu. Hatta, hiçi bile bulamadığı için — yalnızca hiç değeri olmayan, saçma, hastalıklı, korkak, bitkin yaşamının içilip boşaltılmış çanağından geri kalan her türlü tortuyu... Gerçeklik olarak bu denli saygıdeğer olan insan, nasıl oluyor da, arzuladığı anda, hiçbir saygıyı hak etmiyor? Gerçeklik olarak bu kadar değerli oluşunun cezasını mı çekmesi gerekiyor? Edimini, her edimdeki kafa ve istenç gerilimini,

elini hayali ve saçma olana doğru uzatarak mı dengelemeli? — Arzuladıklarının tarihi şimdiye dek partie honteuse'üydü[86] insanın: onu uzun süre okumaktan kaçınmalı, insanı haklı çıkartan, onun gerçekliğidir — onu sonsuza dek haklı çıkartacaktır. Ne kadar değerlidir gerçek insan, herhangi bir salt arzulanmış, düşlenmiş, yapmacık ve uydurma bir insanla kıyaslandığında? Herhangi bir ideal insanla... Ve şimdi de ideal insan aykırı düşüyor, filozofun beğenisine.

33

Egoizmin Doğal Değeri. — Bencilliğin değeri, ona sahip olanın fizyolojik değeri kadardır: değeri çok büyük olabilir, hiçbir değeri olmayabilir ve aşağılık olabilir. Her bireye, yaşamın yükselen çizgisini mi, alçalan çizgisini mi serimlediği açısından bakılabilir. Bu konuda bir karar verildiğinde, onun bencilliğinin değerinin ne olduğuna ilişkin bir kural da elde edilir. Çizginin yükselişini serimliyorsa, aslında onun değeri olağanüstüdür — ve onunla birlikte bir adım ileri giden genel yaşamın uğruna, kendisi için en iyi koşulları yaratma ve koruma çabası da aşırı olabilir. Halkın ve felsefecilerin bugüne kadar anladığı anlamıyla birey, "Individuum",[87] bir yanılgıdır: kendi başına bir şey, bir atom, "zincirin bir halkası" değildir, eski zamanlardan miras kalmış değildir — kendisine kadar varan tüm bir insanlık çizgisinin bizzat kendisidir... Alçalan çizgiyi, çöküşü, kronik yozlaşmayı, hastalanmayı serimliyorsa (— Hastalıklar, genel olarak çöküşün sonuçlarıdırlar, nedenleri değil), fazla bir değeri yoktur onun, hakkaniyet, gelişmişlerden olabildiğince az şeyi almasını gerektirir. Onların ancak bir asalağıdır...

34

Hıristiyan ve Anarşist. — Bir anarşist, toplumun düşüşteki tabakalarının sözcüsü olarak, güzel bir öfkeyle "hukuk", "adalet", "eşit haklar" talep ediyorsa, aslında kültürsüzlüğünün baskısıyla yapıyordur bunu, kendisine acı çektiren şeyin ne olduğunu kavrayamayan — neyin yoksulu olduğunu: yaşamın... Bir neden-içgüdüsü etkindir onda: kendini kötü hissetmesinden birisi suçlu olmalıdır... "Güzel öfke"si de iyi gelir ona, küfretmek bir zevktir, tüm sefil yaratıklar için, — küçük bir güç sarhoşluğu verir. Yakınma, şikâyetçi olma bile, onun uğruna yaşama katlanılabilmesini sağlayan bir çekicilik kazandırabilir yaşama: daha ince dozda bir intikam, her yakınmada bulunur, kendini kötü hissedişini, duruma göre kendi kötü halini başka türlü olanların üstüne bir haksızlık gibi, haksız bir ayrıcalık gibi atar kişi. "Ben bir pisliğim, sen de öyle olmalısın": bu mantıkla yapılır devrim. — Şikâyetçi-olmak hiçbir durumda işe yaramaz: zayıflıktan kaynaklanır. Kişinin kendini kötü hissedişinin suçunu, başkalarına ya da kendi kendisine yüklemesinin — birincisini sosyalistler, ikincisini de örneğin Hıristiyanlar yapıyor — aslında hiçbir farkı yoktur. Bunların ortak, diyelim ki aynı zamanda rezil yanı, birisinin acı çekiyor oluşundan, herhangi bir kimsenin suçlu olması gerektiğidir — kısacası, acı çeken, çektiği acılara karşı, intikamın balını yazmaktadır kendi reçetesine. Bir haz-gereksinimi olarak rastgele nedenlerdir: acı çeken, küçük intikamını almak için her yerde nedenler bulabilir, — bir Hıristiyansa, bir daha söyleyelim, kendi içinde bulur onları... Hıristiyan ve Anarşist — ikisi de dekadandır. — Ama bir Hıristiyan "dünya"yı yargılar, ona kara çalar, onu lekelerken, sosyalist bir işçinin toplumu yargılayışındaki, ona kara çalışındaki, onu lekeleyişindeki içgüdünün aynısıyla yapar bunu: "ahiret günü" bile intikamın tatlı avuntusudur — sosyalist işçinin beklediği devrimin, biraz daha uzak bir zamanda düşünülenidir... "Öteki dünya"nın kendisi de — bu dünyaya çamur atmanın bir aracı değilse, ne gerek var bir öteki dünyaya?...

35

Dekadans Ahlakının Eleştirisi. — "Diğerkâm" bir ahlak, bencilliğin köreldiği bir ahlak, — her koşulda kötü bir belirtidir. Bireyler için geçerli olduğu kadar, özellikle halklar için de geçerlidir bu. Bencillik eksilmeye başladığında, en iyi şey eksiliyor demektir. İçgüdüsel olarak, kendine-zararlı olanı seçmek, "çıkarsız" güdülerin cazibesine kapılmak, adeta dekadansın formülünü vermektedir. "Kendi çıkarını gözetmemek" — bu sadece ahlaksal bir incir yaprağıdır, tamamen farklı, fizyolojik bir gerçekliğin örtüldüğü: "Kendi çıkarımı nasıl gözeteceğimi bilemiyorum"... İçgüdülerin dağılması! İnsan diğerkâm olduğunda, işi bitmiş demektir. — Naif bir biçimde "Ben artık beş para etmem" demek yerine, der ki, dekadansın ağzındaki ahlak-yalanı: "Hiçbir şeyin değeri yok — yaşam beş para etmez"... Böyle bir yargı büyük bir tehlike oluşturur nihayetinde, bulaşıcıdır, — toplumun bütün çürük zemininde kimi zaman tropik bir kavram bitkisi gibi büyür, bazen bir dine (Hıristiyanlık), bazen felsefeye (Schopenhauer'lik) dönüşür. Bazı koşullarda çürümenin zemininde yetişmiş bir zehirli bitki, havasıyla binlerce yıl boyunca zehirler yaşamı...

36

Hekimler için Ahlak. — Hasta, toplumun bir asalağıdır. Belirli bir durumda daha da uzun yaşamak küstahlıktır. Yaşamın anlamı, yaşama hakkı kaybolduktan sonra, hekimlere ve uygulamalara korkakça bir bağlılık içinde ot gibi yaşamaya devam etmek, toplumda derin bir horgörü uyandırmalıydı. Hekimler de, bu horgörünün ileticileri olmalıydılar — reçete değil, her gün yeni bir doz tiksinti, hastalarına... Yeni bir sorumluluk yaratmak, hekim için, yaşamın, yükselen yaşamın en yüksek çıkarının, yozlaşan yaşamı acımasızca aşağıya ve kenara itmeyi gerektirdiği tüm durumlar için — örneğin dölleme hakkı için, doğurulma

hakkı için, yaşama hakkı için... Onurlu bir biçimde yaşamak artık mümkün değilse, onurlu bir biçimde ölmek için. Gönüllü olarak seçilen ölüm, tam zamanında, neşeyle ve sevinçle, çocukların ve tanıkların ortasında gerçekleştirilen ölüm: öyle ki gerçek bir vedalaşma mümkündür henüz, veda eden henüz oradadır, ayrıca ulaşılanın ve istenilenin gerçek bir değerlendirilişi, yaşamın bir özetlenişi — tüm bunlar, Hıristiyanlığın ölüm saatini dönüştürdüğü sefil ve ürpertici komedinin tam zıddını oluşturur. Hıristiyanlığın, ölen kişinin zayıflığını zorunlu bir vicdan terbiyesi, ölme tarzını insan ve geçmiş hakkında bir değer-yargılaması olarak kötüye kullandığı asla unutulmamalı! — Bu noktada, önyargının tüm korkaklıklarına inat, öncelikle, nihayetinde aynı zamanda "doğal olmayan" bir ölüm, bir intihar olan sözümona doğal ölümün, doğru yani fizyolojik değerini belirlemek gerekir. Kişi, asla kendisinden başkasıyla birlikte gitmez ölüme. Ancak en aşağılık koşullarda bir ölümdür bu, gönülsüzce bir ölüm, yanlış zamanda, korkakça bir ölümdür. Yaşam sevgisinden ötürü —, başka türlü istemeli ölümü, özgürce, bilinçli, rastlantıya yer bırakmadan, bir baskın gibi ani değil... Son olarak, kötümser beylere ve öteki dekadanlara bir tavsiye. Doğurulmayı engellemek, elimizde değil: ama bu hatayı — çünkü bazen bir hatadır — telafi etmek elimizde. Kişi kendini lağvederse, en saygıdeğer işi yapmış olur: bununla, adeta yaşamayı hak eder... toplumun, o da bir şey mi! yaşamın ta kendisinin feragat, kansızlık ve başka erdemler içindeki herhangi bir "yaşam"dan daha fazla çıkarı vardır bunda — kişi, ötekileri kendi görüntüsünden kurtarmıştır, yaşamı bir itirazdan kurtarmıştır... Kötümserlik, pur,[88] vert, ancak bay kötümserin kendi kendini çürütmesiyle kanıtlar kendini: yaşamı, Schopenhauer'in yaptığı gibi salt "istenç ve tasarım" ile olumsuzlamamak için, onun mantığında bir adım daha ileri gidilmesi gerekir — ilkönce Schopenhauer'i olumsuzlamak gerekir... Bu arada, kötümserlik, ne kadar bulaşıcı olsa da yine de bir dönemin,

bir soyun hastalıklılığını genelde artırmaz: onun bir anlatımıdır. Koleraya yakalanıldığı gibi yakalanılır ona: bunun için bünyenin yeterince hastalıklı olması gerekir. Kötümserlik fazladan bir kişiyi daha dekadans yapmaz; kolera salgınının azdığı yıllardaki toplam ölüm vakalarının, öteki yıllardan daha fazla olmadığını, istatistiklerden anımsıyorum.

37

Daha Ahlaklı mı Olduğumuza Dair. — Benim "iyinin ve kötünün ötesinde" kavramıma karşı, beklenileceği üzere, bilindiği gibi Almanya'da ahlakın kendisi olarak kabul edilen, modern aptallaşmanın tüm vahşeti harekete geçirildi: bu konuda enfes öyküler anlatabilirdim. Her şeyden önce, çağımızın törel yargı alanındaki "yadsınamaz üstünlüğü", bu alanda gerçekten kaydettiğimiz ilerleme anımsatıldı bana: bizimle kıyaslandığında, Cesare Borgia'nın[89] "daha üstün" bir insan olduğu, bir tür üstinsan olduğu, benim yaptığım gibi öne sürülemezmiş kesinlikle... İsviçre'deki "Bund" dergisinin editörü, böyle bir şeye girişmekteki cesaretime duyduğu saygıyı belirtmekten de geri kalmayarak, yapıtımı, onunla tüm ciddi duyguların ortadan kaldırılmasını istediğim biçiminde "anladığını" söylemeye kadar vardırdı işi. Müteşekkirim![90] — Yanıt olarak, gerçekten daha ahlaklı mı olduk, sorusunu sorma hakkını görüyorum kendimde. Tüm dünyanın buna inanıyor oluşu, şimdiden buna karşı bir itiraz oluşturuyor... Biz modern insanlar, çok narin, çok kırılgan, yüzlerce özen göstererek ve gösterilerek, aslında sergilediğimiz bu narin insanlığın, merhamette, yardımseverlikte, karşılıklı güvende ulaşılan bu hemfikirliliğin, olumlu bir ilerleme olduğunu, bununla Rönesans insanlarından çok ileride olduğumuzu zannediyoruz. Oysa her çağ böyle düşünür, böyle düşünmek zorundadır. Şurası kesin ki, kendimizi Rönesans koşulları içine sokamayız, öyleymiş gibi düşünemeyiz bile;

sinirlerimiz o gerçekliğe dayanamaz, kaslarımızın sözünü bile etmiyorum. Oysa bu yeteneksizlikle, bir ilerleme değil, yalnızca bir başka, daha geç bir bünye, zorunlu olarak daha bol özenli bir ahlakın doğduğu kanıtlanmış oluyor. Narinliğimizi ve geçliğimizi, fizyolojik yaşlılığımızı bir an için yok sayalım, "insanlaşma" ahlakımız da derhal değerini yitirir — hiçbir ahlakın kendi başına değeri yoktur —: bizzat bizde küçümseme duygusu uyandıracaktır. Öte yandan, biz modernlerin, kesinlikle hiçbir kayaya çarpmak istemeyen, kalın vatkalı insancıllığımızla, Cesare Borgia'nın çağdaşlarını gülmekten çatlatacak bir komedi oluşturacağımıza hiç kuşkumuz yok. Aslında, ister istemez, ölçülerin ötesinde komiğiz, modern "erdemlerimiz"le... Düşmanca ve güvensizlik uyandıran içgüdülerin dıştalanması — buydu bizim "ilerleme"miz — dirimselliğin genel dıştalanışının sonuçlarından yalnızca birini oluşturuyor: böyle koşullu, böyle geç bir varoluşu sürdürmek, yüz katı daha fazla çaba, daha fazla özen gerektirir. Bu durumda herkes karşılıklı yardım eder birbirine, herkes bir ölçüde hasta ve hastabakıcıdır. Sonra buna "erdem" denir —: yaşamı başka türlü, daha tam, daha savurgan, daha taşkın bilen insanların arasında, başka bir ad verilirdi buna, "korkaklık" belki, "zavallılık", "kocakarı ahlakı"... Töreleri yumuşatışımız — budur benim ilkem, budur isterseniz, benim getirdiğim yenilik — çöküşün bir sonucudur; törenin katılığı ve korkunçluğu ise, tam tersine bir yaşam bolluğunun sonucu olabilir: sonra elbette daha fazla cesaret edilebilir, daha çok meydan okunabilir, çok şey de israf edilebilir. Eskiden beri yaşamı besleyen kökler, bizim için birer zehir olurdu... Kayıtsız olmak — bu da bir güçlülük biçimidir — bunun için de yine yaşlıyız, geç kalmışız: ona karşı ilkönce benim uyardığım duygudaşlık-ahlakımız l'impressionisme morale[91] diyebileceğim şey, dekadan olan her şeye özgü fizyolojik aşırı hassaslığın bir başka anlatımıdır. Schopenhauer'in merhamet-ahlakıyla denediği, kendini

bilimselmiş gibi sunma hareketi — çok talihsiz bir deneme — ahlaktaki asıl dekadans hareketidir. Hıristiyan ahlakıyla yakından akrabadır. Güçlü çağlar, seçkin kültürler, merhamete, "komşusunu sevme"ye, benliğin ve benlik duygusunun eksikliğine, horgörülesi bir şey olarak bakarlar. Çağlar olumlu enerjilerine göre değerlendirilir — ve böylece o savurgan ve felaket dolu Rönesans çağının son büyük çağ olduğu sonucu çıkıyor ve bizim, korkak, kendimize-şefkatimizle ve komşu sevgimizle, çalışma, iddiasızlık, hakseverlik, bilimsellik — toplayıcı, ekonomik, makinasal — erdemlerimizle zayıf bir çağ olduğumuz sonucu çıkıyor... Erdemlerimiz koşullara bağlıdır, zayıflıklarımızın sonucunda ortaya çıkmışlardır. "Eşitlik", "eşit haklar" kuramında yalnızca dile gelen, gerçekten bir ölçüde birbirine benzeme, aslında çöküşe aittir: insanla insan, zümreyle zümre arasındaki uçurum, tiplerin çoğulluğu, kendisi olma, kendini üste çıkarma istenci, mesafe pathosu dediğim şey, her güçlü çağın özgün yanıdır. Aşırı uçlar arasındaki enerji, açıklık günümüzde gitgide küçülüyor — aşırı uçlar da sonunda birbirlerine benzeyerek ortadan kalkıyor... Tüm siyasal kuramlarımız ve devlet yapılarımız, "Alman İmparatorluğu" da kesinlikle dahil olmak üzere, çöküşün sonuçları, zorunlu sonuçlarıdır; dekadansın bilinçsiz etkisi tek tek bilimlerin ideallerine varıncaya dek, egemen olmuştur. İngiltere ve Fransa'daki sosyolojinin tamamına itirazım, deneyimlerinden yalnızca toplumun çöküş-yapılanmasını bilmesi ve kendi çöküş-içgüdülerini tam bir masumiyetle, sosyolojik değer yargısının normu olarak almasıdır. Çökmekte olan yaşam, organize eden, yani ayıran, uçurumlar açan, aşağıya ve yukarıya yerleştiren her türlü kuvvetin azalışı, günümüz sosyolojisinin ideali olarak formülleniyor... Sosyalistlerimiz dekadandırlar, ama Bay Herbert Spencer da bir dekadandır, — diğerkâmlığın zaferini istemeye değer bir şey olarak görüyor!...

Benim Özgürlük Kavramım. — Bazen, bir şeyin değeri, onunla neye ulaşıldığına değil, onun için ne ödendiğine — bize neye mal olduğuna dayanır. Bir örnek vereyim. Liberal kurumlar, ulaşıldıkları andan itibaren, liberal olmaktan çıkarlar: daha sonra özgürlüğe liberal kurumlardan daha kötü ve kalıcı zararlar veren olmaz. Etkilerinin ne olduğu çok iyi biliniyor: güç istencinin altını oyuyorlar, dağı ve vadiyi aynı seviyeye düzleyip, ahlak diye yüceltiyorlar bunu, küçük, korkak ve keyifli kılıyorlar — sürü hayvanıdır, onlarla her defasında zaferini kutlayan. Liberalizm: açıkçası sürü-hayvanı-yapma... Aynı kurumlar, onlara ulaşılmak için savaş verildiği sürece, tamamen başka sonuçlar doğuruyorlar, pratikte özgürlüğü güçlü bir biçimde destekliyorlar. Daha doğrusu, savaştır bu sonuçları ortaya çıkartan, liberal kurumlar uğruna verilen savaş, liberal olmayan içgüdülerin sürmesini sağlayan savaş. Ve savaş özgürlüğe eğitir. Nedir ki özgürlük! Kendinden sorumlu olma istencine sahip olmak. Bizi ayıran mesafeyi korumak. Zahmete, sertliğe, yoksunluğa karşı, hatta yaşamın kendisine karşı kayıtsız olmak. Kendi davası için insanları feda etmeye hazır olmak, kendisi de dahil olmak üzere. Özgürlük demek, erkeksi, savaştan ve zaferden hoşlanan içgüdülerin, öteki içgüdüler üzerinde, örneğin "mutluluk" içgüdüsü üzerinde egemen olması demektir. Özgürleşmiş insan, en az bir o kadar da, özgürleşmiş tin, esnafın, Hıristiyanların, ineklerin, İngilizlerin ve öteki demokratların düşledikleri aşağılık refah türünü ayaklarıyla çiğner. Özgür insan savaşçıdır. — Neyle ölçülür özgürlük, bireylerde ve halklarda? Aşılması gereken direnişle, mal olduğu yukarıda kalma çabasıyla. En yüksek özgür insan tipini, sürekli en yüksek direnişin aşıldığı yerde aramak gerekir: tiranlıktan beş adım ötede, kölelik tehlikesinin hemen eşiğinde. Psikolojik açıdan doğrudur bu, burada "tiran" deyince, kendine karşı maksimum otoriteyi ve terbiyeyi davet eden, acımasız ve korkunç içgüdüler anlaşılsın — en güzel tipi Julius Caesar'dır —; siyasal açıdan da doğrudur bu, tarihte bir gezinti yapılsın yeter. Biraz

değeri olan, değer kazanan-halklar, bu değere asla liberal kurumlarla ulaşmadılar: büyük tehlike onları büyük saygıyı hak eden halklar yaptı; bize çarelerimizi, erdemlerimizi, savunmamızı ve silahlarımızı, bizim tinimizi öğreten tehlike, — bizi güçlü olmaya zorlayan... Birinci temel ilke: güçlü olmak zorunda olunmalı, yoksa asla güçlü olunmaz. — Güçlü, gelmiş geçmiş en güçlü insan türü için o büyük seralar, Roma ve Venedik tarzı aristokratik kent devletleri, özgürlüğü, tam da benim özgürlük sözcüğünü anladığım anlamda anladılar: sahip olunan ve olunmayan bir şey olarak, istenen, fethedilen...

39

Modernliğin Eleştirisi. — Kurumlarımız artık bir işe yaramıyor: bu konuda hemfikiriz. Ama kurumlardan değil, bizden kaynaklanıyor bu durum. Kurumların yetişmesini sağlayan tüm içgüdülerimizi kaybettikten sonra, şimdi de kurumlarımızı kaybediyoruz, çünkü biz artık onların işine yaramıyoruz. Demokratizm, örgütleyici gücün çöküş-biçimi olmuştur her zaman: daha "İnsanca Pek İnsanca" kitabımın I. cildinde, 318. sayfasında,[92] modern demokrasiyi, "Alman İmparatorluğu" gibi yarım biçimleriyle birlikte, devletin çöküş biçimi olarak tanımlamıştım. Kuramların olabilmesi için, kötülük derecesinde antiliberal türden bir istencin, içgüdünün, buyruğun olması gerekir: gelenek istenci, otorite istenci, yüzyıllar sürecek bir sorumluluk istenci, ileriye ve geriye doğru in infinitum[93] bir soylar-silsilesinin dayanışması istenci. Bu istenç varsa, imperium Romanum[94] gibi bir şey kurulur: ya da günümüzde bünyesinde kalıcılık olan, bekleyebilen, hâlâ bir şeyler vaat edebilen biricik güç, Rusya gibi — Rusya, Alman İmparatorluğu'nun kuruluşuyla birlikte kritik bir duruma girmiş olan acınası Avrupa küçük devletçiliğinin ve sinirliliğinin karşıt-kavramı... Bütün bir Batı dünyası, kurumların ondan yeşerdiği, geleceğin ondan filizlendiği bu içgüdüye sahip değil artık: belki de "modern

tini"yle bu kadar çok çelişen başka bir şey yok. Bunun için yaşanıyor, çok hızlı yaşanıyor, — çok sorumsuz yaşanıyor: tam da buna deniliyor "özgürlük". Kurumları kurum yapan özellik aşağılanıyor, ondan nefret ediliyor, yadsınıyor: "otorite" sözcüğünün sadece telaffuz bile edildiği yerde, yeni bir kölelik tehlikesine inanılıyor. Politikacılarımızın, siyasal partilerimizin değer-içgüdüsündeki dekadans bu noktaya kadar varıyor: içgüdüsel olarak seçiyorlar, çözülmekte olanı, sonu hızlandıranı... Bunun bir kanıtı, modern evlilik. Akıl adına ne varsa modern evlilikten apaçık uzaklaşmıştır: bu evliliğe karşı değil, modernliğe karşı bir itiraz oluşturur. Evliliğin aklı — erkeğin hukuksal açıdan tek başına sorumlu oluşuna dayanıyordu: evliliğin ağırlık noktasını bu oluşturuyordu, şimdi ise iki ayağı üzerinde sendeliyor. Evliliğin aklı — onun ilkesel olarak çözülemezliğine dayanıyordu: böylelikle duygunun, tutkunun ve anın rastlantısı karşısında kendisine itaat ettirmeyi bilen bir vurguya sahipti. Evlililiğin aklı, ailelerin, eşlerin seçimindeki sorumluluğuna da dayanıyordu. Aşk-evliliğinden yana artan bir hoşgörüyle, adeta evliliğin temeli, onu asıl bir kurum yapan şey, aradan çıkartıldı. Bir kurum asla ve hiçbir zaman bir aşırı tepki üzerine kurulmaz; evlilik, söylendiği gibi "aşk" üzerine "kurulmaz", — evlilik cinsel dürtü üzerine kurulur, mülkiyet dürtüsü üzerine (mülk olarak kadın ve çocuk), iktidar dürtüsü üzerine kurulur, bu dürtü ki sürekli olarak iktidarın en küçük birimini, ulaşılmış bir güç, nüfuz, zenginlik niceliğini fizyolojik açıdan da sabit tutmak için, uzun görevlere, yüzyıllar arasındaki içgüdü-dayanışmasına hazırlanmak için, çocuklara ve varislere gereksinen aileyi organize eder. Bir kurum olarak evlilik en büyük, en kalıcı örgütlenme biçiminin olumlanmasını daha kendi içinde kavrar: toplumun kendisi, birbirine en uzak soylara varıncaya kadar, bir bütün olarak kendisine kefil olmadıkça, evliliğin hiçbir anlamı yoktur. — Modern evlilik anlamını yitirdi, — dolayısıyla ortadan kaldırılıyor. —

40

İşçi-Sorunu. — Aptallık, aslında bugün her türlü aptallığın sebebini oluşturan içgüdü-yozlaşması, bir işçi-sorununun varlığına dayanıyor. Belirli şeyler hakkında soru sorulmaz: içgüdünün birinci buyruğu. — Avrupalı işçilerle, ondan ilkin bir sorun yapıldıktan sonra ne yapılmak istendiğini kesinlikle göremiyorum. Adım adım daha çok soru sormayacak, mütevazılıktan daha uzak sorular sormayacak kadar iyi bir durumda bulunuyor. Sonunda büyük çoğunluk ondan yana. Burada mütevazı ve yetingen bir insan türünün, bir Çinli tipinin sınıflaştığına ilişkin umut tamamen tükendi: ve bu sınıfın aklı olurdu, adeta bir zorunluluk olmuş olurdu. Ne yapıldı? — Bunun koşulları dahil her şey, daha nüve halindeyken yok edildi. — Bir işçiyi sınıf olarak olanaklı kılan, kendisi olarak olanaklı kılan içgüdülerin kökü, sorumsuz bir düşüncesizlikle, tamamen kazındı, işçiler askerliğe elverişli kılındılar, koalisyon hakkı, siyasal oy hakkı verildi onlara: işçilerin bugünkü varoluşunu şimdiden bir acil durum olarak (ahlaksal açıdan söylenirse, haksız olarak) duyumsamasına şaşmalı mı? Peki ne isteniyor? diye soralım bir daha. Bir amaca ulaşmak isteniyorsa, bunun araçları da istenmelidir: köleler isteniyorsa, o zaman onlara efendilik eğitimi vermek, soytarılıktır. —

41

"Benim kastet mediğim özgürlük..." — Günümüzdeki gibi zamanlarda, içgüdülerine bırakılmış olmak, fazladan bir beladır. İçgüdüler birbirleriyle çelişir, birbirlerini bozar, yıkarlar; modernliği fizyolojik öz-çelişki olarak tanımlamıştım. Eğitimin aklı, demir bir disiplin altında, bu içgüdü-sistemlerinin en azından bir tanesinin, bir diğerinin kuvvet kazanması, güçlenmesi, egemen olması uğruna felç olmasını ister. Bugün birey, ancak budanarak olanaklı kılınmalıydı: olanaklı, yani bütün... Tam tersi oluyor:

bağımsızlık, özgürce gelişme, laiser aller[95] talebi tam da hiçbir dizginin yeterince sıkı olamayacağı kişiler tarafından en ateşli bir biçimde öne sürülüyor — politikada da böyle, sanatta da. Ama bu dekadansın bir belirtisidir: bizim modern "özgürlük" kavramımız, içgüdü-yozlaşmasının fazladan bir kanıtıdır. —

42

İnanç Nerede Gerekli. — Ahlakçılar ve azizler arasında, en az rastlanan şey dürüstlüktür; belki tam tersini söylüyorlardır, belki de inanıyorlardır bu söylediklerine. Bir inanç, bilinçli ikiyüzlülükten daha yararlı, daha etkili, daha ikna ediciyse, çok geçmeden içgüdüsel olarak ikiyüzlülük masumluk olur: büyük azizlerin anlaşılması için birinci ilke. Başka bir tür aziz olan filozofların zanaatları da, yalnızca belirli hakikatlere izin vermelerini gerektirir: yani zanaatlarının kamusal bir yaptırıma sahip olmasını sağlayan hakikatlere, — Kant'ça konuşursak, pratik aklın hakikatlerine. Neyi kanıtlamaları gerektiğini bilirler, pratiktirler bu konuda, — birbirlerini "bu hakikatler" hakkında görüş birliği içinde olmalarından tanırlar. — "Yalan söylememelisin" — açıkçası: sakının kendinizi, filozof beyim, hakikati söylemekten...

43

Muhafazakarların Kulağına Söylenen. — Eskiden bilinmeyen, bugün bilinen, bilinebilen —, herhangi bir anlamda ve derecede bir gerileme, bir geri dönüş kesinlikle mümkün değildir. En azından biz fizyologlar biliyoruz bunu. Ne var ki tüm din adamları ve ahlakçılar buna inandılar — insanlığı daha eski bir erdem ölçütüne geri götürmek, geri döndürmek istediler. Ahlak her zaman bir Prokrustes yatağıydı. Politikacılar bile bu konuda erdem vaizlerini taklit ettiler. Bugün hâlâ, her şeyin akrep yürüyüşüyle geri geri

gitmesini hayal eden partiler var. Ama akrep olmak, hiç kimsenin elinde değil. Çaresi yok: ileriye, yani adım adım dekadansa doğru gitmek gerekiyor (— budur benim modern "ilerleme" tanımım...). Bu gelişmenin önüne set çekilebilir ve set çekilerek yozlaşmanın birikmesi, toplanması, daha şiddetli ve daha apansız olması sağlanabilir: daha fazlası yapılamaz. —

44

Benim Deha Kavramım. — Büyük adamlar da, büyük zamanlar da, içlerinde muazzam bir kuvvetin biriktiği patlayıcı maddeler gibidirler; var olma koşulları daima tarihsel ve fizyolojik olarak, uzun bir süre boyunca toplanmış, biriktirilmiş, tasarruf edilmiş ve korunmuş olmalarıdır, — uzun süredir hiçbir patlamanın gerçekleşmemiş oluşudur. Gerilim bu ölçüde arttığında, en rastlantısal bir uyaran, "deha"yı, "eylem"i, büyük yazgıyı doğurmaya yeter. Sonrasında çevrenin, çağın, "çağın ruhu"nun, "kamuoyu"nun hiçbir önemi kalmaz! — Napolyon örneğine bakılsın. Devrim Fransası ve daha çok da devrim-öncesi Fransası, kendi bağrından Napolyon'a en zıt tipi çıkartırdı, onu da çıkarttı. Ve Napolyon, farklı olduğu için, Fransa'da çürüyüp dağılan uygarlıktan daha güçlü, daha uzun sürmüş, daha eski bir uygarlığın varisi olduğu için, burada hükümdar oldu, yalnızca burada hükümdar dı. Büyük insanlar zorunludurlar, ortaya çıktıkları dönem, rastlantısaldır; hemen hemen her zaman, ortaya çıktıkları dönemin efendisi oluşlarının tek nedeni, daha güçlü, daha eski oluşlarıdır, uzun süre biriktirilmiş oluşlarıdır. Bir deha ile yaşadığı dönem arasında, güçlü ile zayıf, yaşlı ile genç arasındaki gibi bir ilişki vardır: dönem her zaman görece olarak daha gençtir, daha zayıftır, daha erginleşmemiştir, daha kendine güvensiz, daha çocuksudur. — Bugün bu konuda Fransa'da tamamen farklı düşünülüyor oluşu (Almanya'da da öyle: ama bunun bir önemi yok), orada

kuramın ortama ait, gerçek bir nevrozlu-kuramı olması, dokunulmazlık ve adeta bilimsellik kazanması ve fizyologlar arasında ona inanılması: işte bu "iyi kokmuyor", insanda hazin düşünceler uyandırıyor. — İngiltere'de de farklı düşünülmüyor, ama buna kimsenin canı sıkılmayacaktır. İngilizlerin önünde dehayla ve "büyük adam"la anlaşmak için yalnızca iki yol vardır: ya Buckle'ın tarzıyla, demokratik bir biçimde, ya da Carlyle'ın tarzıyla dindar bir biçimde. — Büyük insanlardaki ve zamanlardaki tehlike, olağanüstüdür: her türden bitkinlik, sterillik adım adım izler onları. Büyük adam bir sondur; büyük dönem, örneğin Rönesans, bir sondur. Deha — yapıtlarında, eylemlerinde — zorunlu olarak bir savurgandır, kendini harcıyor oluşudur, büyüklüğü... Kendini koruma içgüdüsü adeta askıya alınmıştır; coşup taşan kuvvetlerin devasa basıncı ona böyle her türlü korumayı ve dikkati yasaklar. Buna "feda etme" denir; kendi "kahramanlığı" ile övünür, kendi esenliğine karşı kayıtsızlığıyla, bir ideale, büyük bir davaya, bir vatana adanmışlığıyla: tüm bunlar yanlış anlamalardır... Taşar, aşar, tüketir kendini, acımaz kendine, — yazgısallıkla, felaket getirerek, isteği dışında, bir nehrin kıyılarının dışına taşmasının, isteği dışında oluşu gibi. Böylesi patlamalara çok şey borçlu olunduğu için, buna karşılık onlara da çok şey hediye edilmiştir, örneğin bir tür üstün ahlak... Bu da insanın şükran duyma tarzıdır: kendisine iyilik yapanları yanlış anlar. —

45

Suçlu ve Ona Akraba Olan. — Suçlu tipi, elverişsiz koşullardaki güçlü insan, hasta edilmiş güçlü bir insan tipidir. Her güçlü insanın içgüdüsündeki silah ve korunma olan her şeyin haklı olarak var olduğu yabanıllık, belirli bir daha özgür ve daha tehlikeli doğa ve varoluş biçimi eksiktir onda. Erdemleri toplumdan sürgün edilmişlerdir; beraberinde getirdiği en canlı içgüdüleri, çok geçmeden en

bunaltıcı duygulanımlarla, kuşkuyla, korkuyla, onursuzlukla çarpıklaşırlar. Bu da handiyse, fizyolojik yozlaşmanın reçetesidir. En iyi yapabildiği, en severek yaptığı şeyi, gizli gizli, uzun bir gerilim içinde, dikkatle, sinsilikle yapmak zorunda kalan, kansızlaşır; ve içgüdülerinden hep tehlike, kovuşturma, bela hasat ettiği için, duygusu da bu içgüdülere karşı yönelir — onları tehlikeli olarak duyumsar. Dağlardan ya da denizin serüvenlerinden gelen doğal yapılı bir insanı zorunlu olarak bir suçluya yozlaştıran, toplumdur; bizim uysal, ortalama, yontulmuş toplumumuz. Ya da hemen hemen zorunlu olarak: çünkü, böyle bir insanın toplumdan daha güçlü çıktığı örnekler vardır: Korsikalı Napolyon en ünlü örnektir. Burada var olan sorun için Dostoyevski'nin tanıklığı önem taşıyor — yeri gelmişken, Dostoyevski kendisinde öğrenecek bir şeyler bulduğum biricik psikologdur: yaşamımın en güzel şanslarından biridir, Stendhal'i keşfedişimden de güzel. Sığ Almanları hor görmeye on kat hakkı olan bu derin insan, aralarında uzun süre yaşadığı, çoğu ağır suçlulardan oluşan, topluma yeniden karışmaları artık olanaksız Sibirya mahkûmlarını, kendi beklediğinden de çok farklı bulmuştu — hemen hemen Rus toprağında yetişen en iyi, en sert ve en değerli ağaçtan yontulmuşlardı. Suçlu örneğini genelleştirelim: herhangi bir nedenle, toplum tarafından onaylanmayan, iyi, yararlı bulunmadıklarını bilen karakterleri düşünelim, — eşit olunmadığına, dışlanmış, değersiz, kirli kabul edildiğine ilişkin o çandala duygusu. Tüm bu karakterlerin düşünceleri ve eylemleri, yeraltına ait olanın rengini taşır; her şey, varoluşları gün ışığında olanlardakinden daha soluktur onlarda. Oysa bugün bizim seçkin bulduğumuz, hemen hemen tüm varoluş biçimleri, eskiden bu yarı-mezar havasında yaşıyorlardı: bilimsel karakter, sanatçı, deha, özgür tinli, oyuncu, tüccar, büyük kaşif. Din adamı en üstün tip olarak kabul edildiği sürece, her değerli insan türü değersizleştirilmişti... Zamanı geliyor — söz veriyorum — bu tipin en değersiz kabul edilmesinin, bizim çandalamız, en

sahte, en namussuz insan türü olarak kabul edilmesinin... Bugün bile dünyada, en azından Avrupa'da hüküm sürmüş en yumuşak ahlak rejimi altında her sapkınlığın, her uzun, çok uzun süre altta kalmanın, her alışılmadık, saydam olmayan varoluş biçiminin, suçluda yetkinleşen tipe yakınlaştırdığına dikkat çekiyorum. Tinin tüm yenileyicileri, bir süreliğine soluk ve meşum çandala damgasını taşımışlardır alınlarında: böyle algılandıkları için değil, kendilerini alışılageldik ve saygın olandan ayıran korkunç uçurumu bizzat hissettikleri için. Hemen hemen her deha kendi gelişmelerinden biri olarak bilir "Catilina[96] varoluşu"nu, zaten var olan, artık var olmayacak olan her şeye karşı bir nefret, intikam ve isyan duygusunu... Catilina — her imparatorun ön-varoluş biçimi. —

46

Burada Manzara Açık. — Bir filozofun susması, ruhun yüksekliği olabilir; kendisiyle çelişmesi, aşk olabilir; bilen kişi yalan söylüyorsa, nezaketten olabilir. Çok incelikle söylenmiş bir sözdür: il est indigne des grands coeurs de répandre le trouble, qu'ils ressentent:[97] buna bir de, en yakışıksız olanın karşısında korkmamanın da, ruhun büyüklüğü olabileceğini eklemek gerekir. Seven bir kadın, onurunu feda eder; bilen biri "sevince" belki insanlığını feda eder; seven bir tanrı, oldu bir Yahudi...

47

Güzellik Rastlantı Değil. — Bir soyun ya da ailenin güzelliği, tüm davranışlarının zerafeti ve iyiliği de üzerinde çalışarak elde edilmiştir: deha örneğindeki gibi, kuşaklar boyunca biriktirilmiş emeğin ürünüdür, iyi beğeniye büyük kurbanlar vermiş olmak gerekir, onun uğruna birçok şey yapmış, birçok şeyi yapmamış olmak gerekir — Fransa'nın on yedinci yüzyılı her iki açıdan da hayranlık uyandırıcıdır — bu

yüzyılda toplum, mekân, giysiler, cinsel doyum için bir seçme ilkesine sahip olunmuş olmalıdır; güzellik yarara, kanıya, üşengeçliğe tercih edilmiş olmalıdır. En üst ilke, kişi kendisini bile "gevşek bırakmamalı"dır. — İyi şeyler olağanüstü pahalıdırlar — ve her zaman şu yasa geçerlidir, onlara sahip olan biri, onları edinenden farklı biridir. İyi olan her şey, kalıtımla alınır: kalıtımla alınmamış olan eksiktir, bir başlangıçtır... Atina'da, bu konudaki şaşkınlığını dile getiren Cicero'nun zamanında, erkekler ve delikanlılar, güzellikte kadınlardan fersah fersah üstündüler: ama erkek cinsinin kendisi, güzelliğin hizmetinde yüzyıllar boyunca ne kadar emek ve çaba istemişti kendisinden! — Buradaki yöntem hakkında yanılmamak gerekir: duyguların ve düşüncelerin sadece terbiye edilmesi hemen hemen hiçbir şeydir (— tamamen yanıltıcı bir eğitim olan Alman kültürünün büyük yanılgısı burada yatmaktadır): önce bedeni ikna etmek gerekir. Önemli ve seçilmiş jestlerin katı bir biçimde korunması, yalnızca kendini "gevşek bırakmayan" insanlarla yaşamak yükümlülüğü, önemli ve seçilmiş olmak için tamamen yeterlidir: iki, üç kuşak sonra zaten her şey içselleştirilmiş olur. Halkın ve insanlığın yazgısında, kültüre doğru yerden başlamaktır, belirleyici olan — (din adamlarının ve yarı din adamlarının uğursuz batıl inancı gibi) "ruh"tan değil: doğru yer bedendir, jestlerdir, diyettir, fizyolojidir, gerisi arkadan gelir... Yunanlılar bu yüzden tarihin ilk kültür-olayı olarak kalıyorlar — gerekenin ne olduğunu biliyor, yapıyorlardı; Hıristiyanlığın bedeni aşağılamış olması, şimdiye kadarki en büyük talihsizliğiydi insanlığın. —

48

Benim Anladığım ilerleme. — Ben de "doğaya geri dönüş"ten söz ediyorum, aslında bu bir geri gidiş değil, bir yükseliş olsa da — yukarıya, yüksek, özgür korkunç doğaya ve doğallığa, büyük görevlerle oynayan, oynayabilen... Bir

benzetmeyle söyleyecek olursak: Napolyon bir parça, benim anladığım gibi "doğaya geri dönüş"tü (örneğin rebus tacticis'te,[98] dahası, askerlerin bildiği gibi, stratejik alanda). Ya Rousseau — o nereye dönmek istiyordu aslında? Rousseau, idealistin ve alçağın bir kişide toplandığı bu ilk modern insan —, kendi görünümüne katlanabilmek için ahlaki "saygınlığa" gereksinim duyan; dizginsiz kibirden ve dizginsizce kendini aşağılamaktan hastalanmış. Kendini yeni çağın eşiğine yerleştiren bu hatalı doğum da "doğaya geri dönmek" istiyordu — bir kez daha soralım, Rousseau nereye dönmek istiyordu? — Ben, daha devrimdeki Rousseau'dan nefret ediyorum: devrim bu idealist ve alçak ikiliğin dünya-tarihsel anlatımıdır. Bu devrimin oynadığı kanlı fars, onun "ahlak-sızlığı" beni pek ilgilendirmiyor: benim nefret ettiğim şey, ondaki Rousseaucu ahlaksallıktır — devrimin hâlâ etkili olduğu ve sığ ve ortalama olan her şeyi kendine ikna ettiği sözümona "hakikatleri"dir. Eşitlik öğretisi!... Ama zehirlerin en zehirlisidir bu: adaletin sonu olduğu halde, adalet tarafından vaaz edilmiş gibi görünür... "Eşit olana eşit, eşit olmayana eşit olmayan — adaletin gerçek sözü b u olurdu: ve buradan çıkan sonuç, eşit olmayanları asla eşit yapmamaktır." Söz konusu eşitlik öğretisi etrafında bu kadar korkunç ve kanlı olaylar yaşandığı için, bu kusursuz "modern idea"da bir tür görkem ve ateş kızıllığı vardır, o yüzden bir tiyatro oyunu olarak devrim, en soylu ünleri bile ayartmıştır. Nihayetinde bu, ona daha fazla saygı göstermek için bir neden değildir — Devrimi, nasıl duyumsanması gerekiyorsa öyle, tiksintiyle algılayan tek bir kişi biliyorum — Goethe...

49

Goethe. — Bir Alman olayı değil, bir Avrupa olayı: on sekizinci yüzyılı doğaya bir geri dönüşle, Rönesans'ın doğallığına bir yükselişle aşma yolunda muazzam bir deneme, yüzyılın cephesinden bir tür kendini aşma. — Goethe o yüzyılın en güçlü içgüdülerini barındırıyordu:

duyarlılık, doğaya tapma, tarihselliğe karşı olma, idealistlik, gerçekdışılık ve devrimcilik (— sonuncusu yalnızca gerçekdışılığın bir biçimidir), tarihten, doğa biliminden, Antik Çağ'dan ve de Spinoza'dan, özellikle de pratik etkinlikten yararlandı; kendini sınırlı ufuklarla çevreledi; yaşamdan kopmadı, içine girdi; başarısız değildi ve olabildiğince çok şey aldı üstüne, üzerine, içine. İstediği bütünsellikti; aklın, tenselliğin, duygunun, istencin (— Goethe'nin öncülü olan Kant'ın vaaz ettiği, en ürkütücü skolastikte) birbirinden ayrı oluşuyla savaştı; kendini bir bütünlük olarak disipline etti, kendini yarattı...Goethe, gerçekdışı zihniyetli bir çağın ortasında, inanmış bir gerçekçiydi: bu konuda kendisiyle akraba olan her şeye evet dedi, — Napolyon adındaki o ens realissimum'dan[99] daha büyük bir yaşantısı olmamıştı. Goethe güçlü, iyi yetişmiş, her bedensel olayda becerikli, kendi kendini dizginleyebilen, kendisine saygısı olan bir insan tasarlıyordu, doğallığın tüm kapsamını ve zenginliğini kendine yakıştırabilen, bu özgürlük için yeterince güçlü bir insan; zayıflığından değil, güçlülüğünden dolayı hoşgörülü insan: ortalama karakterin yok oluşuna neden olacak şeyi, kendi yararı için kullanmasını bildiği için; artık kendisi için yasaklanmış hiçbir şey bulunmayan insan, yoksa bir zayıflık olurdu bu, ister günah, ister erdem denilseydi adına... Böyle özgürleşmiş bir tin, neşeli ve güvenen bir meşumlukla duruyor evrenin ortasında, yalnızca bireyin horgörülesi olduğu, her şeyin bütünde çözüldüğü ve olumlandığı inancıyla — artık olumsuzlamıyor... Böyle bir inanç ise, olası tüm inançların en yücesidir: onu, Dionysos adıyla vaftiz ettim. —

50

Goethe'nin bir kişi olarak ulaşmaya çalıştığı her şeye, bir anlamda on yedinci yüzyılın da ulaşmaya çalıştığı söylenebilir: anlamada, onaylamada evrensellik, herkesin kendine-yaklaşmasına-izin-vermek, pervasız bir gerçekçilik,

gerçek olan her şeye duyulan derin bir saygı. Bunun toplam-sonucunun bir Goethe değil de, bir kaos oluşu, nihilist bir iç-çekiş, başka-neden-neyin-geleceğini-bilemeyiş, pratikte sürekli yeniden on sekizinci yüzyıla başvurmaya iten bir yorgunluk içgüdüsü? (— Örneğin duygu-romantizmi olarak, diğerkâmlık ve aşırı-duygusallık olarak, beğenide feminizm, politikada sosyalizm olarak.) On sekizinci yüzyıl değil mi bu, hele ki son yıllarında, sadece güçlenmiş, kabalaşmış bir on sekizinci yüzyıl? Yani bir dekadans yüzyılı? Öyle ki, Goethe yalnızca Almanya için değil, tüm Avrupa için bir ara olay, nafile bir güzellik olmuştu — Ama onlara, yalnızca kamusal bir yararı dikkate alan, sefilce bir perspektiften bakıldığında, büyük insanlar yanlış anlaşılırlar. Onlardan bir yarar sağlamamayı bilmek, belki bu da büyüklüğe girer...

51

Goethe, derin bir saygı duyduğum son Almandır: benim duyumsadığım üç şeyi duyumsamıştı, — "çarmıh" konusunda da anlaşıyoruz onunla... Sık sık soruluyor bana, neden Almanca yazıyorum diye: başka hiçbir yerde, anavatanımdaki kadar az okunmuyorum oysa. Peki kim söyleyebilir ki, bugün okunmayı arzu ediyor bile olduğumu? — Zamanın, dişlerini üzerlerinde boş yere denediği şeyler yaratmak; biçimiyle, tözüyle, küçük bir ölümsüzlük için çabalamak — kendimden daha azını bekleyecek kadar mütevazı olmadım şimdiye kadar. Almanların arasında ilk ustası olduğum aforizma, özdeyiş, "bengiliğin" biçimleridir; benim hırsım, başkalarının bir kitapta söylediğini on cümlede söylemektir — başka herkesin bir kitapta söylemediğini...

İnsanlığa, sahip olduğu en derin kitabı, Zerdüşt'ümü verdim: çok yakında en bağımsız kitabı da vereceğim. —

Eskilere Ne Borçluyum?

1

Son olarak da, ona giden geçitleri aradığım, belki de yeni bir geçit bulduğum o dünya — eski dünya — hakkında bir söz — Sabırlı bir beğeninin tam tersi olabilen beğenim, burada da gözü kapalı evet demekten çok uzaktır: kesinlikle evet demekten hoşlanmaz, hayırı tercih eder, en çok sevdiği de, hiçbir şey söylememektir... Kültürler hakkında, kitaplar hakkında geçerlidir bu durum — yerler ve manzaralar hakkında da geçerlidir. Aslında çok az sayıda antik kitabın yeri vardır benim yaşamımda; en ünlüleri yoktur bunların arasında. Üslup duygum, biçim olarak epigram duygum, Sallust'la[100] karşılaştığım anda uyandı adeta. Saygıdeğer öğretmenim Corssen'in, en yüksek notu en kötü Latince öğrencisine verdiğindeki şaşkınlığını hiç unutamam —, bir hamlede hazırdım. Sıkıştırılmış, katı, temelde olabildiğince fazla tözle, "güzel söz"e ve "güzel duygu"ya karşı soğuk bir kötülük — bunlarda buldum kendimi. Zerdüşt'üme varıncaya kadar, Roma üslubuna, biçimdeki "aere perennius"a[101] yönelik ciddi bir hırs görülür bende. — Horatius'la ilk karşılaştığımda da farklı bir şey yaşamamıştım. Bugüne kadar başka hiçbir şairden, başlangıçta Horatius'un bir kasidesinin verdiği sanatsal hazzı almadım. Bazı dillerde, burada ulaşılanı istemek bile olanaksızdır. Her sözcüğün ses olarak, yer olarak, kavram olarak sağa ve sola ve bütünün ötesine gücünü taşırdığı bu sözcükler mozaiği, simgelerin kapsamı ve sayısındaki bu minimum, simgelerin enerjisinde bu yolla elde edilen maksimum — tüm bunlar Romalıdır ve, bana inanmak isteniyorsa, par excellence seçkindir. Buna karşılık şiir sanatında başka ne varsa, hepsi de biraz popülerdir — salt bir duygu-gevezeliği...

2

Yunanlılara ise, kesinlikle bunlara benzer güçlü izlenimler borçlu değilim; lafı dolaştırmadan söyleyecek olursam, onlar bizim için, Romalıların olduğu şey olamazlar. Yunanlılardan bir şey öğrenilmiyor — tarzları çok yabancı, "klasik" bir etkide bulunmayacak kadar da akışkan. Yazı yazmayı kim bir Yunanlıdan öğrenebilirdi! Romalılar olmasaydı kim öğrenebilirdi!... Platon, diye itiraz etmeyin bana! Platon söz konusu olduğunda temelden bir kuşkucuyum ben ve sanatçı Platon'a aydınlar arasında adet olduğu üzere hayranlık duymayı asla onaylamadım. Sonunda, eskilerin arasındaki en incelmiş beğeni yargıçları bile benden yana. Bana öyle geliyor ki, Platon, tüm üslup biçimlerini harmanlıyor, böylece ilk üslup dekadanı oluyor: satura Manippea'yı[102] bulan kiniklerinki gibi bir günah var boynunda. Platoncu diyalog, diyalektiğin bu korkunç kendini beğenmiş ve çocuksu tarzının, çekici bir etkide bulunabilmesi için, hiç iyi bir Fransız yazarını okumamış olmak gerekir — örneğin Fontenelle'yi.[103] Platon can sıkıcıdır. — Ne de olsa, Platon'a beslediğim güvensizliğin kökü derinlerde yatıyor: onu Helenlerin tüm temel içgüdülerinden öyle sapmış, öyle ahlaklılaşmış, öyle vaktinden önce-Hıristiyan buluyorum ki — daha o zamandan, "iyi" kavramını en üst kavram olarak alıyor — tüm bir Platon fenomeni için, katı "büyük üçkağıt" ya da, kulağa daha iyi geliyorsa "idealizm" sözcüğünü kullanmayı, başka herhangi bir sözcüğe tercih ediyorum. Bu Atinalının, eğitimini Mısırlılardan (belki de, Mısır'daki Yahudilerden?...) alması, pahalıya mal oldu Hıristiyanlık denen büyük felakette, Platon, "ideal" denilen o muğlaklık ve büyülenmedir ki Antik Çağ'ın soylu yaratılışlarının, kendi kendilerini yanlış anlamalarını ve "çarmıh"a götüren köprüden geçmelerini olanaklı kılmıştır... Ve "kilise" kavramında, kilisenin yapısında, sisteminde, pratiğinde ne kadar çok Platon var! — O dönemde her türlü Platonculuktan, kendimi toparlayışım, tercihim, tedavim Thukydides'di. Thukydides ve belki Machiavelli'nin Prens'i

koşulsuz istenç, en çok kendini kandırmama ve gerçeklikteki aklı görme aracılığıyla daha yakındırlar bana — ne "akıl"da, ne de "ahlak"ta... "Klasik eğitimli" gencin, lisedeki terbiyesinin ödülü olarak yaşama taşıdığı, Yunanlıların acınası bir biçimde ideal olarak güzel gösterilmelerinden iyileşmek için, Thukydides'den başkası adamakıllı bir tedavi oluşturmaz. Onu satır satır okumak ve art düşüncelerini de sözleri kadar net okumak gerekir: bu kadar art düşünceli düşünür sayısı azdır. Thukydides'le sofistler-kültürü, yani gerçekçiler-kültürü, en yetkin anlatımını bulur: Sokratesçi okulların dört bir yana sökün eden ahlak ve ideal dolandırıcılığının ortasındaki bu paha biçilmez hareket. Yunan içgüdüsünün dekadansı olarak Yunan felsefesi; eski Helenlerin içgüdüsünde yer alan o güçlü, katı, sert gerçekliğin büyük toplamı, son vahyi olarak Thukydides. Gerçeklik karşısındaki cesarettir, Thukydides ve Platon gibi karakterleri birbirinden ayıran: Platon gerçeklik karşısında bir ödlektir, — bunun sonucunda sığınır ideale, Thukydides kendine egemendir, bunun sonucunda şeylere de egemen olur...

3

Yunanlılarda, "güzel ruhların", "altın orta"ların ve yetkinliklerin izini sürmekten, örneğin onlarda büyüklükteki dinginliğe, ideal zihniyete, yüce saflığa hayran olmaktan — bu "yüce saflık"tan, en sonunda bir niaiserie allemande'dan[104] beni koruyan, içimdeki psikolog oldu. Onların en güçlü içgüdüsünü, güç istencini gördüm, bu dürtünün dizginsiz gücü karşısında tir tir titrediklerini gördüm — tüm kurumlarının, içlerindeki patlayıcı madde yüzünden kendilerini birbirlerine karşı güvencelemek için aldıkları, koruma önlemlerinden doğduğunu gördüm, içlerindeki muazzam gerilim sonra, dışarıya karşı korkunç ve acımasız bir düşmanlıkta boşalıyordu: her birinin yurttaşları birbirlerini rahat bıraksınlar diye, şehir devletleri birbirlerini

paramparça ediyorlardı. Güçlü olmak zorunluluğu vardı: tehlike yakındaydı —, her yerde pusu kurmuştu. Helenlere özgü muhteşem bedensel esneklik, pervasız gerçekçilik ve ahlak-sızlık, bir "doğa" değil, bir zorunluluktu. Sonradan ortaya çıkmıştı, başından beri var değildi. Şenliklerle ve sanatlarla kendini en yukarıda hissetmekten, kendini en yukarıda göstermekten başka bir şey isteniyor değildi: bunlar kendi kendini yüceltmenin, duruma göre, korku salmanın araçlarıdır... Yunanlıları, Almanların yaptığı gibi, filozoflarına göre değerlendirmek, örneğin Sokratesçi okulların darkafalılığından, Helen olanın aslında ne olduğuna dair sonuçlar çıkarmak için yararlanmak... Filozoflar Yunanlılığın dekadanlarıdırlar, eski, seçkin beğeninin karşı hareketleridirler (— agonal içgüdüye karşı, Polis'e karşı, ırkın değerine karşı, geleneğin otoritesine karşı). Sokratesçi erdemler vaaz edilmişlerdir, çünkü Yunanlıların elinden yitmişlerdir: parlamaya hazır, ödlek, dengesiz, komedyendiler hepsi, kendilerine ahlak vaaz edilmesine izin vermek için fazladan birkaç nedenleri vardı. Bir işe yaradığından değil, ama büyük sözler ve tavırlar dekadanlara çok yakışır...

4

Bendim, daha eski, henüz zengin ve coşup taşan Helen içgüdüsünü anlamak için, Dionysos adını taşıyan harika fenomeni ilk ciddiye alan: ancak kuvvet fazlalığıyla açıklanabilir bu fenomen. Bununla yeni bir şey yapılmış olduğunu, Basel'deki Jacob Burckhardt gibi Yunanlıların kültürleri hakkında günümüzde en derin bilgiye sahip kişi, onları yakından izleyen birisi, anlardı: Burckhardt "Cultur der Grie-chen"[105] kitabına, sözü edilen fenomen hakkında ayrı bir bölüm ekledi. Tam tersi isteniyorsa, Alman filologlarının Dionysos'çu olanın yakınına gelişlerindeki adeta eğlendirici içgüdü yoksulluğuna bakılsın. Özellikle, kitapların arasında kurumuş bir kurtçuğun saygın güveniyle

bu gizemli durumlar dünyasına sürünen ve kendini, tiksindirici ölçüde düşüncesiz ve çocuksu olmakla, bilimsel olduğuna ikna eden ünlü Lobeck[106] — Lobeck, tüm engin bilgisiyle, bizlere aslında bu tuhaflıkların hiçbir anlamının olmadığını anlatmaya çalıştı. Ona göre, rahipler bu tür orjilere katılanlara bazı değersiz şeyleri iletmiş olmalıydılar aslında, örneğin şarabın zevkleri kamçıladığı, insanın bazı koşullarda meyvelerle beslendiği, bitkilerin ilkbaharda çiçek açtıkları, sonbaharda soldukları gibi. Antik Dünya'ya sözcüğün tam anlamıyla yayılmış, orjiastik[107] kökenli o şaşırtıcı ritüeller, simgeler ve mitler bolluğu ise, Lobeck'e, bir derece daha zeki olmak için bir fırsat vermişti. "Yunanlıların" diyor (Aglaophamus I, 672'de), "yapacak başka işleri olmadığında gülüyor, sıçrıyor, oradan oraya koşturuyorlardı ya da bazen insanın canı bunu da istediği için, bir yere oturup ağlıyor ve sızlanıyorlardı. Sonra başkaları da geldi yanlarına ve dikkatlerini çeken bu varlıklar için herhangi bir açıklama bulmaya başladılar; böylece, söz konusu adetlerin açıklanması için sayısız şenlik ve mit ortaya çıktı. Öte yandan, şenliklerde yapılan bu maskaralıkların da zorunlu olarak şenlik törenine dahil olduğuna inanıldı ve bunlar dini törenlerin vazgeçilmez bir parçası olarak korundu" — Aşağılık lakırdılar bunlar, Lob-eck'in bir anlığına bile ciddiye alınacak bir yanı yok. Winckelmann'ın[108] ve Goethe'nin kurdukları "Yunan" kavramını sorguladığımızda, ve o kavramın, Dionysosçu sanatın yeşerdiği unsurla? — orjiazmla — uyuşmadığını gördüğümüzde tamamen başka türlü etkileniyoruz. — Aslında Goethe'nin böyle bir şeyi, Yunan ruhunun olanaklarının ilkesel olarak dışında tuttuğuna hiç kuşkum yok. Dolayısıyla, Goethe Yunanlıları anlamadı. Çünkü ancak Dionysos gizemlerinde, Dionysosçu durumun psikolojisinde dile gelir, Helen içgüdüsünün temel olgusu — onun "yaşama istenci". Helenler bu gizemlerle neyi güvenceliyorlardı? Bengi yaşamı, yaşamın bengi dönüşünü; geçmişte vaat edilen ve kutsanan gelecek;

ölümün ve değişimin ötesinde, yaşama sevinçli bir evet; dölleme yoluyla, cinsellik gizemleri yoluyla genel yaşamı sürdürmek olarak hakiki yaşam. Bu yüzden, Yunanlıların gözünde cinsel simge en saygıdeğer simgeydi, tüm Antik Çağ dinselliği içindeki asıl derin anlamdı. Dölleme, hamilelik, doğum eylemlerindeki her ayrıntı, en yüce ve en vakur duyguları uyandırıyordu. Gizemler öğretisinde acı kutsaldır: "doğuran kadının sancıları" genel olarak acıyı kutsallaştırır, — oluş ve büyüme adına ne varsa, geleceği güvenceleyen ne varsa, acıyı gerektirir... Yaratma zevki olması için, yaşama istencinin kendini sonsuza dek olumlaması için, "doğuran kadının çektiği sancının" da sonsuza dek var olması gerekir... Tüm bu anlamlara gelir Dionysos sözcüğü: Yunan simgeselliğinden, dionysia'ların[109] simgeselliğinden daha üst bir simgesellik bilmiyorum. Bu simgesellikte yaşamın en derin içgüdüsü, yaşamın geleceğine, bengiliğine yönelik içgüdü, dinsel olarak duyumsanmıştır — yaşama giden kutsal yol olarak — dölleme... Ancak, temelinde yaşama karşı duyulan hınç bulunan Hıristiyanlık, cinselliği pis bir şey yaptı: yaşamımızın başlangıcına, önkoşuluna çamur attı...

5

Coşup taşan, acının bile bir uyaran etkisi gösterdiği bir yaşam ve kuvvet duygusu olarak orjiazmın psikolojisi, hem Aristoteles tarafından, hem de özel olarak bizim kötümserlerimiz tarafından yanlış anlaşılmış olan trajik duygu kavramının anahtarını verdi bana. Tragedya, Helenlerde Schopenhauer'in anladığı gibi bir kötümserliği kanıtlamaktan çok uzaktır; böyle bir kötümserliğin kesin reddedilişi ve karşı-mercii olarak kabul edilebilir ancak. En tuhaf ve en sert sorunlar karşısında bile yaşama evet demek; yaşamın en üstün tiplerinin kurban oluşunda, kendi tükenmezliğinden sevinç duyan yaşama istenci — buna Dionysosça dedim ben, bunu keşfettim, trajik ozanın psikolojisine giden köprü olarak. Korkudan ve acımadan

kurtulmak için değil, kendini, tehlikeli bir duygulanımdan, onu şiddetle boşaltarak arındırmak için değil — Aristoteles böyle anlıyordu —: tersine, korkunun ve acımanın ötesinde, bizzat oluşun bengi hazzı olmak, — yok etme hazzını da içinde barındıran o haz... Böylelikle, yeniden, başladığım noktaya geliyorum — "Tragedyanın Doğuşu" benim tüm değerleri yeniden değerlendirişimdi: böylelikle yeniden uzanıyorum, benim istememin, yapabilmemin yeşerdiği toprağa — ben, filozof Dionysos'un son havarisi, — ben, bengi dönüşün öğretmeni...

Çekiç Konuşuyor

Böyle Söyledi Zerdüşt, 3.

"Neden bu kadar sertsin?" — demişti bir zamanlar, alelade kömür, elmasa; "Oysa biz yakın-akraba değil miyiz?"

Neden bu kadar yumuşaksınız? — diye soruyorum ben size, ah kardeşlerim: yoksa — kardeşlerim değil misiniz?

Neden böyle yumuşak, bu kadar uysalsınız, neden her şeye bu kadar razısınız? Neden bu kadar çok inkar ve reddediş var yüreklerinizde? Bu kadar az yazgı var bakışlarınızda?

Ve yazgı olmayacak, acımasızlar olmayacaksanız: nasıl kazanacaksınız benimle birlikte — zaferi?

Sertliğiniz şimşek gibi çakmak, kesmek ve deşmek istemiyorsa: günün birinde benimle birlikte nasıl — yaratacaksınız?

Çünkü yaratanlar serttir. Ellerinizi, balmumuna basar gibi binlerce yılın üzerine basmayı, mutluluk olarak görmelisiniz, —

— Binlerce yıllık istencin üzerine, madenin üzerine kazır gibi kazımayı mutluluk olarak görmelisiniz — madenden daha sert, madenden daha asil. En asil olandır yalnızca, bütünüyle sert olan.

Bu yeni levhayı koyuyorum üzerinize, ey kardeşlerim: Sert olun! — —

[1] Increscunt animi, virescit volnere virtus (Lat.): Tek bir yara, maneviyatı derinlefltirir, erdemleri gelifltirir. Furius Antias, Aulus Gellius, 18, 11, 4. (ç.n.)

[2] "Deccal"den söz ediliyor. (ç.n.)

[3] Nietzsche burada bir Alman atasözüyle oynuyor: Müßiggang ist aller Laster Anfang: Aylaklık tüm günahların başıdır. (ç.n.)

[4] Einfach: Basit, zwiefach: İki kat. (ç.n.)

[5] panem et Circen: Nietzsche, Latince "panem et circences" (ekmek ve oyunlar) deyimindeki oyunlar "circences"in yerine, Odysseus efsanesindeki, insanları hayvana dönüştüren büyücü Kirke'nin adını koymuş. (ç.n.)

[6] contradictio in adjecto (Lat.): Nitelemede çelişki, bir terimle ona eklenen nitelik arasındaki çelişki. (ç.n.)

[7] Yazar, Almanca "beissen" (ısırmak) ve "Gewissenbiss" (vicdan rahatsızlığı) sözcükleriyle oynuyor. (ç.n.)

[8] On ne peut penser et écrire qu'assis. (Fr.): Oturmadıkça ne düşünebilen, ne yazabilen biri. (ç.n.)

[9] ahlak-sızlar: immoralisten, verili, somut bir ahlak bağlamında "ahlaksız" olanlar değil de, genel olarak ahlakı kabul etmeyenler anlamında. (ç.n.)

[10] Consensus sapientum (Lat.): Bilgelerin görüş birliği. (ç.n.)

[11] finesse (Fr.): incelik. (ç.n.)

[12] monstrum in fronte, monstrum in animo (Lat.): Yüzü bir canavar gibi, ruhu da bir canavar. (ç.n.)

[13] Sokrates, içinde küçük bir cin (daymenion) bulunduğunu ve yanlış bir iş yaptığında kendisini uyardığını söylerdi. (ç.n.)

[14] Reinecke Fuchs: Almanlar, bir hayvan masalındaki tilkiye Reinecke ismini vermişler. Goethe de, Reinecke Fuchs adlı eserinde bu masalı işlemiştir. (ç.n.)

[15] Agon: Eski Yunan'da yarışma; agonal dürtü: yarışma dürtüsü. (ç.n.)

[16] de rigueur (Fr.): Zorunlu, kaçınılmaz. (ç.n.)

[17] Mısırcılıkları: Tanrıları bile "bu dünyalı" olan eski Yunanlılara değil de, bu dünyayı bile "öteki dünya"ya göre örgütlemiş eski Mısırlılara yakın oluşları anlamında. (ç.n.)

[18] sub specie aeterni (Lat.): Sonsuzluk bakış açısıyla, sonsuzluğun ışığında. (ç.n.)

[19] monotonoteizm: Tekdüze, teksesli ilahiyatçılık. (ç.n.)

[20] ens realissimum (Lat.): En gerçek şey. (ç.n.)

[21] Königsbergli: Kant'ın Königsbergli oluşuna atfen, Kant'gil anlamında. (ç.n.)

[22] Incipit Zarathustra (Lat.): Zerdüşt Başlıyor. Nietzsche, "Die fröhliche Wissenschaft" (Şen Bilim, 1882) adlı yapıtının dördüncü kitabına, bir sonraki yapıtı "Böyle Söyledi Zerdüşt"ün girişindeki "Zerdüşt'ün Önkonuşması"nı son aforizma olarak olduğu gibi (sadece Urmi gölünün adını da ekleyerek) koymuştu. "Şen Bilim"in dördüncü kitabının, 342 numaralı bu son aforizmasına Nietzsche, "Incipit tragoedia" (Tragedya Başlıyor) adını vermişti. (ç.n.)

[23] il faut tuer les passions (Fr.): Tutkuları öldürmeli. (ç.n.)

[24] gözün sürçmene...: bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Matta'ya Göre İncil, 5, 29. (ç.n.)

[25] zekiler: Intelligenten; Almancada "Geistreich" sözcüğü de zeki anlamına geliyor, düz anlamı: tin açısından zengin olan. Nietzsche bu sözcüğe gönderme yapıyor. (ç.n.)

[26] la Trappe: Fransa'da bir manastır. Hiç konuşmama, vejetaryen beslenme gibi katı kuralları olan Katolik Trappistler tarikatı 1662 yılında burada kurulmuştur. (ç.n.)

[27] "Tanrı... bilir": bkz. Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Luka'ya Göre İncil, 16, 15. (ç.n.)

[28] Cornaro: Ludwig Cornaro (ç.n.)

[29] Crede experto (Lat.): Kendi başından geçmiş, denemiş olana güven. (ç.n.)

[30]antecedentia (Lat.): Öncüller. (ç.n.)

[31] empiri: Deney. Gerçeklik üzerine kavramsal olmayan her türlü bilginin temeli. (ç.n.)

[32] tinler dünyası: Geister-Welt; "Geist" bağlamına göre hortlak, hayalet anlamına da gelir. (ç.n.)

[33] horrendum pudendum (Lat.): Utanç verici ürperti. (ç.n.)

[34] nervus sympathicus (Lat.): Bedenin sinirsel işlevlerini yükseltmeye yönelik sinir sistemi. (ç.n.)

[35] in psychologicis (Lat.): psikologlardaki. (ç.n.)

[36] causa prima (Lat.): ilk neden. (ç.n.)

[37] Manu: Ahlak öğütleri içeren Eski Hint (Budist) Yasalar Kitabı'nın adı. "İnsan" demek olan sözcük, bu kitapta "insanın ilk atası" gibi bir anlamda kullanılır. (ç.n.)

[38] çandala (Sanskritçe): Hint toplumunun "insan artıkları", genellikle dilenerek geçinen, "miskin" insanlar. (ç.n.)

[39] Enoş'un kitabı: Eski Ahit'e göre Yahudilerin atalarından olan Enoş'un vahiy yoluyla yazdığına inanılan kitap. (ç.n.)

[40] pia fraus (Lat.): Kutsal yalan. (ç.n.)

[41] Almanya, Almanya...: H. Hoffmann von Fallersleben'in 1841 yılında yazdığı "Lied der Deutschen" (Almanların Şarkısı)'nın ilk dizesi. (ç.n.)

[42] David Strauss: Alman Protestan düşünür ve din tarihçisi (1808-1874). Diyalektik felsefeyi ve evrim kuramını din tarihine uygulamıştır. "İsa'nın Yaşamı Üzerine Eleştirel İnceleme"sinde (1835-1836), İncil'deki öykülerin birer efsane olduğunu öne sürdü. "Eski ve Yeni İnanç" kitabında Hıristiyanlığa karşı bilimsel maddeciliği savundu, "İsa'nın Yaşamı"nı yeniden baskısında yumuşatınca, Nietzsche'nin tepkisini çekti. Nietzsche "Zamana Aykırı Bakışlar"ın ilk kitabında David Strauss'u eleştirdi. (ç.n.)

[43] sevimli esmer: Bira kastediliyor. (ç.n.)

[44] koltuk-miskini: Eckensteher. (ç.n.)

[45] Avrupa'nın düz ülkesi: Buradaki düz "Flach", sığ, basık, bayağı anlamlarını da içeriyor. (ç.n.)

[46] Reich: İmparatorluk. Nietzsche 800 yılında kurulan ve daha sonra Kutsal Roma Germen İmparatorluğu adını alan "birinci" imparatorlukla, 1871 yılında Bismarck tarafından kurulan ve 1918 yılına kadar süren "ikinci" Alman İmparatorluğu arasında bir karşılaştırma yapıyor. (ç.n.)

[47] Jakob Burckhardt: İsviçreli sanat ve kültür tarihçisi (1818-1897). İtalya'daki Rönesans'ın Tarihi ve Yunanlıların

Kültür Tarihi üzerine kitaplarıyla çağdaşlarını ve özellikle de Basel'de kendisiyle dostluk kuran Nietz-sche'yi etkilemiştir. (ç.n.)

[48] pulchrum est paucorum hominum (Lat.): Güzellik olağanüstü insanlarda bulunur. Horatius, Sermones I, 9. 44. (ç.n.)

[49] görevlendirilmiş: Almancadaki "Beruf" (meslek) sözcüğü, berufen (çağırmak, görevlendirmek) fiilinden gelir. (ç.n.)

[50] par excellence (Lat.): Kusursuz (ç.n.)

[51] impuris naturalibus (Lat.): Nietzsche burada "çıplak, anadan doğma" anlamına gelen "in puris naturalibus" deyimiyle oynuyor. Bu durumda "impuris naturalibus" "örtülü, örtünmüş" gibi bir anlama geliyor. (ç.n.)

[52] boş laf: Nietzsche burada Kant ve "boş laf" anlamına gelen "cant" sözcükleriyle oynuyor. (ç.n.)

[53] Pharus: Antik İskenderiye kentinin açıklarında bir ada (şimdi yarımada). MÖ 280/279 yılında inşa edilen deniz feneri, dünyanın yedi harikasından biri sayılmaktadır. (ç.n.)

[54] lactea ubertas (Lat.): Süt gibi verimlilik. (ç.n.)

[55] Michelet: Fransız tarihçi (1798-1874). Anlattığı tarihi olaylara kendi kişiliğini de katarak yeni bir yöntem geliştirmiştir. (ç.n.)

[56] Carlyle: Thomas Carlyle (1795-1881) İskoç düşünür. Bazan Nietzscheci de sayılan yazar, "kahraman" ve "üstinsan" düşüncelerini, Nietzsche'nin onaylamadığı bir "romantiklik"le yorumlamıştır. (ç.n.)

[57] Les frères de Goncourt: Goncourt kardeşler; Edmond Huot (1822-1896) ve Jules Huot de Goncourt (1830-1870).

Ortak ürünler veren Fransız yazar kardeşler. Kültür ve sanat tarihi çalışmalarının yanı sıra romanlar da yazmışlardır. Romanlarında gerçekliği bilimsel derecede eksiksiz serimleme çabasıyla, natüralizmin öncüleri sayılırlar. (ç.n.)

[58] iki Aias: Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında iki Aias'ın adı geçer. Büyük Aias Telemon'un oğludur. Akhaların Akhilleus'tan sonra en cesur kahramanıdır. Akhilleus'un silahlarının Odysseus'a verilmesine sinirlenerek Odysseus'u öldürmek ister. Aklı başına gelince kendini öldürür. Lokris kralı Oileus'un oğlu küçük Aias ise Troya'nın alınması sırasında kâhin Kassandra'ya karşı sert tavrı yüzünden Athena'nın tepkisini çeker. Ülkesine dönerken boğularak ölür. (ç.n.)

[59] la science, la noblesse (Fr.): bilim, asalet. (ç.n.)

[60] évangile des humbles (Fr.): Alçakgönüllülerin İncili. (ç.n.)

[61] Sainte-Beuve: Fransız edebiyat tarihçisi ve eleştirmen (1804-1869). (ç.n.)

[62] médisance (Fr.): iftira, dedikodu. (ç.n.)

[63] Port Royal: Fransa'da Versailles'ın güneyinde bir manastır. 17. yüzyılda Jansenciler bu manastırda yerleştiler. Saint Beuve 1837 yılında Lozan'da verdiği derslerde Port Royal manastırını anlatmış ve bu dersler temelinde ünlü kitabı "Port Royal"i yazmıştı. (ç.n.)

[64] Imitatio Christi (Lat.): Mesihe Benzemek, 1390-1440 arasında yazılmış Hıristiyan din kitabı. (ç.n.)

[65] G. Eliot: George Eliot, İngiliz kadın yazar Mary Ann Evans'ın (1819-1880) takma adı. (ç.n.)

[66] Lettres d'un voyageur (Fr.): Bir Yolcunun Mektupları. (ç.n.)

[67] petit faits (Fr.): Küçük olaylar. (ç.n.)

[68] homeopatik: (Burada) kendi kendini iyileştirmiş. (ç.n.)

[69] proprium (Lat.): Bir şeyi niteleyen, kendine özgülük. (ç.n.)

[70] Emerson: Ralph Waldo Emerson, (1803-1882). Amerikalı şair, deneme yazarı ve düşünür. Felsefesiyle Nietzsche'yi de etkilemiştir. (ç.n.)

[71] Ambrossia (mit.): Eski Yunan tanrılarının içkisi. (ç.n.)

[72] Lope de Vega: Lope Felix de Vega Carpio, (1562-1635). İspanyol Altın Çağı'nın en önemli oyun yazarı. (ç.n.)

[73] yo me sucedo a mi mismo (İsp.): Ben kendi kendimin mirasçısıyım. (ç.n.)

[74] tamquam re bene gesta (İsp.): Görevini başarmış gibi. (ç.n.)

[75] Ut desint vires, tamen est laudanda voluptas (İsp.): Güç eksik ama, hırs yine de övülmeye değer. (ç.n.)

[76] İmparatorluk...: Luther'in ünlü "Ein feste Burg" ilahisinden alıntı. Özgün bağlamında "Reich" (İmparatorluk) tanrının krallığı anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

[77] Kazuistik: Özellikle dinbilim ve hukukta, genel bir ilkeyi tek tek örneklerle temellendirme işlemi; genellikle "demagoji" ve "kılı kırk yarma" anlamında. (ç.n.)

[78] Politikus: Politika adamı. (ç.n.)

[79] Ariadne Naxos'ta: Eski Yunan mitolojisinde, Theseus'a labirentten çıkması için ipini veren Ariadne, Dionysos'la ilişki kurduğu için Naxos Adası'nda Artemis tarafından öldürülür. (ç.n.)

[80] amor intellectualis dei (Lat.): Akıl varlığı olan tanrıya duyulan sevgi. (ç.n.)

[81] L'art pour l'art (Fr.): Sanat için sanat. (ç.n.)

[82] Saturnalia flenlikleri: Eski Roma'da, Roma tanrısı Satürn adına 17 Aralık'ta kutlanan flenlikler. Bu flenliklerde her türlü sınıfsal fark ve rütbe yok sayılırdı. (ç.n.)

[83] "Bu portre...": Mozart'ın Sihirli Flüt operasında Tamino'nun sözleri. (ç.n.)

[84] "aut liberi aut libri" (Fr.): Ya çocuklar, ya kitaplar. Kitaplarında savunduğu özgür aşkı, yaşamında da örnekleyen George Sand'a bir gönderme. (ç.n.)

[85] "je me verrai..." (Fr.): Kendimi göreceğim, yazdıklarımı okuyacağım, kendimden geçip diyeceğim ki: bu kadar akıllı olmam mümkün mü? (ç.n.)

[86] partie honteuse (Fr.): Mahrem yer, nazik bölge. (ç.n.)

[87] individuum: Birey, bölünemeyen. (ç.n.)

[88] pur (Fr.): Arı, saf, temiz; vert (Fr.): Yeşil. (ç.n.)

[89] Cesare Borgia (1475/76-1507); İtalya'da Rönesans dönemi önderlerinden. Valentinois Dükü. İzlediği politikalardan ötürü Machiavelli onu "Prens" tipine örnek göstermiştir. Ailesine bile acımasızca davranmasıyla tanınır. (ç.n.)

[90] Müteşekkirim: "Sehr verbunden!" Nietzsche Buradaki çok nazik teşekkür biçimiyle, "Bund" dergisiyle alay ediyor. (ç.n.)

[91] l'impressionisme morale (Fr.): Ahlakı izlenimcilik. (ç.n.)

[92] Nietzsche "İnsanca Pek İnsanca I" kitabının Almanca baskısına gönderme yapıyor. Burada sözü edilen, kitaptaki 472. fragmandır. (ç.n.)

[93] in infinitum (Lat.): Sonsuza dek; bitmeyen, sonu gelmeyen, sonsuza dek uzanan. (ç.n.)

[94] imperium Romanum: Roma imparatorluğu. (ç.n.)

[95] laiser aller (Fr.): Aldırmazlık. (ç.n.)

[96] Catilina: Lucis Sergius Catilina (MÖ 108-MÖ 62), Roma soylusu. Konsül'e üyeliği reddedilince, Senato'nun egemenliğine son vermek için bir komplo düzenledi. Cicero MÖ 63'te "Catilina Söylevleri"nde onu suçlayınca Catilina Roma'yı terk etmek zorunda kaldı, Pistoria'da öldü. Catilina varoluşu, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan insan anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

[97] iI est indigne des grands coeurs de répandre le trouble, qu'ils ressentent (Fr.): Sıkıntılarını dışa vurmak, büyük yüreklere yakışmaz. (ç.n.)

[98] rebus tacticis (Lat.): Stratejik konularda. (ç.n.)

[99] ens realissimum (Lat.): En gerçek şey, tanrı. (ç.n.)

[100] Sallust (MÖ 87-MÖ 35), Caesar'ın tarih yazıcısı ve yandaflı. Roma İmparatorlu€u'ndaki içsavafl döneminin en ö€retici betimlemelerini vermifltir. (ç.n.)

[101] aere perennius (Lat.): Tunçtan daha dayanıklı. (ç.n.)

[102] satura Manippea: Yunanlı kinik Menippos'un tarzında yazdığı düzyazı yergi. (ç.n.)

[103] Fontenelle: Bernhard Le Bovier de Fontenelle (1657-1757); Fransız bilim adamı ve edebiyatçı. Aydınlanmaya özgü düşünceler, Fontenelle'nin yapıtlarında nüveler

halinde bulunur. Bilimsel buluş ve ilkeleri geniş çevrelere yaymıştır. "Her şey olanaklıdır, herkes haklıdır" ilkesiyle ılımlılığı ve kuşkuculuğu dile getirmiştir. (ç.n.)

[104] niaiserie allemande (Fr.): Alman ahmaklığı. (ç.n.)

[105] Cultur Der Griechen: Yunanlıların kültürü. (ç.n.)

[106] Lobeck: Christian August Lobeck (1781-1860), Alman klasik filologu. Eski Yunan dili ve grameri üzerine kitaplar yazdı. (ç.n.)

[107] orjiazm: Kaynayan arzunun boşanması. (ç.n.)

[108] Winckelmann: Alman arkeolog ve sanat tarihçisi, (1717-1768). Yazılarıyla Eski Yunan kültürü ve sanatına duyulan ilgiyi artırmıştır. (ç.n.)

[109] dionysia: Eski Yunan'da tanrı Dionysos için yapılan törenler. (ç.n.)